

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת ויגש - תשפ"ו

קונטרס זה
נערך ונאסף ע"י
אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים

בכל עיני קונטרס זה
להערות והערות
ניתן לפנות למייל

R5708580@gmail
kolmenachem12@gmail.com

פרשת ויגש

בספה"ק "אור פני משה" להרה"ק מפשעווארסק זי"ע כותב:

שהסמיכות של הפרשיות 'מקץ - ויגש' - דבסיום הפרשה הקודמת כתי' 'ואתם עלו בשלום אל אביכם', ומרמז לעת הגאולה, כי בזמן הגלות כתוב [ברכות ג:] "אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם", ולכשנגאל נעלה מן הגלות כביכול אל שולחן אבינו שבשמים. ולפי שנאמר [ישעיה יא ג] דלעתיד לבוא 'אפרים לא יקנא את יהודה' וגו', רק 'אחד באחד יגשו' [איוב מא ח], רימז הכתוב כאן שכשיקויים 'ואתם עלו לשלום אל אביכם', כלומר בעת שיתכנסו הגלויות, אז יקויים 'ויגש אליו יהודה', שאפרים הבא מיוסף לא יקנא את יהודה, רק 'אחד באחד יגשו'. ובא הרמז במילת 'אליו', ר"ת אפרים לא יקנא את יהודה, ולמפרע ויהודה 'לא יקנא את אפרים. עכדה"ק.

הרה"ק ה"מי השילוח" מאיז'ביצה זי"ע, בליל שבת האחרון לחייו שהיה בפרשת 'ויגש', והתאמץ מאד באמירת 'תורה' על שולחנו, ושמעו שאמר: הר"ל של ויגש הוא:

"ווינט יודען געוואלד שרייט" ... ועיין ב"פרי צדיק" שהאריך לבאר כוונתו.

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה: (מד יח)

הגר"א זצ"ל דורש את טעמי המקרא על תיבות הפסוק, שהם קדמא ואזלא, רביעי, מונח זרקא מונח סגול. ומבאר: עפי"ד רש"י לעיל [מג טז]: 'וחטאתי לך כל הימים' – לעולם הבא. ולהלן 'כי עבדך ערב את הנער' – ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי, הם כולם מבחוך, אבל אני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בב' עולמות.

ומבאר שכך אמר יהודה ליוסף, התדע מפני מה אני 'קדמא ואזלא' – למה אני מקדים וניגש לדבר עמך לפני אחי הגדולים ממני – בשעה שאינני אלא ה'רביעי' שבאחים, זהו לפי ש'צדקתי' מחלקי בעוה"ב להיות 'מונח' – בתוך עם סגולה'.

הרה"ק ה"עבודת ישראל" זי"ע מביא בשם המגיד

הגדול זי"ע: דהנה כשהצדיק מתפלל לטובת אדם מישראל להמשיך לו רפואה או שאר ישועות, וכן בשאר אדם מישראל העומד להתפלל על עצמו לפני השי"ת על איזה דבר הנצרך לו, הרי יכולים המקטריגים לבוא ולעכב הישועה, כאשר יאמרו שאדם זה שמתפללים עליו אינו כדאי וראוי להיושע.

והעצה לזה הוא שיתפלל תפלתו למען כבוד שמים, כי על ידי שיבוא הישועה יתרבה כבוד שמים בעולם, וגם הקב"ה יקבל תענוג ושמחה מההשפעה שינתן לאיש זה או כשיתרפא החולה ויבואו שאר הישועות, ועל תפלה כזו אין המקטריגים יכולים לקטרג מאומה לומר שאין איש זה ראוי להישועה, כי מה בכך שהוא אינו ראוי, והלא אין זה סיבת התפילה כי אם בשביל כבוד שמים, ועל כבוד שמים אי אפשר לקטרג כמובן.

וזוהו 'ויגש אליו יהודה', הגשה לתפלה, וגם יהודה הוא מלשון הודאה, ומביא שם עוד שיהודה מרמז על הצדיק שהוא נותן תמיד הודאה אל השי"ת. 'ויאמר בי אדני' – אני מבקש למען אדוני דהיינו לכבוד השכינה. ואז 'אל יחר אפך בעבדך' – לומר שאינני ראוי להיושע, כי לא יוכלו המקטרגים לקטרג כן, ויתקבל התפלה אע"פ שאינו ראוי לכך.

ה"חידושי הרי"ם" זי"ע אמר בדרך רמז: 'ויגש אליו' – האיך אנו זוכים להתקרב ולגשת אל הקדושה, 'יהודה' – ע"י הודאה לה'. שמטעם זה כל ישראל נקראים "יהודים" על שמודים להשי"ת על כל דבר קטן וגדול שיודעין שהכל ממנו ית', ועי"ז יכולין ליגש ולהתקרב לה'.

שואל הרה"ק ה"אבני נזר" מסוכצ'וב זי"ע: מדוע התנגד יהודה כשרצו לעכב את בנימין, הרי הוא עצמו פסק 'הננו עבדים' ומדוע עכשיו החליט להתנגד? אלא תחילה חשב יהודה שהנה מתחיל שעבוד מצרים שנגזר עליהם, וקיבל הכל באהבה, אבל כששמע שיוסף אומר 'האיש אשר נמצא הגביע בידו' וגו' אם כן אין כאן תחילת השעבוד אלא מזימה נגד בנימין ועל זה התנגד יהודה.

במדרש: אמר יהודה כו' כמה שווקים במצרים וכו' א"ל י"ב, אמר יהודה לאחיו אני אחריב מהם שלשה נטלו כל אחד ואחד אחד אחד וכו' עי"ש.

וכתב במתנות כהונה: שלא נשארו כי אם תשעה שהיו

שליטים בנפשותם, כי יוסף איננו ושמעון ובנימין היו נתפסים וכו' עיי"ש. והקשו המפרשים עליו דא"כ ישארו תשעה שווקים ושמונה שבטים [משום שיהודה גם יורד שהרי לקח שלשה שווקים]? ותי"ר הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: כי לפי המתנות כהונה הפירוש שמלבד שוק אחד שלקח יהודה בתוך שאר אחיו, לקח לו עוד שלשה שווקים.

בספה"ק "נועם אלימלך" כתב וזלשה"ק: יש לומר מאחר דסתם הכתוב ולא נאמר אל מי ניגש רק אליו סתמא, נוכל לומר דקאי על הקב"ה, שהצדיק נקרא יהודה, והוא ניגש אליו ית"ש בתפילה להתפלל על עצמו ו'ויאמר בי אדוני כו' ואל יחר אפך בעבדך' - רק תמיד תגדיל חסדך עמי ואל תדקדק אחר מעשי, 'כי כמון כפרעה' - פי' למה תדקדק עמי מאחר ובלתי אפשרי לכונן את מחשבתי לדבר אחד, ולפעמים תחזק מחשבתי לעלות במחשבתי למעלות גדולות העליונים, במדרגת צדיקים שהם כמון שהצדיק גוזר והקב"ה מקיים, ולפעמים תחלש מחשבתי ולהבל דמה מעשה תעתועים כפרעה שהוא אותיות עור"ף שהיא רמז לקליפה וכי על זה תפקח עיניך לדקדק אחר מעשי לכן עשה עמי צדקה וחסד וק"ל.

הרה"ק ה"כנסת מרדכי" זי"ע מסדיגורה מביא שהרה"ק רבי ישראל מסדיגורה זי"ע אמר פעם: שהעולם אומרים, שהרה"ק מברדיטשוב זי"ע היה תמיד מליץ טוב על עם ישראל, ואף אני יכול להמליץ טוב על בית ישראל.

ופתח ואמר: "ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני וגו'." 'יהודה' - הוא הצדיק. היינו שהצדיק ניגש לפני השי"ת ואומר לפניו, 'בי אדוני', אני אומר ש"בי א-דני", 'שויתי ה' לנגדי תמיד' ואני מבקש ממך, רבש"י"ע, 'ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני', תן לי לומר לפניך ולהיות דובר טוב על היהודים בני בריתך. 'ואל יחר אפך בעבדך' - היינו אל יחר אפך על שאני מבקש ודורש טוב על עמך, על אף יש ביניהם בעלי עבירות רח"ל, 'כי כמון כפרעה' - היינו כי אתה ה' בעצמך בראת את היצ"ה, ונתת לו כח רב כמו כח הקדושה, כמ"ש 'זה לעומת זה עשה האלקים', ולכן, 'אדוני שאל את עבדיו' - שאל הוא מלשון השאלה, השאיל לנו כוחות להתגבר על היצר הרע שנוכל לומר 'היש לכם אב', אבינו שבשמים, 'או אח' - יצר טוב, להיות בבחינת עשה טוב.

שואל הרה"ק רבי דוד מקאצק זי"ע: לכאורה המילה "אליו" מיותרת? ואפשר לומר ש"אליו" כוונתו אל עצמו. יהודה חזר על דבריו בפעם השניה לפני יוסף, כי בשניה אמר את הדברים בהתרגשות יתירה מעומק הלב.

לכאורה, לא הביא יהודה כל נימוק חדש לטענותיו, לשחרר את בנימין, ולמה חזר על הדברים? אלא, יהודה חשב שיש כאן אי הבנה. בהתחלה בא עלינו בטענה הנושנה "מרגלים אתם", כשהשבנו: 'שנים עשר עבדיך אחים אנחנו וכו' ועבדיך באו לשבור אוכל' - שוב אמר: הוא אשר דברתי - 'מרגלים אתם'. ובכן, אין זה כי אם המתרגם "המליץ בינותם", הרשע הזה הוא המסבך והמסלף את דברינו. ולכן דרש קודם לכל להרחיק את ה"מליץ". "ידבר נא עבדך דבר באזני אדני" - תן לי לדבר ישר אליך, וכמה שתבין אותי - תתברר הטעות ויוסר החשד.

בני הרה"ח ר' ישראל הי"ו מאנטוורפן העיר: כי "ויגש אליו יהודה" בגימטריא: "סנהדרין יז" ושם איתא שאין הסנהדרין נזקקין למתורגמן והוא פלא.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע אומר: 'בי - אדני'. בי, בשמי, חקוק שם הוי"ה ולא תוכל לי.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע מביא בשם אביו הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע שאמר בשם זקינו ה"דגל יהודה" זצ"ל בשם ספר "מאיר נתיבים" וכן מובא בספרי תלמידי הבעש"ט הק': שיש סגולה בפסוק "במה יזכה נער את ארחו לשמור כדברך" - לשכך הכעס. וכאן יש כמה תיבות לכאורה מיותרים: "בי" "נא" ו"אל" וכן "כ"פרעה מיותר אות כ'. וזה הר"ת מהפסוק הנ"ל. והענין ששיכך גם כעס של יוסף כדכתיב 'ואל יחר אפך', וכן כעס עצמו. עיין בב"י תשט"ו באורך.

במדרש: אמר ר' סימון: אמר ליה - בנימוסות (חוקים) שלנו כתוב: 'ואם אין לו ונמכר בגניבתו', וזה יש לו לשלם.

וקשה להבין איזה נימוק הוא זה למושל מצרי שכך כתוב "בנימוסות שלנו"? כלום כפוף הוא לחוקים שלנו?

ההסבר הוא אומר המגיד מדובנא זצ"ל: למה באמת

ציוותה התורה למכור את הגב, וכי מי יקנהו? מי ירצה להביא גב לביתו? מוכח מזה שמניחים כי גב מחמת דחק, שלא היה לו מה לאכול, ועל כגון זה נאמר "לא יבזז לגב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב" [משלי ו' ל]. וכשיתנו לו עבודה ישוב לדרך הישרה. ולכן הדין הוא "ואם אין לו ונמכר בגניבתו", כי אם יש לו כסף, הרי לא גב מחמת דחק, וממילא אי אפשר למכור אותו. הוא שאמר יהודה ליוסף: הרי יש לו לבנימין לשלם ולא היתה איפה גניבתו מחמת דחק, אלא שהוא גב באופיו ובטבעו, ואתה רוצה לקחת אדם כזה לך לעבד? אפילו בנימוסין שלנו כתוב: "אם אין לו ונמכר בגניבתו", אבל אם יש לו אין למכור אותו.

ה"פרדס יוסף" שואל על דברי המדרש הנ"ל: מדוע לא אמר לו, שכיון שהחזיר את הגביע "ונמכר בגניבתו ולא בכפילו"?

ויש לתרץ, שבגמרא מובא, אין מוסרין דברי תורה לעכו"ם, והם הרי לא ידעו שהוא יוסף וחשבו שהוא עכו"ם וכיצד מסרו לו דברי תורה? אלא בשיטה מקובצת במס' כתובות מבואר, שהכוונה לתורה שבעל פה, אבל תורה שבכתב מותר. אם כן, הדרשה של "ונמכר בגניבתו ולא בכפילו" תורה שבעל פה היא ולא יכלו למסור לו.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר לתרץ: שיש לומר שנתחכם יוסף לחטוף הגביע כתשלום עבור "תשלומי הכפל", בכדי שעדיין ישאר חוב ה"קרן", אשר בעבור חוב זה דינו לקחתו לעבד, וכנגד זה ענה לו יהודה שיש לו לשלם.

אך יש לעיין בזה, אם אמנם הדין כן שיכול לחטוף כתשלום בעבור ה"כפל" ולתבוע הקרן.

בספר מעשי ה' לר' אליעזר אשכנזי כתוב: שמעת בדרך צחות, שיהודה אמר ליוסף כך: יקום העבד שרדף אחרינו וילחש לך באזניך, שהרי מי כמוהו יודע שכל דברך עלילות שאין להם שחר ...

הרש"ש בספרו "מתת ה'" שואל: מדוע בחר להעליל עליהם בגביע דוקא? אלא בכל כלי אחר שיש לו אומדנא ושווי היה עליהם לשלם רק כפל, אבל גביע שמנחש בו אין ערוך לשוויו. והוא שאמר לו יהודה: 'כי כמון כפרעה', כשם שפרעה אינו יודע לנחש, כך אתה.

והראיה – 'אדוני שאל את עבדיו' – ולמה היית צריך לשאול? הרי יכולת לדעת הכל על ידי הגביע? סימן הוא שאין ממש בגביע, וזה גביע פשוט, ומן הדין שניפטר בתשלום כפל של ערכו.

ברש"י: כי כמון כפרעה – חשוב אתה בעיני כמלך. כותב הגה"ק רבי יעקב עמדין זצוק"ל: יש לדקדק מה זה נתינת טעם שאל יחר אפוי? ונ"ל פשוט, עם אותה שאמרו: כל הכועס אפילו פוסקין גדולה מן השמים נוטלין אותה ממנו. וזה שאמר: 'אל יחר אפך', מפני שאתה חשוב כמלך, ויש לך לדאוג שתפסיד הגדולה ע"י כעס.

במדרש: 'כי הנה המלכים נועדו' – זה יהודה ויוסף. 'עברו יחדיו' – זה נתמלא עברה על זה זה נתמלא עברה על זה.

אומר הרה"ק המוהר"י מבעלזא זי"ע: ויש לרמז דהכוונה למשיח בן דוד ומשיח בן יוסף הסובלים בצערם של ישראל, ומקבלים הצער באהבה ובשמחה. ברם, בראות משיח בן דוד את גודל צערו של משיח בן יוסף וכן משיח בן יוסף שרואה צערו של משיח בן דוד נתמלא תיכף עברה מחמת צער חבירו ומבקש רחמים על הגאולה.

הגריד"א שליט"א אומר: שאי' בספר "עץ הדעת טוב" לר"ח ויטאל זצ"ל על הא דכתיב בסו"פ מקץ 'אשר ימצא אתו מעבדיך ומת' שיהודה הרג את העבד שבא לחפש את הגביע בידעו שזה עלילה. וי"ל שזה מה שמרמז כאן יהודה ליוסף "ואל יחר אפך בעבדך" – היינו אותו עבד שמת, "כי כמון כפרעה" – כמו שעשית לפרעה, שפתרת לשר האופים שיתלה והרגת עבד.

עו"ל: שאמר אברהם אבינו לאבימלך 'רק אין יראת אלקים במקום הזה' וגו', וברש"י מחז"ל: אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו, ועל זה אמר 'כי כמון כפרעה' גם אתה שאלת אותנו 'היש לכם אב או אח' במקום על אכילה ושתייה.

ברש"י: יכנסו דברי באזניך. הרה"ק ה"דבר חיים" מביא שדקדקו המפרשים מה דחקו לרש"י לפרש הכי, ודלמא לא נתכוין יהודה אלא

שרוצה ללחוש לו סוד באוזנו ותירצו באופנים שונים. ובפשיטות י"ל אשר רש"י ז"ל דייק מהא דכתיב 'באזני' לשון רבים, דאילו נתכוון ללחוש סוד הול"ל 'באזן אדוני' לשון יחיד, כי לא יתכן ללחוש בשתי האזנים בבת אחת. לכן פי' שכוונת יהודה היתה לומר שיכנסו דברי באוזניך.

אדני שאל את עבדיו היש לכם אב או אח: (מד יט)

שואל האברבנאל: היכן מצינו שיוסף שאל אותם שאלה זו? – אלא, דבר זה נאמר "בתמיהה": כלום שאלת אותנו אם יש לנו אב או אח? הרי מעצמינו ובתום לבבנו סיפרנו לך שיש לנו אב זקן וילד זקונים וכו', מכאן ההוכחה לאמיתת דברינו, שלא כיחדנו ולא הסתרנו ממך דבר.

מבאר הרה"ק ה"מי השילוח" מאיז'ביצה זי"ע: והנה אף כי לא נמצא בזה שום תירוץ נגד טענת הגניבה שטען יוסף, אך באמת זאת היתה טענת יהודה, כי באמת אין האדם נענש על החסרון שנמצא בו באיזה ענין עד שיוציאו לפועל אל המעשה.

והנה אף אם באמת נמצא ח"ו איזה חסרון בבנימין בענין גניבה, מ"מ אם היה יושב בביתו לא היה בא לכלל מעשה כזאת, ורק קטרוג הדרך גרם לו, ואם כן לא עליו האשם בדבר הזה שייענש עליו, כי ברצונו לא היה לילך למצרים, וזאת טען יהודה נגד השי"ת, כי האמין שאף מה שאמר יוסף אליהם שיביאו את בנימין, לא היה בלתי רצון השי"ת.

ברש"י: מתחילה בעלילה באת עלינו, למה היה לך לשאול כל אלה, בתך היינו מבקשים או אחותנו אתה מבקש, ואעפ"כ 'ונאמר אל אדוני' – לא כחדנו ממך דבר.

לכאורה אינו מובן, מדוע רק עכשיו נזכר יהודה לטעון טענה זו? מדוע לא טען זאת מיד כשהכניסם לכלא בפעם הראשונה? רואים שעד עכשיו היה הכל בסדר וא"כ מה השתנה עכשיו?

בספר "לקוטי יעב"ץ" כתב לתרץ: הרי כל מה שכעת לקח יוסף את בנימין לעבד הוא, כי את הכפל של הגביע אי אפשר לשלם, שאין לשער את ערכו הרב, אמר לו יהודה: אם הגביע חותך גורלות ועל פיו יודע אתה את הכל, לשם מה שאלת אתנו אם יש לנו אב או אח, וכי לא יכלת לבדוק זאת באמצעות הגביע? אלא

ודאי שמתחילה בעלילה באת עלינו, עד עכשיו שלא דברת על הגביע שתקתי, אבל כעת שמחמת הגביע רוצה אתה ליטול את בנימין – כאן מתעוררת הטענה: מדוע לא השתמשת עם הגביע לברור הפרטים אודות משפחתנו. עיין לעיל בשם הרש"ש.

בשם הגאון הרב אלישיב זצ"ל אומרים לתרץ: שטענת יהודה היתה כך, כששאלת אותנו 'אם יש לכם אב או אח', הבנו שבגלל שבזמן רעב מקבלים לפי מספר נפשות, והנה עתה רואים אנו שלבנימין נתת כמות כפולה ומכופלת של מזון, כדכתי' 'ותרב משאת בנימין חמש ידות' – אם המזון אינו ניתן בחשבון מצומצם לפי ראש, מדוע שאלת אם יש לנו אב או אח, אלא שבעלילה באת עלינו.

שאלו את הרה"ק המהר"ש מליובאוויטש זי"ע זי"ע: עפ"י שאמר יהודה אל יוסף 'אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח' ולא נמצא ששאל זאת להם?

ואמר: שזה צריך ללמוד בלשון תמיהה: 'אדוני שאל' וגו' ובכל זאת 'ונאמר לאדוני' וגו', מיר האבן אליין גיזאגט ניט גיפרעגטער הייט. [לבד אמרנו בלי שנשאלנו].

ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו: (מד כ)

בעל הטורים: וילד – ב' במסורה הכא, ואידך כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי וכו'.

אומר ה"מלא העומר": י"ל דבנימין נעשה 'בן זקונים' במקום יוסף. כמ"ש הרמב"ן בפרשתנו וז"ל: מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו, והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו, והוא נקרא לו 'בן זקונים' בעבור שישירתו לזקוביו, וזה הפירוש במסורה: 'וילד זקנים קטן' – שלקח יעקב אבינו את בנימין להיות לו ילד זקונים, מפני 'וילד לחבורתי' – שהילד זקונים הקודם שהיה לו – הוא יוסף, נעשה בו חבורה וטרופ טורף.

כותב החיד"א ז"ל: כך אומרים שומרי התורה לעצמם, בכל נסיון שבא עליהם: 'יש לנו אב זקן' – הוא משרע"ה, שהזהירנו לשמור מצוות התורה. 'וילד זקנים קטן' – הוא היצר טוב, שנכנס לאדם רק בהיותו בר מצווה. 'ואחיו מת' – הוא היצר הרע, שאנו

משתדלים לבטלו ולהמיתו, כמ"ש דוהמע"ה 'ולבי חלל בקרבי'. 'ויותר הוא לבדו לאמו' – היא כנסת ישראל, 'ואביו אהבו' – זה הקב"ה.

כותב בספר "מי מרום": כל זמן שהשבטים אמרו עליו "האחד איננו", התאפק יוסף ולא התוודע לאחיו, אך עתה כשאמר יהודה "ואחיו מת", לא יכול יוסף להתאפק יותר, שכן דיבורו של צדיק עושה רושם וחשש שלא יפגע על ידי זה, ולכן התוודע מיד אל אחיו.

ברש"י: מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו. אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאוהו. ה"משך חכמה" מסביר כדי להצדיק את יהודה שלא הוציא דבר שקר בזדון, אפשר לומר, שלפי ידיעתו עד כמה היה יוסף מקושר לאביו, היה בטוח שאילו היה בחיים היה מודיע לאביו, וזה נקרא ברי, לפי הגמרא במסכת כתובות [כב] באומרת ברי לי, ומפרש רש"י: אין לבי נוקפי, שברי לי אילו היה קיים היה בא.

ה"חתם סופר" צ"ל כותב שיהודה לא שיקר כי אפשר לפרש אותם מילים כך: 'יש לנו אב זקן' – הכוונה ליעקב אבינו. 'וילד זקונים קטן' – הכוונה לבנימין. 'ואחיו מת' – הכוונה לעשו שהוא אח של אבא – שרשעים קרויין מתים. 'ויותר יעקב לבדו' – שיעקב נשאר לבדו, כי אצל אמו, רבקה, עשו לא נחשב כלל, אבל 'ואביו אהבו' – יצחק אוהב את עשו, ונמצא שיהודה לא שיקר.

ונאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזוב את אביו ועזב את אביו ומת: (מד כב)

אומר הרבי ה"פני מנחם" זי"ע: בנימין היה נקרא נער, כדכתיב 'שלחה הנער אתי, כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי', ולכאורה לפי חשבון השנים היה אז יותר מבן שלושים וכבר היו לו עשרה בנים, ולמה נקרא 'נער'? אלא דאיתא בגמ' שבנימין הוא מהארבעה שמתו בעטיו של נחש, ולפיכך נקרא נער שהיה נקי לגמרי כנער.

כ"ק אאז"ל אמר 'כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי' - היינו היאך אוכל לעלות לאבי שבשמים כשימי הנעורים אינם אתי, ימי הנעורים הם העיקר, גירסא דינקותא, וצריכים לקנות אז יראת שמים.

ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני: (מד כג)

אומר הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: ישנם גדולים המתבודדים בפינתם ודואגים רק לעצמם ולנפשם. מרמזת לנו התורה שאין דעת המקום נוחה מהם: 'אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם' – אם לא תשתדלו לקחת אתכם את הקטנים מכם, ללמדם, להדריכם – 'לא תוסיפון לראות פני' – אין הקב"ה חפץ בכם.

מסביר הגרי"ז מבריסק צ"ל: מפני מה באמת ביקש יוסף כי יביאו אליו את בנימין.

ברם, כוונה גדולה היתה לו בזה. רצה יוסף שיעקב ירד למצרים כדי שכן יוכל לגלות אותו. הוא עצמו לא יכל לבשר ליעקב כי הוא חי וכי הוא נמצא במצרים, שכן השביעו האחים בחרם את מי שיגלה את הסוד, ואף יוסף הרי היה שותף לאותו חרם. מטעם זה לא יכל לשלוח שליח או לכתוב אגרת ליעקב, שכן הדבר היה אסור עליו בחרם. [עי' רמב"ן].

נתחכם, איפוא, יוסף לדרוש את הורדתו של בנימין, ואחר כך להשאירו בעל כרחו במצרים, שכן דבר זה יאלץ את יעקב לרדת למצרים, וכך יתגלה הסוד הגדול, בלי שיצטרך לדבר.

אלא שיהודה טען כי בראות יעקב שבנימין איננו, לא יספיק לחשוב על ירידה למצרים, שכן 'והיה כראותו את הנער ומת' – מיד.

מכאן הבין יוסף שבדרך כזאת לא יוכל לגלות את אזנו של אביו ...

ויאמר אבינו שבו שברו לנו מעט אוכל: (מד כה)

בשם הרה"ק מרוז'ין זי"ע: אם אתם רוצים לשוב בתשובה שלימה לפני הבורא ב"ה, אזי תקנו בעצמכם המידה הזאת שתאכל מעט ולא הרבה.

אומר הגריד"א שליט"א: מצינו שיעקב אבינו ע"ה שלח את בניו לקנות תבואה, וכן שלח את בניו לרעות את צאנו, וכן מצינו שראובן שימש את אביו, ולמה לא השתמש עם עבדיו, ויש לומר, דרך אצל אברהם ויצחק שהיה להם כל אחד רק בן א' – השתמשו עם עבדים, אבל יעקב אבינו שהיה לו י"ב שבטים לא רצה שיסתובבו אצלו כל המשמשים של בניו וכדומה... על כן הוציא מביתו כל העבדים והמשמשים.

עוד י"ל דמצרים היה ערות הארץ ולא יכל לשלוח למקום טומאה את עבדיו, משא"כ את בניו שהיו צדיקים יכל לשלוח.

ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי: (מד כז)

בילקוט: עשר פעמים אמרו בני יעקב ליוסף "עבדך אבינו" ושמע יוסף את הדבר הזה ושתק, ושתיקה – כהודאה, לפיכך נתקצרו משני חייו עשר שנים. שואל ה"זית רענן": והרי לא מצינו "עבדך אבי" במקרא אלא חמש פעמים, - פעם אחת בפרשת מקץ וארבע פעמים בפרשת ויגש? התירוץ הוא: "כי המליץ בינותם". נמצא ששמע יוסף חמש פעמים גם מפי המליץ, וביחד הריהם עשר פעמים.

ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף ולא ראיתיו עד הנה: (מד כח)

כאן נצנצה רוח הקודש ביעקב, ואמר לא ראיתיו אבל הוא ראה אותי, וכדמצינו שנראה לו דמות דיוקנו של אביו.

וה"חתם סופר" זצ"ל כתב לפרש בזה, שיעקב אבינו לא חשש שיוסף מת – מדלא נראה אליו שום פעם בחלום, ועל כן סבר שנטרף בדעתו והולך ושושב בין החיות כי חיה אחת ברדלס שמה שנשיכתה מטרפת דעת האדם, והיינו דאמר 'טרופ טרף' שנטרף בדעתו - משום ד'לא ראיתיו עד הנה' עיי"ש.

הוסיף על זה הרה"ק ה"שפע חיים" זי"ע: שיש לפרש לפי מה שכתבו הפוסקים [מג"א סי' תר"ג] דמי ששלח שליח ונהרג בדרך, צריך המשלח כפרה. ואמר יעקב: 'ויצא האחד מאתי', שמאתי היתה יציאתו הזאת - שבשליחותי יצא ונהרג, ולפיכך יש לו תרעומת עלי, ולכן לא בא אלי בחלום 'ולא ראיתיו עד הנה'.

אמר הגה"ק המהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל רבה של ירושלים משם הצדיק רבי משה'לע בעל תשובה זצ"ל: כי רק על ידי 'ויצא האחד מאתי' – שהוציא מלבו ומוחו את הבורא האחד יחיד ומיוחד, לכך נתיימשך לומר הנה נטרפה ואבדה תקוות נפשי, וכבר אין לי מנוס הן ברוחניות והן בגשמיות.

והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו עבדך את

שיבת אבינו ביגון שאלה: (מד לא)

הבעל ה"עקידה" מסביר את טענתו של יהודה: שמכיון שיש חשש שיעקב ימות בראותו שבנימין לא שב אליו, זו כשלעצמה סיבה לחון את בנימין. שכן מידתו של הקב"ה היא שאף שנתחייב אדם עונש, אם עונשו יפגע גם בצדיק – אין מעניש אותו. כך גם אם החייב הוא אדם שרבים צריכים לו, כגון חכם או רופא וכו', שכן "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו", והעונש מוטל רק במידה והוא צודק מכל צדדיו וכלפי כל מי שינזק מעונש זה. אם כך, טען יהודה, החשש מצערו של יעקב שעלול לגרום למותו, מן הדין שיביא לכך שבנימין ישוחרר וישוב אל אביו.

שואל הרה"ק ה"אור פני משה" זי"ע: היה צריך לכתוב 'והיה כראותו כי אין הנער והורידו' וגו', וממילא יובן שימות, ומיותר מלת 'ומת'.

ואפשר לומר: עפ"י שאמר יהודה למעלה 'ואחיו מת' – וזה שאמר 'והיה כראותו את הנער' – זה בנימין, וגם 'ומת' – זה יוסף, אשר אמרתי עליו 'ואחיו מת' – ולא ישאר לאבינו דבר להתנחם בו, ע"כ 'והורידו עבדך' וגו' וק"ל.

אומר המגיד מדובנא זצ"ל: יתכן, שאם נספר לו את האמת שבנימין גנב, יבליג על רגשותיו ויסכים לכך שראוי הוא לעונש, לפי שאבא הוא צדיק גדול ואיש אמת. אולם לא תהיה לנו בכלל האפשרות לספר לו את הדבר הזה, כי לכשיראה אותנו חוזרים בלי בנימין – 'והיה כראותו כי אין הנער' – מיד ימות מגודל הצער, בטרם יהיה סיפק בידינו לספר לו את סיבת הדבר.

כי עבדך ערב את הנער וגו' אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים: (מד לב)

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: אי' בגמ' גבי חזקיה המלך שאמר כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים עיי"ש. פשוט הכוונה היא על דוד המלך, ואפשר, שהכוונה על יהודה אבי אביו שג"כ היה סבור שנאבד משני עולמות.

הקשה הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: שהיה לו לומר אם לא אביאנו "לאבי", כמו שמסיים וחטאתי "לאבי", או להיפוך כמ"ש אם לא אביאנו אליך היה לו לסיים

וחטאתי אליו?

ותירץ, דהנה בפ' מקץ עה"פ "אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך" פירש"י: חי ולא מת. וקשה, האך היה בטוח כל כך שיביאנו חי?

אבל י"ל, דהנה אנו רואים שהתנאים הקדושים היה בכוחם להחיות מתים, כדמצינו כמה פעמים בגמרא – גבי מעשה דר' זירא ורבה וכדומה. וא"כ למה לא החיו כמה צדיקים שמתו קודם זמנם – אלא הטעם הוא, כיון שלא רצו לשנות רצון הבורא ב"ה רק בשעה שהיו רואים שיש צורך גדול בדבר היו עושים דבר אשר הוא בהכרח.

והנה ידוע שאבותינו והשבטים הקדושים היה להם גם כח זה להחיות מתים. משום זה אמר יהודה "והצגתיו לפניך חי" היינו אפילו לא יהיה חי, אני מציגו לפניך חי, ע"י תחיית המתים כנ"ל.

ועל זה קאמר "וחטאתי לאבי כל הימים", וקאי על אביו שבשמים, והיינו אף על פי כן שזהו נגד רצון אבי שבשמים כנ"ל, אעפ"כ אקבל עלי והצגתיו לפניך חי. ודו"ק ודפח"ח.

אומר ה"פנים יפות": הדין הוא שנידוי הוא כמו נדר ויש לו הפרה על ידי פתח חרטה. אם כן, אף שאמר ווחטאתי לאבי כל הימים, אמר לו יוסף שיכול הוא להתיר את הנידוי בטענה – שאילו היה יודע שבנימין יגנוב ויתחייב בנפשו, לא היה מקבל על עצמו להביאו. אבל חז"ל אמרו שהנזדר לטובת חבירו אינו יכול להתיר נדרו אלא בפניו, על כן אמר: "כי איך אעלה אל אבי" וכיון שאי אפשר לו לעלות לאביו, אינו יכול להתיר נידויו.

כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי: (מד לג)

אומר הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: איך נרהיב עוז לעלות ולעמוד לפני אבינו שבשמים בעת ש"הנער איננו אתי", כשבנינו אינם הולכים בדרך אבותיהם. "כי עבדך ערב את הנער", הרי אמרנו שבנינו יהיו ערבים (כדאיתא במדרש).

ה"חידושי הרי"ם" זי"ע אמר: איך אני יכול לעלות במדרגות העבודה ולהתקרב לה' – "והנער איננו אתי" – בטרם תיקנתי את החטאים של ימי הנעורים...

חסידיים אמרו: מכאן רמז מוסרי, שכל יהודי צריך לומר לעצמו: איך אעלה אל אבי שבשמים, כשתגיע שעתו להיפטר מן העולם, וימי הנעורים אינם אתי. שהלכו לאבדון בבטלה ובהבלים.

האדמו"ר הקדוש מפיסצנא ה"חובת התלמידים" זי"ע הי"ד – היה יושב בגיטו ורשה וטוען עם עצמו ועם חסידיו: עוד מעט ונעלה על המוקד, איך נעלה אל אבינו שבשמים והנערים הרכים אינם אתנו, מאחר שחדלנו מלחנכם לתורה ואמרנו: הרי בין כה ישרפון הנאצים...

אמר ה"חפץ חיים" זצ"ל: שכל המשא ומתן של יהודה עם יוסף אודות בנימין היה רק מכיוון שביהמ"ק עמד הרי בחלקו של בנימין, וא"כ יוצא אפוא שרק דרך בנימין יש לשבטים התקשרות להקב"ה. לכך אמר יהודה ליוסף 'כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי', שכן מבלעדי בנימין, הרי אנו השבטים חלוקים וקרועים ואין את השלמות של השבטים, וזה מ"ש על אביו יעקב: 'ונפשו קשורה בנפשו', מכיוון שבחיים של בנימין תלויה אמנותו של יעקב.

ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתוודע יוסף אל אחיו: (מה א)

ויתן את קולו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה: (מה ב)

ויאמר יוסף אל אחיו וגו' ולא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו: (מה ג)

ה"ליקוטי יהודה" מביא בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע שביאר מי היו אלה ה'נצבים עליו'? דהנה דיבוריו של יהודה נבראו מלאכים, ומלאך נקרא "נצב". ועי"ז לא יכל יוסף להתאפק מכל המלאכים שנבראו מכח קדושת דיבוריו של יהודה.

אומר הרה"ק ה"דברי ישראל" זי"ע: יש לרמז ולומר שתיתב 'יוסף' – הוא נמשך ודבוק למטה אל מלת 'להתאפק', והענין כך הוא: דהנה העיקר לכל הדאגות העומדים על אדם הוא שלא יהא דוחק את השעה, וכשהשעה דחוקה לו ביותר חלילה ולא יכול לשית עצה בנפשו, יחזק את עצמו ויוסיף להתאפק עוד, עד יעבור זעם ולא ידחוק את השעה, ובכך הוא נושע בכל טוב.

כי הוא יוסף, הוסיף ושאל 'העוד אבי חי' – האם אמת דברתם עד כה. ועל כן 'נבהלו מפניו', כי כעת ראו שאכן אלו פני אביהם, ואיך זה לא שמו לב.

מבאר ה"משך חכמה": כי רצה יוסף להתאפק ולהביא את יעקב לקיים 'השמש והירח וכו' משתחווים לי', ולא היה לו לרחם עליהם כי לא שמעו בהתחננו אליהם, אך שלא נאות בגלל האנשים הנצבים שלא ידעו כל המאורע, והיה נראה כאכזר וכלב בליעל בלתי חנון, ולא היה יכול להתאפק מפני כל הנצבים עליו.

במדרש: חד אמר לא עשה יוסף כשורה, אילו בעטו אחד מהם היה מת. אידך אמר, ידע צדקן של אחיו שאין חשודין על שפיכות דמים.

הגה"ק מקוטנא זצ"ל אמר שיש לפרש כי אולי יענשו אותו ע"י שגילה דבר מכירתו לבנימין שבמעמדו הגיד 'אשר מכרתם אותי הנה' ועבר על החרם שהחרימו בל גלות, ואולי החרימו בעונש מיתה.

שואל הרה"ק ה"נתיבות שלום" זי"ע: הדברים נראים כדברי תימה, וכי לא זכר יוסף איך התנכלו אחיו להרגו? ואיך השליכוהו לבור כדי שימות, ואיך זה מסתבר לומר שידע בהם שאינם חשודים על שפיכות דמים?

אלא ידע יוסף באחיו שגופם מזוכך כל כך עד שאבריהם עושים מעצמם רק רצון הבורא, כדרך שאמר דוד המלך והיו רגלי מריצות אותי לביהמ"ד. ולכל פעולה הנוגדת את רצון ה' אין איבריהם נשמעים כלל, ממילא לא שימשו יחסיהם אתו כגורם להטיל דופי בזכות נפשם עד כדי להחשידם בשפיכות דם נקיים. הוא ידע שאז רצה כך מסובב הסיבות כדי שישתלשלו מאורעות הגלות, ולפיכך מילאו איבריהם את רצון קונם ועשו מה שעשו. ברם, כרגע, כאשר משימת ההשגחה העליונה מתגשמת, כיצד יזוזו איבריהם לפעולת רצח גרידא?...?

דרש הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע מו"ז'ניץ: הצדיק אינו סובל בעלי גאווה, כאלה המחשיבים עצמם ל"שיינע יידן". כאשר הוא רוצה להתיישב לסעודת רעים עם אחיו, עם החברייא קדישא שלו, סוקר הוא את הנוכחים וכשרואה "לכל הנצבים עליו" שיש כאלה הסוברים שהם בחי' נצבים ובעלי מעלה, "ויקרא הוציאו כל איש מעלי", יצא כל אחד המחזיק עצמו

וזה הרמז בפסוק: 'ולא יכול' – היינו כשהשעה דחוקה לו ח"ו, ולא יכול לשית עצה בנפשו, 'יוסף להתאפק' – עד יעבור זעם ולא יהא דוחק את השעה, וזאת היא העצה 'לכל הנצבים עליו' – היינו לכל הדאגות העומדים על האדם להוושע בדבר ישועה ורחמים.

בספה"ק "אור יצחק" שואל על אריכות הלשון 'ולא עמד איש אתו' וגו' שכל זה הוא לכאורה מיותר, שהרי כבר נאמר מקודם לכן 'הוציאו כל איש מעלי', ובוודאי שקיימו ויצאו כולם, ואם כן מדוע הוצרך הכתוב לחזור ולומר שלא היה שם איש אתו. ועוד דקדק בלשון ולא עמד איש "אתו", שהיה צריך לומר ולא עמד איש "בבית".

ומבאר דהצדיקים בכל מה שעושים אינם יודעים מדריגתם, והם בעיני עצמם כאפס ואין בכל עבודתם, ולזה מרמז 'ולא עמד איש אתו', דהתורה מעידה שלא נשאר אצל יוסף בחינת איש בהתודע יוסף אל אחיו, מצד שאמר 'אלקים חשבה לטובה' ותלה בעצמו שהוא גרם לזה ועוונותיו גרמו לזה, ולא היה נחשב אצלו לבחינת איש ולא נטר להם שנאה כלל.

ב"ניצוץ אחד" מביא בשם הרה"ק רבי חיים מקראסנא זצ"ל לבאר מהו 'כי נבהלו מפניו', אלא שהרי היה זיו איקונין של יוסף דומה לשל יעקב, א"כ איך יתכן שלא הכירוהו עד כעת, אלא שנעשה לו נס ושינוי צורה, כי עדיין לא בא זמנו להגלות. לכך עתה, משהוכשרה השעה להתגלות, לפתע נשתנו פניו באחת, כפי שהיו בדרך הטבע, וברגע זה נעשה שוב דומה לאביו. זהו 'כי נבהלו מפניו' – מפניו דייקא, שראו הדרת פניו כצורת פני אביהם ויבהלו מאד.

באופן דומה ביאר החיד"א זצ"ל ב"נחל קדומים": אלא לדבריו אדרבא, כל הזמן היו פניו דומות לשל אביו. ורק משום שהיה צעיר טפי לא הבחינו בכך, ומאחר שהתחזה לפניהם כמלך מצרי אכזר, לא העלו בקצה דעתם שזהו יוסף אחיהם אשר לעבד נמכר לאורחת ישמעאלים בכנען. אך עדיין חשש יוסף שמא מה שאין מכירים אותו, אינו אלא משום שאביו נסתלק מן העולם מזה עידן ועידינים, בעודו ביגונו, ומה שסיפרו כל העת על אביהם הזקן, אינו אלא מחמת יראתם, או שבזה רצו לעורר רחמי המלך עליהם, שאביהם מתייסר בביתו וממתין שישובו כל האחים. לכך, מיד כשנגלה אליהם

לאיש, "ולא עמד איש אתו", ואין שיינער ייד יכול להיות במחיצה אחת עם הצדיק, "בהתודע יוסף אל אחיו", כאשר יושב הוא בדיבוק חברים עם בני היכלו. ודפח"ח.

שואל הרה"ק ה"באר יעקב" מנדבורנה זי"ע: מה ענין התיבות "וישמעו מצרים וישמע בית פרעה" כאן באמצע הענין. שהרי לפי סדר הדברים היה ראוי לומר "ויתן את קולו בבכי ויאמר אל אחיו אני יוסף" וגו' ורק אח"כ בסוף הענין יספר על שמיעת מצרים ובית פרעה?

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: כשנדקדק לשון הפסוק נבחין שלא כתוב 'אני יוסף אחיכם' – ולא אמר 'אבינו חי' אלא 'אבי' – דמשמע שלא רצה לכלול עצמו עמם. ויראה מפני שרצה לנהוג בהם דין נזיפה. שהרי אפילו הקורא לחבירו עבד חייב בנידוי, כ"ש כשמכרו גופו לעבד, ויוסף רצה לפטרם מדין שמים, לכן הביאם לכל זה כאשר אבאר בעזה"י:

דהנה בתחילה הביאם כולם לבהלה וסכנת נפשות, כדי שיקבלו עונשם על הבהלה והפחדים הרבים שגרמו לו. אחר כך רצה שימסרו עצמם לעבדים – במקום בנימין בן רחל, לכפר על שמכרו את יוסף בן רחל לעבד. לאחר שעשו גם את זה, נהג להם דין נזיפה ונידוי, לכן לא השיב מאומה על בקשתם – כנזופים, ולאחר שכבר עמדו בנזיפה, מיד התגלה להם ופייס אותם. וחזר וקרא 'גשו נא אלי' – בארבע אמות, ובאומרו 'אני יוסף אחיכם' – מעתה לא נשאר להם עוד חטא, רק על שציערו את אביהם, לכן אמר להם חלף זאת 'והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין' – רואה כמותכם, ממילא יכול הוא לומר הבשורה לאבי כמובן, מ"מ 'והגדתם אתם לאבי' – ולא בנימין, כדי שהבושה שתהיה לכם כשתבשרו – יכפר לכם על החטא.

הרבי ה"אמרי אמת זי"ע אמר: עד עתה לא רצה יוסף להתוודע אליהם, כיוון שלא רצו לקבל מרותו כנאמר: 'המלוך תמלוך עלינו'. וגם לא יכול לסלוח להם, כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. אבל עכשיו שיהודה אמר: 'ידבר נא עבדך', הכניע את עצמו וקיבל מרות, לא יכול יוסף להתאפק עוד ומיד אמר: 'אני יוסף אחיכם'.

במדרש: כיון שראה יוסף שהסכימה דעתם להחריב את מצרים, אמר יוסף בלבבו: מוטב שאתוודע להם ואל יחריבו את מצרים.

שואל הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: ולולא הסכימה דעתם להחריב את מצרים, מדוע היה רוצה יוסף לעכבם עוד ביסורים ולהוסיף לצער את אביו הזקן, שהיה יושב ומצפה לשובם עם בנימין, וכל רגע לשנה יחשב לו?

אלא, שמירוק החטא של מכירת יוסף לא היה שלם עדיין, וחשב יוסף, שמוטב שיסבלו אחיו צער עצום עד שיתמרק החטא לגמרי. והתוועדותו אליהם אחרי המירוק השלם תהיה בשורה לעתיד, כי באחרית הימים, לא יצטרכו עוד למלחמת גוג ומגוג ולא יהרג משיח בן יוסף. אבל – 'ולא יכול יוסף להתאפק' ...

סיפר החסיד הישיש הרה"ח ר' ישראל ארטן ז"ל, שבעצמו היה נוכח בגור בפרשת "ויגש", כשה"שפת אמת" זי"ע בשולחנו אמר תורה עה"פ "ולא יכול יוסף להתאפק" ואמר: "דער תורה באדווערט, פארוואס יוסף האט זיך נישט גיקענט איננהאלטען נאך אביסעל, וואלט נגמר גיווארען דער גאנצע תיקון". [התורה מתאוננת על כך, למה לא התאפק יוסף עוד מעט ואז היה נגמר כל התיקון]. ולאחר שקמו מן השולחן, נעמד הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע ואחז בראשו, וחזר כמה פעמים בהתלהבות "אווא, וואס דער טאטע האט היינט געזאגט" [...] מה שאבא השמיע היום].

בספר "אמרי שמאי" להגה"ח רבי שמאי גינזבורג זצ"ל כתב לחדש: 'וישמע בית בפרעה' – אולי אפשר לפרש, כי בבית פרעה סידרו, שכל מה שידברו בבית יוסף ישמעו שם. – שבימינו קוראים לזה מכשירי האזנה – כדי למנוע מרד. כמו שבספר "פחד יצחק" [להחכם רבי יצחק לאמפרטוני זצ"ל] באות א', בערך "אזנים לכותל" מובא: שבאיטליה בנו את בתי הסוהר כך שבבית השומרים שומעים את כל מה שהאסירים מדברים ביניהם בלחש בתוך מרתפי בית הסוהר ע"כ. וכך אפשר לפרש גם הפסוק: 'והקול נשמע בית פרעה' – היינו מה שדיברו בבית יוסף נשמע בבית פרעה. אולי משום כך אונקלוס מתרגם את הפסוק: 'ושמע אינש בית פרעה' – היינו ששמע האיש שהיה ממונה לשמוע את השיחות מבית יוסף.

במדרש: אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, כשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא על

אחת כמה וכמה.

שואל ה"בית הלוי" היכן יש בדברי יוסף מעין תוכחה ובמה הוכיחם? ומה מקום כאן לשאלה: 'העוד אבי חי', הלא זה עתה שמע שהוא חי?

ויש לומר, כי במושג תוכחה כאן מתכוונים להוכחה, היינו להביא את האדם שיווכח בעצמו על מעשיו הרעים. ובדברי יוסף לאחיו יש מעין תוכחה כזו: הוכיח להם על חטאם – מדבריהם.

כי יהודה בדבריו האחרונים לא הביא כל נימוק חדש לשחרורו של בנימין, שכן פסק בעצמו "וגם אנחנו נהיה לעבדים", אלא שביקש חנינה, רצה לעורר רחמנות על אביו הזקן, שימות מצער אם לא יראה את בנימין. כאן לא יכול יוסף להתאפק ואמר להם: אני יוסף שמכרתם אותי, ואם באמת אתם בנים נאמנים כל כך, הדואגים לגורל אביהם, מדוע לא דאגתם אז, אולי אבי הזקן לא יחזיק מעמד? "העוד אבי חי" – האפשר להשאר בחיים ממלהומה כזאת? ועל תוכחה כזו "ולא יכלו אחיו לענות אותו".

וגם לעתיד יוכיחו לאדם חטאיו מדבריו עצמו. מי שיצטדק, למשל, על אי נתינת צדקה, באמתלא שהאמצעים היו מצומצמים והצרכים מרובים – ישאלו: אם כן, מנין לך כל מיני מותרות ותענוגות מדומים שהתענגת בהם? יוכיחו לכל אחד "לפי מה שהוא", ממעשיו הוא, ולא יהיה לו מה לענות.

ועוד נראה לבאר, דבכל דבר פשע יש חילוק אם הוא נעשה ע"י איש פחות ונקלה, או ע"י איש נכבד שכאשר הוא חוטא הריהו כעבד היודע את ריבונו ומתכוין למרוד בו, ומלבד זאת חילול השם הוא גדול ועצום, כי מה יאמרו הבריות ראו פלוני שלמד תורה כמה מעשיו מקולקלים, ונוסף גם הוא – שחטא הרבים תלוי בו כי ממנו יראו כן יעשו.

וע"כ כאשר עמד עתה יוסף להתגלות לאחיו ולומר להם: "אני יוסף" היו כל אבריו מרתתין - שהיה צריך להזכיר את מעשה אחיו שלקחו ומכרוהו לעבד, ועל כן מחמת צערו ועגמת נפשו לא היה יכול להתאפק ואמר הוציאו כל איש מעלי, ומיד "ויתן את קולו בבכי", ומה היתה בכייתו – כי מה יאמרו מצרים ובית פרעה כאשר ישמעו את המעשה הנורא אשר נעשה שיוסף נמכר ע"י אחיו, וע"ז היה צועק ובוכה במר נפש, וזאת גופא היתה התוכחה הגדולה לאחיו אשר לא יכלו לעמוד בה.

שואל הגאון רבי רפאל ברוך טולידנו זצ"ל רבה של מקנס [ואח"כ בב"ב]: מדוע הקדים המדרש את הדין לתוכחה, הלא הדרך היא שהתוכחה – הוכחת המעשים והבאת ראיות קודמת למתן גזר דין, ומדוע כאן הוקדם הדין לתוכחה?

והשיב: שבדין שמים הצדק ברור ונוקב כל כך, עד שהנידון עומד ואומר: "יפה דנת, יפה זיכית, יפה חייבת!", וכיצד ניתן להגיע לכך, הלא אין אדם רואה חובה לעצמו, אלא שמראים לו מקרה דומה שארע כביכול עם חברו, והוא עצמו פוסק את דינו! לפיכך הדין קודם לתוכחה, שכן מתחילה חורץ האדם בעצמו את הדין, רק לאחר מכן באה התוכחה כאשר אומרים לו "אתה האיש"!

דקדקו המפרשים על פשר דברי יוסף בשאלו 'העוד אבי חי', הרי כבר שאלם על כך? עוד יש לדקדק שהיה הכתוב צ"ל שנבהלו 'ממנו', מהו שנבהלו 'מפניו'? ובאר בספר "ילקוט הלוי" [הובאו דבריו ב"ילקוט האורים"] וכן כתב ב"נחל קדומים" להחיד"א זצ"ל: עפ"י דברי חז"ל שזיו איקונין של יוסף היה דומה ליעקב"א ע"ה, וז"ש יוסף לאחיו: 'אני יוסף' והרי פני דומים לאבי, ואם אין אתם שמים לבכם לכך, אולי הסיבה הוא מפני שהוא כבר אינו בין החיים, א"כ תאמרו לי 'העוד אבי חי', והשבטים, כעת אכן שמו לב לכך שהוא דומה לאביהם ונתביישו מכך שלא שמו לבם לכך עד עתה, וזשה"כ 'ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו'.

עוד כותב ה"ילקוט האורים": כי ידוע שעשו הרשע אמר: 'יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי' [לעיל כז מא], והיה יעקב חושש ומפחד מכך, עד שנולד לו יוסף שהוא שטנו של עשו [כדאיתא בב"ר עג סז: "כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו וכו', מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל" כו']. ואז בטח לבו של יעקב וחזר לבית אביו. וע"כ כשמוע יעקב שנטרף יוסף, מיאן להתנחם, מפני שדאג על חייו.

וזהו שאמר יוסף אל אחיו: 'אני יוסף', ושמא לא תאמינו לי שיוסף עדיין בעוה"ז, לזה אמר 'העוד אבי חי', שאלולי שאני יוסף חי בעולם לא היה אבי חי, כי כבר מת יצחק יותר מעשר שנים, והיה עשו מקיים מחשבתו אשר אמר 'אהרגה את יעקב אחי', אבל כיון שאבי חי

אזי בהכרח שאני יוסף נמצא בעולם.

מכרתם אותי – יישר כוחכם שמכרתם אותי – כי למחיה שלחני'.

הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע מביא את דברי האוה"ח הק' אשר כתב ע"ז פי', שסמך לומר 'אחיכם אשר מכרתם' – שאפילו בזמן המכר לא כהתה עין האחוה ממנו. והרה"ק מדאלאטשיץ ז"ל אמר בשם מרן הרה"ק ר"מ מלכוויץ ז"ל, שגם לאוה"ח הק' היה מדה זו, כי אחרת אי אפשר לומר פירוש זה. ועיי"ש בהמשך דבריו. ואמר ה"בית אברהם" זי"ע שגם להרה"ק מלכוויץ היה מדה זו כי אחרת לא היה יכול לומר זאת.

מו' רה"י שליט"א שאל: למה הוצרך להוסיף תיבת 'מצרימה' [ועי' אגרא דכלה], וי"ל שהשבטים כיוונו למכור אותו דווקא לשיירה היורדת מצרימה, כי אמרו חז"ל [מכילתא הובא ברש"י יתרו יח ט] שמעולם לא ברח עבד ממצרים עד יציאת מצרים, אבל אם ימכרו אותו למקום אחר חששו שיברח ויבוא ויספר לאביהם, וגם שכתוב בנמוסי מצרים שאין עבד מולך, ואם כן בוודאי יתבטלו חלומותיו, כי שם במצרים אינו יכול להיעשות מלך, ולהגיע למקום אחר ולהימנות שם למלך אינו יכול – שהרי אין עבד בורח ממצרים, אבל כל זה לא הועיל, וכמאמר העולם 'א מענטש טראכט אין גאט לאכט' [רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום], והקב"ה מסבב הכל כרצונו, וזה מה שרצה יוסף לרמוז להם באומרו 'אשר מכרתם אותי מצרימה', שאפילו בתוך מצרים נעשיתי מלך, ורצון ה' מתקיים בכל אופן, גם אם על פי התנאים הטבעיים נראה שאי אפשר שיתקיים. [ויגש תשע"ה].

ועתה אל תעצבו וגו' כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלקים לפניכם: (מה ה)

אומר ה"צורר המור": "עתה" – לא תקבלו עונש, אבל לאחר זמן "תעצבו", כאן רמז על דבר עשרה הרוגי מלכות, שנהרגו בעוון מכירת יוסף.

בשם הגאון רבי מנחם כ"ץ מפרוסטיץ זצ"ל [תלמידו חביבו של ה"חתם סופר" זצ"ל]: תיבות אלו מוטעמות ב"מונח רביעי", ונראה שיוסף רצה לרמז להם שהם לא יענשו כעת עתה על מכירתו, אבל הוא שמור לדורות, והעונש על זה יהא הארבע גלויות.

וזהו שאמר: 'ועתה אל תעצבו' – כעת עתה אל לכם

במדרש תנחומא [ס"ה]: אמר רשב"ג לסכנה גדולה ירד יוסף, שאם הרגוהו אחיו אין בריה בעולם מכירו, ולמה א"כ אמר 'הוציאו כל איש מעלי?' אלא אמר יוסף מוטב שאהרג ולא אבייש את אחיי מלפני המצרים.

הגאון רבי לייב חסמן זצ"ל כותב בענין הזה: אפילו שכל תקות חיי יוסף היה לפגוש את אביו שמבלעדו אין לו חיים, אף חיי אביו תלויים בו, וזה כבר כ"ב שנה מחכה מתי כבר יראה את אביו, עכ"ז שיקול דעתו שלא לבייש את הזולת מכריעים שמסכים אפילו שיהרג ובלבד שלא יביישם.

אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה: (מה ד)

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע אמר: מה שהזכיר יוסף ענין המכירה בהתודעו אל אחיו, אף שהחרימו השבטים שלא לגלות ושתפו להקב"ה עמהם, ואי' מבעלי התוס' ובשם מד' שאף יוסף היה בכלל החרם, א"כ הרי בנימין לא היה במכירה ואיך גילה הענין בפניו, ואולי אלו הדברים לא אמר להם יוסף בפני בנימין, והכתוב מסייע לזה מדכתי' 'והנה עיניכם הרואות ועיני אחי בנימין', וברש"י ז"ל פירש כפל הל' 'עיניכם ועיני אחי' שאין לי עליו שלא נשתתף במכירתי וכו' ע"ש, ולהנ"ל י"ל שבהתחלה כשאמר 'אשר מכרתם אותי' דיבר רק אליהם וזה 'והנה עיניכם', ורק אח"כ 'ועיני אחי בנימין' שמקודם לא עמד עמהם.

הרב מקוטנא זצ"ל מביא בשם הרבי מקאצק זי"ע: האם הדברים האלה מתאימים ליוסף הצדיק, כלום דרך צידקות היא זאת, בהתוודעות הראשונה עם אחיו, כאשר עדיין הדמעות נזולות מהתרגשות, להזכיר את העוול שעשו לו ואת החטא הכבד?

אלא, הפירוש הוא: אני אותו יוסף כמו שהייתי כשנפרדתי מכם בעת מכירתי מצרימה. לא השתניתי במקום הטמא והמושחת הזה ואין לכם לדאוג אולי גרמתם לי להשחתת המידות, 'אני יוסף אחיכם' – מתאים להיות אחיכם, בן יעקב, כמו אז בעת "אשר מכרתם אותי מצרימה".

ה"שפת אמת" זי"ע אומר: חז"ל דרשו על הפסוק "על הלוחות הראשונים אשר שברת" – יישר כוחך ששברת. כך הפירוש גם כאן, יוסף ניחם אותם, 'אשר

להיות עצבים על מכירתו, אבל תדעו ש"מונח רביעי", שהעונש שמור לגלות הרביעית, שהיא גלות אדום, והיא באה על מכירת יוסף.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע בשם ה"תפארת שלמה" זי"ע אומר: אין 'ועתה' - אלא תשובה. 'ועתה' - אם אתם חוזרים בתשובה, מתחרטים על שמירתם אותי הנה - 'אל תעצבו', כי לתשובה אמיתית אין מגיעים על ידי עצבות, אלא על ידי שמחה. ולכאורה שואל הרבי הב"י הלא כנראה כבר עשו תשובה באמרם "אבל אשמים אנחנו וגו' מה נאמר" וגו', אבל נראה מכאן שלתשובה אין שיעור.

ואולי מקודם עשו תשובה מיראה כדכתיב: 'ויחרדו איש אל אחיו', ואח"כ הגיעו לתשובה מאהבה, כמו שמובא בשם ה"שפת אמת" זי"ע: אמנם גם תחילה חזרו השבטים בתשובה, כנאמר: 'אבל אשמים אנחנו', אבל זו היתה תשובה מיראה. אבל עכשיו שבו מאהבה ונהפך כל החטא לזכות. הוא שאמר להם יוסף: 'כי למחיה שלחני'. אמנם כל הסיבות מתהוות מבעל הסיבות, בכל זאת החוטא נפרע על חטאו, אבל כשחוזר בתשובה מאהבה הופך כל חטא לזכות ממש. והוא שנאמר אחר כך: 'ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה', הגם שכך היה הדבר מתחילה, שהם מכרו אותו לעבד, אבל 'עתה' - אחרי התשובה הפך הכל להיות רק מעשה אלקים, כי חזרו בתשובה מאהבה, ולכן 'אל תעצבו'.

בשם הרבי ר' העניך הכהן מאלכסנדר זי"ע: עצבות אינה עבירה, אולם העבירה היותר גדולה אינה עלולה להביא אותו לידי טמטום הלב, הנגרם על ידי עצבות. כשאנו אומרים שלעולם צריך יהודי להיות שרוי בשמחה, אין הכוונה לשמחה של מצוה, כי זו היא מדרגה גבוהה ביותר, שלא כל אדם זוכה לה. אלא הכוונה היא: רק לא לעצבות. פשוט, יהודי שאינו מתהלך בשמחה על שהוא יהודי, הרי הוא כפוי טובה כלפי שמים. סימן הוא, שמעולם לא שמעה אזנו את הברכה: שלא עשני גוי. מפשפש הוא בכיסיו אם חסיד הוא אם לא - הרי זו גיאול! מה הפירוש חסיד? - ובלבד שהוא יהודי.

עצבות היא שאול תחתית, כי מה הוא מקור העצבות ופנימיותה? חושב אדם: דבר זה מגיע לי, דבר זה חסר

לי, בגשמיות כמו ברוחניות. ואדם זה רק לטובת עצמו מתכוון ורק על עצמו הוא חושב וד"ל.

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: שפלות רוח עזה מבצבצת מדברי יוסף הצדיק שאמר לאחיו: כולכם טובים ממני, והראיה, שהרי על כולנו נגזרה גזירת הגלות לירד למצרים, והנה אתם תחילת ירידתכם הנה בכבוד גדול, לחסות בצל אחיכם השליט, ואילו אני הורדתי כעבד נמכר, בזוי ונתון למשיסה. הנוחם היחיד שהחיה את נפשי - היא בזה, שאתם אחי המוכרים לא חוטפי נפשות אחרים, "כי למחיה" - להחיות נפשי - "שלחני אלקים לפניכם", ולא לפני שוודים פראיים.

וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה: (מה ז)

שואל האלשיך הק': והרי לכאורה זו חזרה על דבריו הקודמים של יוסף בפסוק ה' 'ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלקים לפניכם'?

ומבאר: שהחילוק פשוט, בפסוק ה' מדבר יוסף על המזון הגשמי - הלחם - 'כי למחיה שלחני לפניכם', אבל בפסוק ז' הוא מדבר על ההצלה הרוחנית, ואומר להם 'וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ', ע"י שאני כאן ונחלש כח טומאת מצרים, תהיה לכם 'שארית בארץ', היינו שארית רוחנית, וכתוצאה מכך תהיה לעם ישראל 'פליטה גדולה', כי אחרת היו יוצאים אחד מחמש מאות, ועתה יצאו אחד מחמשה.

שואל הרה"ק ה"עטרת ישועה" מדז'יקוב זי"ע: לכאורה הוא כפל לשון, אשר כבר אמר 'כי למחיה שלחני ה' לפניכם'.

אך הענין כפשוטו, כי הטובות המה נכללים בג' דברים: בנים, חיים, ומזוני. ז"ש שעבד עבורם בכל הג' טובות. 'כי למחיה שלחני' - זו היא פרנסה. 'ולשום לכם שארית בארץ' - הוא בנים. 'ולהחיות לכם' - זהו חיים. והיינו, שעבד עבורם להשפיע להם ג' אלו, כי זהו דרך הצדיקים לעבוד עבור ישראל על ג' טובות אלו.

ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלקים: (מה ח)

אומר הרה"ק ה"דברי שמואל" מסלונים זי"ע: דבר זה צריך כל יהודי לומר לעיני עוה"ז הגשמיים שלו

עם אחיו כי איך אעלה אלא אבי', ומדוע לא הביא רש"י שם את דברי חז"ל אלו לפרש לשונות הפסוקים של עליה וירידה.

וב"בנאות דשא" מתרץ: שדבר זה ש'ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות' – אין פירושו במובן הפשוט של גבוה ונמוך, שהרי בהיות העולם עגול ככדור, יכול כל מקום ישוב להיחשב כמקום הגבוה ביותר על פני כדור הארץ לעומת שאר העולם, אלא הכוונה לתוכנה הפנימית של א"י, שמצד חשיבותה וקדושתה עומדת היא בדרגה גבוהה, מרוממת ונעלית בהרבה על פני כל יתר ארצות תבל.

כל עוד השבטים היו אמורים לשוב לביתו של יעקב אביהם בא"י, לא היה צורך לגלות את חשיבותה של א"י, רק עתה, כאשר יוסף הצדיק שולח את אחיו השבטים לומר ליעקב אבינו אביהם 'ואמרתם אליו כה אמר בנך וגו' רדה אלי אל תעמוד' – יעקב ובניו עומדים לרדת להתגורר במצרים, והגלות מתחילה בפועל, היה צורך להקדים ולומר 'מהרו ועלו אל אבי' ולהדגיש ש'ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות', מגיעים הם עתה למצרים – ארץ מרווחת ומלאה במנעמי העוה"ז, וכפי שהבטיח פרעה לתת להם את טוב ארץ מצרים ולאכול את חלב הארץ [מה יח], ועליהם להתעורר לזכור את מעלת א"י, וע"י שידעו שיש משהו נעלה, מרומם וקדוש בהרבה, יעמוד להם הכח לא לשקוע ב'טוב ארץ מצרים', ולצלוח את הגלות המרה – גלות הנפש.

במדרש: אל תעמוד את השעה. מה בא המדרש לומר? מסביר הגה"ק רבי שלמה קלוגר צוק"ל: כוונת המדרש לתרץ, למה אמר יוסף לאחיו "וישימיני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים", ולאביו ציוה לומר לו בקיצור: "שמני לאדון" ולא פרט כל מה שאמר לאחיו?

ברם הענין הוא לפי דברי המדרש בשיר השירים: כך תהיה גאולתם של ישראל תחילה היא באה קמעא קמעא, ואח"כ היא מנצנצת ובאה - ולכן יש לה קיום. אבל גדולת עשו היתה כולה בבת אחת, ולכן אין לה קיום.

והנה, לאחיו אמר יוסף את כל הפרטים: א) 'וישימיני לאב לפרעה' – השלב הראשון של הגדולה. ב) 'ולאדון לכל ביתו' – השלב השני. ג) 'ומושל בכל ארץ מצרים' – השלב הסופי. וכיון שעלה לגדולה לאט לאט הרי גדולתו מצד הקדושה, כדרך שישראל עולים ויהיה לה

ולטרדת פרנסתו, 'לא אתם שלחתם אותי הנה' – ירידתי לעוה"ז לא היה בעבורכם, 'כי האלקים' – אלא לצורך עניני אלוקות, כי נשמתי חצובה מתחת כסא הכבוד ועיקר תפקידי הוא לדאוג לטובת הנשמה, לא ירדתי לעולם השפל לשם אכילה ושתייה, ואף לא בשביל אשתי ובני, כי אם למטרה אלקית, שכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, שיעשה נחת רוח לפניו יתברך.

מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלקים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמוד: (מה ט)

שואל הרה"ק המוהר"י מווארקא זי"ע: וכי מה בשורה היא ליעקב אבינו שיוסף הוא אדון לכל מצרים, עד שהוצרך יוסף לבקש מאחיו להודיע זאת ליעקב, וכי דבר זה משמח קדוש עליון כיעקב אבינו? אלא הפירוש הוא: ששם אני את האלקים לאדון לכל מצרים, היינו שע"י יוסף קיבלו המצרים עליהם את הקב"ה לאדון עליהם, שקיבלו עליהם עול מלכות שמים.

הרה"ק ה"באר מים חיים" זי"ע מבאר, דהנה יש ב' אופנים איך השי"ת עושה טובות עם האדם, א' הוא במדת החסד, שמצד הדין לא היה האדם ראוי לכך, אלא שהקב"ה מטיב עמו בחסד. ואופן השני הוא שהקב"ה מטיב עמו לפי שורת הדין מדה כנגד מדה לפי מעשיו הטובים.

והנה במדרש מונה כל הדברים שזכה להן יוסף במצרים שכולם היו מדה כנגד מדה, שכל דבר שזכה בו היה בשביל איזה דבר טוב שעשה במעשה דפוטיפר. נמצא שיוסף זכה לכל זה ממדת הדין ולא מצד החסד. וזהו ששלח יוסף לאביו לאמר 'שמני אלקים לאדון לכל מצרים', כלומר שעפ"י מדת הדין שנקרא אלקי"ם זכיתי לכל הכבוד הזה, וזהו בשורה טובה ליעקב אבינו שיוסף נשאר טהור ושמור מן החטא אף בהיותו בארץ מצרים.

ברש"י: ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. שואלים המפרשים: הרי כבר כתוב בפרשת הקודמת [מב ב] 'ויאמר וגו' כי יש שבר במצרים רדו שמה וגו' וירדו אחי יוסף, ושם בסוף הפרשה [מד יז] 'ואתם עלו לשלום אל אביכם', וכן בתחילת פרשתנו 'והנער יעל

קיום.

אבל הוא חשש פן לא ימהר אביו לבוא אליו, בחושבו שיש לו עוד שהות לחכות, לכן אמר להם: 'מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו וגו' שמני אלקים לאדון לכל מצרים' – בביכול בפעם אחת, וא"כ יש חשש שלא תימשך הגדולה הרבה זמן, ולכן – 'רדה אלי אל תעמוד', פן תיפסק הגדולה ח"ו. וזו כוונת המדרש "אל תעמוד את השעה". ודפח"ח.

וישבת בארץ גושן והיית קרוב אלי: (מה י)

בשם הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: שהקשה למה לא רצה יוסף שאביו ואחיו וכל בני ביתם יגורו במצרים בעיר המלכות ששם ישב יוסף וכל בני ביתו, ושם יהיו יותר קרובים אליו, משישבו בארץ גושן כמובן?

ותירץ, דיוסף חשש שכשישבו עמו בעיר אחת שמא ח"ו תיפול קטטה בין אנשיו שלו ובין אנשי אביו ואחיו [הכוונה לגבאים ...] ואח"כ תיפרד האהבה גם מהם עצמם – היינו מיוסף ואחיו. ובפרט שכן היה הפירוד בארץ כנען כשהיה בצוותא חדא עם אביו ואחיו וחזו מה עלתה בידם.

ע"כ אמר יוסף דאם ישבו בארץ גושן 'אזי והיית קרוב אלי', פירוש דאז לא יהיה שום פירוד ח"ו בינינו ואדברה יהיה אהבה ואחווה וריעות ולא תהיה שום קנאה עלי מהאחים שלי. והבן.

אומר ה"דברי שאול": מה ראה על כך שקבע לו ישיבתו בארץ גושן? ונראה לומר, לפי מה שמובא ביור"ד סי' ר"מ בהגהות רמ"א: אם הבן גדול בתורה איכא למיחש לבזיון התורה אם יתבזה הבן לפני האב, ויש להם להתרחק זה מזה שלא יקל אחד בכבודו של חברו, וכן עשה מהר"ם מרוטנברג עם אביו.

וגם כאן, כיון שיוסף היה מלך, חשש שמא יכשיל את אביו, שלא יחלק כבוד למלכות, או שהוא ייכשל בכבוד אב, לפיכך בחר בגושן כדי שיתרחקו זה מזה.

והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם: (מה יב)

שואל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: מהו הלשון "ראות" היה צריך להיות "אזניכם שומעות"?

וי"ל, שדיבורי הצדיק הם בפועל, כמ"ש 'וכל העם רואים את הקולות' וא"י שהיו רואים הנשמע – וגם כן

כאן היה כך.

ואולי הלשון ראייה, הוא עפ"י מה שאמר כ"ק אאז"ל על הפסוק "ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו" – שנבראו מלאכים מדיבורי יהודה, שמלאך נקרא ניצב, ולא יכול יוסף להתאפק מהנצבים – היינו מהמלאכים שנבראו, וכן כאן ראו את המלאכים שנבראו מדיבורו של יוסף וזה לשון רואות.

ברש"י: עיניכם ראות בכבודי שאני אחיכם ושאני מהול ככם.

שואל הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע: מה ענין תיבת 'בכבודי' לכאן, גם מה ראייה מזה שהוא מהול הלא כל המצרים היו אז נימולים כי כן גזר עליהם יוסף, אלא דכתיב 'כי כמוך כפרעה' ופירש"י: מה פרעה גוזר ואינו מקיים אף אתה כן. לכן הוא אומר להם 'עיניכם הרואות בכבודי' שאני מלך א"כ אני גוזר ואינו מקיים ולא הייתי צריך למול עצמי, ואם בכל זאת הריני מהול סימן הוא כי אחיכם אני.

ברש"י: בלשון הקודש.

אומר הרה"ק ה"בית אהרן" מקרלין זי"ע: הכוונה שאותו פה שמדבר אליכם כל הזמן, גם הוא ב"לשון הקודש". אם תתבוננו בכל אשר דיברתי עד כה בלשון מצרים, על ידי המליץ – תיווכחו לראות, כי גם אלה היו דברי קודש ולא דברים בטלים, שכן הכילו בקרבם כוונות ועניינים עמוקים וקדושים.

ה"אזנים לתורה" אומר שהכוונה היא: ששם שמים שגור בפיו. כי למחיה שלחני "אלקים", וישלחני "אלקים" לפניכם, לא אתם וגו' כי "האלקים", שמני "אלקים" לאדון, וכן הכיר יצחק את "קול יעקב", שהיה שם שמים שגור בפיו. אבל מדיבורו בעברית גרידא אין ראייה, שהרי גם המליץ דיבר עברית.

והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם וגו': (מה יג)

אומר הרבי ר' ברוך ממז'בז' זי"ע: 'כבודי' – גם לשון כובד. יוסף אמר לאחיו: הגידו לאבי את כל כובד העול המוטל עלי במצרים, לנהל את כל עניני הממלכה, להשגיח ולשלוט על ענייני הארץ ויושביה. ועם כל זה עלי לחשוב ולהגות תמיד בה' ולהעלות את העניינים הארציים לשורשם.

בספר "ראשי בשמים" הקשה דא"ק התפאר יוסף לומר כן על הכבוד שנתנו לו? ומבאר עפ"י מה שכתב רש"י במעשה דפּוּטִיפֶר שנראה לו דמות דיקונו של אביו ועי"ז ניצל ממנה, ומזה נתגלגל הדבר שנעשה מלך על מצרים. וזהו שאמר כאן יוסף, 'והגדתם' – כי – 'לאבי' – שייך – 'את כל כבודי במצרים', שעל ידי אבי הגעתי לכל הכבוד הזה.

כתב החיד"א זצ"ל בספרו "נחל קדומים": **א ת כ ל** כבוד י במצרי ם סופי תיבות "תלים". ולבאר הרמז בזה: כי יוסף הצדיק הרגיש וידע חששותיו של אביו מכיון שלא למד עמו סדר טהרות, ע"כ שלח ביד אחיו להודיע שהוא אומר תהלים תדיר במצרים וממילא אין לו לחשוש שנכשל בחטא, כי היה בידו שמירה מעולה כמו לימוד סדר טהרות.

אמר הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע: יוסף הצדיק צוה לאחיו שיגידו לאביהם שכבר הגיע לבחינה כזו שמסוגל לקבל כבוד מבני אדם מבלי שיפריע הדבר לעבודת האלקים שלו, כי הכבוד כבר אינו איכפת לי כלל.

הרה"ק רבי מרדכי שלמה מבאיאן זי"ע אמר בשם זקינו הס"ק מרז"ן זי"ע שפירש: שתגידו לאבי את כל הכבודות והקושי שיש לי במצרים.

אומר הגריד"א שליט"א: "כבודי" תיבות כ"ב וי"ד. יוסף הצדיק שלח להגיד לאביו, דכבר עברו העונש של כ"ב שנה, וכבר יכול לראותו, ועל הי"ד שנה לא יענש שזה השנים שהיה בבית שם ועבר כמבואר במגילה טז.

ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו: (מה יד)

ברש"י: יוסף בכה על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב, ובנימין בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב.

שואל הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע: לכאורה קשה שבשעת חדזה כזו יבכו על החורבנות העתידין? ומדוע בכה כל אחד על החורבן שבחלקו של השני ולא על החורבן שבחלקו שלו?

אלא שהדברים מוסברים כך: כידוע נחרבו בתי המקדש בעוון שנאת חנם. וכאשר נפגשו יוסף ובנימין וידעו שהפירוד ביניהם בא בגלל שנאת חנם וראו את

החורבנות הבאים, שאף הם יהיו בעוון שנאת חנם – על כך בכו. והואיל והתיקון לשנאת חנם הוא חיזוק האהבה ההדדית, שצער הזולת יכאב לך יותר מצערך שלך, בכה כל אחד על החורבן שבחלקו של חבירו. ואף על פי שבית המקדש לא היה יכול להיבנות אלא על ידי חורבנו של משכן שילה, אף על פי כן בכה בנימין עליו והתפלל מוטב שלא ייבנה בית המקדש בחלקו משייחרב מקדשו של יוסף.

שואל הרה"ק רבי ישראל מפיקוב זי"ע [בנו של הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע]: ומה עם שאר האחים, וכי חורבן המקדשות אינו נוגע אליהם. הגם אמנם כי בתי המקדש היו בחלקם של יוסף ובנימין, אך הכי אין לשאר השבטים חלק בבית ה'?

ומבאר: כי טעם אחר יש בדבר, אחר שהתגלה אליהם יוסף, שמחו הכל על כך. אלא שאצל האחים עדיין היתה השמחה מהולה בעצב ובושה על מכירתם את יוסף. רק אצל יוסף ובנימין היתה השמחה שלימה, בלא כל עצב. על כן קיימו בעצמם מיד את דברי הכתוב 'אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי', ויפלו האחד על צווארי רעהו, על המקדשות העתידיים להיחרב.

הסבר הגמרא במסכת תענית שרבי זירא אמר: ולא ששתי בתקלת חברי. אומר הרה"ק המוהר"י מוורקא זי"ע: שהפירוש הוא שלא שמחתי בשמחתי אם ידעתי שהיא מבוססת וקשורה בכשולן חברי. כך ויתר בנימין על אושרו שבית המקדש יבנה בחלקו, אם לפני כן צריך להחרב משכן שילה שנבנה בחלקו של יוסף.

ה"חתם סופר" זצ"ל שואל: ולכאורה צ"ב, דלפי החשבון אותו היום שבת היה, [שהרי ביום האתמול כתיב 'וטבוח טבח והכן', ואי' במדרש שאותו היום ע"ש היה] והיאך הותר להם לבכות ולהצטער בש"ק.

ומבאר, שבאותה שעה ראו שני האחים ברוח קדשם שעתיד ליחרב הבית, ואף לאחר אלפי שנות גלות עדיין יתחזקו ישראל במסי"נ – לעבוד את הבורא באמונה ובבטחון בבוראם, ובכל מיני עבודות, ויעמדו בנסיונות קשים ומרים למען שמו באהבה, לכן בכו זה על צוארו של זה – בכיה של שמחה, על עבודת בני אפילו במצב כזה ובכיה זו שפיר מותרת אף בש"ק.

מבאר המהרי"ל דיסקין זצ"ל: עד כה לא נודע להם פורענות החורבנות העתידה לבוא על צאצאיהם, שכן עד כה נהגו כאבלים, לאחר שמכרו את יוסף, ולא שרתה עליהם השכינה, שכן כידוע אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, ולא במקום עצב ותוגה. רק עתה, לאחר שנתוועדו האחים זה לזה והיתה השמחה גדולה, שרתה עליהם השכינה, או אז נחה עליהם גם רוח הקודש, ואז חזו לראשונה את הפורעניות העתידות לבוא על ראשם של בני בניהם, ומכיון שאז נודע להם הדבר לראשונה, פרצו בבכי זה על גבי צוארו של זה.

וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו: (מה טו)

אומר ה"קרבן העני": תיבת עליהם נראית כמיותרת. ונראה לומר כי **עליהם** חסר כתיב, ורמז בנוטריקון: **ע** תידי **ל** היות **ה** רוגי **מ** לכות. צפה יוסף ברוח הקודש כי כעונש על מכירתו יהיו עשרה הרוגי מלכות, ובכה עוד פעם "עליהם".

ה"אזנים לתורה" אומר: יש להעיר, שיוסף היה בעל בבי: בפ' מקץ נאמר "ויסב מעליהם ויבך", "ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה", ובפרשה זו "ויתן את קולו בבכי", "ויפל וגו' ויבך" וגו' "ויבך עליהם", "ויבך על צואריו עוד". ובפ' ויחי "ויבך עליו", "ויבך יוסף בדברם אליו". מי שסבל הרבה בימי רעה, דמעותיו מצויות אפילו בימי שלוותו וגדולתו. והאחים שלא סבלו בימי חייהם, לא בכו אפילו כשמצבם קרא לבכי. ומשום שיוסף היה בוכה אפילו על צרות אחרים לפיכך זכה לגדולה.

ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו טענו את בעירכם וגו': (מה יז)

אומר ה"חסד לאברהם": "טענו" נוטריקון – **ע** ין **ט** ובה ו **רוח** נ מוכה. וזה טענו – את בעירכם, כשתהיינה לכם מדות נעלות כאלו, את בעירכם (את בשרו) – הטפל לבשרו) כל ענייני גשמיות יראה לכם כדבר טפל לעומת העיקר הגדול של אין עוד מלבדו.

ועיניכם אל תחס על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא: (מה כ)

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע מביא, בדעת זקנים מבעלי התוס' פי' לפי שהי' יודע באביו שהיה קפדן על כליו וחס עליהם כמו שארז"ל 'ויותר יעקב לבדו' שחזר על פכים קטנים לכך הזהירם על כך.

בפשטות הפי' שיוסף הצדיק שהכיר היטב את אביו שאינו מפקיר כלום חשש שיארך זמן רב עד שיאסוף הכל, לכן ביקש 'ועיניכם אל תחוס' וגו' 'כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא', כי במצרים אתן לכם הכל מחדש. אולם יעקב אבינו ע"ה לא שמע אליו ולקח הכל כמ"ש בפ', ואי' בס' פי' כלים על כלים רוחניים.

גם י"ל שיוסף הצדיק חשש שמא יפגוש יעקב בדרך את שרו של מצרים בחזרו אחר פכים קטנים כשם שפגש אז את שרו של עשו בחזרו אחר פכים קטנים, לכן ביקש 'ועיניכם אל תחוס על כליכם'.

לכלם נתן לאיש חלפות שמלות ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלות: (מה כב)

שואל פי' הטור על התורה: למה בחר יוסף ליתן להם דווקא מתנה של שמלות? – לפי שבפרשה הקודמת מסופר "ויקראו שמלותם ויעמוס איש על חמורו", ראה יוסף כי הוא שגרם להם לקרוע את שמלותיהם, ולכן בא לתקן את הדבר ונתן להם שמלות חדשות ...

עוד איתא: שיוסף הצדיק פחד, שכשיעקב יראה אותם להגיע מרחוק עם בגדים קרועים ייבהל ויחשוב שקרה אסון ולכן קרעו בגדיהם, לפיכך נתן להם בגדים חדשים שלא ילכו עם הבגדים הקרועים.

הגר"א שואל: מדוע אצל האחים נאמר – 'חלפות' – מלא – ואצל בנימין 'חלפת' – חסר?

אפשר להסביר לפי חז"ל במס' מגילה: אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו וכו', בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף יותר משאר אחיו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים? אמר ר' בנימין בר יפת רמז רמז לו שעתיד לצאת ממנו בן שיצא מלפני המלך בחמישה לבושי מלכות שנאמר: 'ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן'.

וקשה, הרי האחים לא ידעו את הרמז ואם כן שוב הטיל קנאה ביניהם? ונראה שחמש חליפות של בנימין היו גרועות משל האחים, כלומר שחליפה אחת של האחים

שוויה היה כחמש חליפות של בנימין, לכן כתוב אצל בנימין 'חלפת' – חסר. ולמה נתן יוסף לבנימין חמש חליפות ולא אחת, אמר ר' בנימין רמז רמז לו. ודפח"ח.

הטור ורבינו בחי" שואלים: הרי יוסף עורר קנאה בזה שנתן לבנימין שלש מאות כסף ולשאר האחים לא נתן מאומה?

בדרך חידוד אומר ה"בית הלוי" אפשר לומר: מובא בגמרא וכן פסק הרמב"ם להלכה [פ"ח מהל' עבדים ה"א]: המוכר את עבדו לנכרי כופין את רבו לחזור ולקנותו מן הנכרי עד עשרה בדמיו. מחירו של עבד על פי התורה הוא שלושים שקלים. ולפי שאת יוסף מכרו אחיו לנכרי, הרי שהיה כל אחד מהם חייב לפדותו עד עשרה בדמיו, כלומר לשלם עבורו שלוש מאות שקל כסף. אולם יוסף מחל לכל אחד את הסכום של שלוש מאות שקל פדיונו. אבל בנימין לפי שלא היה עמהם במכירה זו, לכן נתן לו יוסף שלש מאות כסף, ממש כאותו סכום שוויתר לכל אחד מהאחים, ולא היה כאן מקום לקנאת אחים.

המהרש"א מתרץ: שכיון שבנימין היה אחיו גם מן האם, אין קנאה אלא בבגדים – שהעולם יחשוב שהוא מראה להם שנאה על מכירתו בבגדים, שהוא דוגמת המכירה בכתונת פסים.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע תירץ: שאולי הכסף שנתן לבנימין היה "דרשה גישאנק" [דורון דרשה], דהיינו מתנת חתונה. שהרי יוסף לא היה בחתונת בנימין, משא"כ בחתונת שאר האחים, ומסתבר שלכל חתונה נתן מתנה כמקובל, ובעת השלים את מה שלא נתן לבנימין בחתונתו.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע תירץ בדרך צחות: שכסף ניתן להיטמן בכיס, כך שאף אחד לא יראה. משא"כ חליפות שמלות, ולכן מסתבר שבנימין הטמין את הכסף בכיסו ואחיו לא ראוהו כלל ולא היה בזה שום קנאה. ולכן הגמ' שואלת רק על החליפות.

בשם הרה"ק מאוסטרובצה זי"ע: הוא מסביר את הדבר כדרכו בקודש: על הפסוק "וישב ראובן אל הבור" אומר רש"י בשם המדרש, ובמכירתו לא היה שם, שהגיע יומו לילך לשמש את אביו. היינו, שלכל אחד משנים

עשר הבנים היה לפי התור יום אחד מיוחד לשרת את אביהם. אם מנכים את השבתות והחגים שבהם לא היה צורך בשירות מיוחד, כי כולם כאחד היו בבית, נשארים שלש מאות ימים, ועל כל אחד מהבנים היה לשרת עשרים וחמש יום במשך השנה.

יוסף היה במצרים כ"ב שנה עד שיעקב בא אליו מצרימה, בתקופה הזאת היה עליו לשרת את אביו חמש מאות וחמישים יום, הרי נופל חמישים יום על חלקו של כל אחד מהאחים ששירת במקומו.

והנה בנוגע לעשרת האחים שהשתתפו במכירתו לא היה חייב לשלם התמורה. יוצא מן הכלל – בנימין, שלא היה אחראי למכירתו. ולפי הדין שכר שכיר ליום, אם לא התנו ביניהם, הוא דינר כסף, שהוא שש מעות כסף. יוצא איפוא, שבשכר חמשים יום ששירת בשבילו היה צריך לשלם לבנימין שלש מאות כסף, ולכן "ולבנימין נתן שלש מאות כסף". ודפח"ח.

בגמרא: אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו וכו' אמר רבי בנימין רמז רמז לו וכו'. ולא תירצו על ג' מאות כסף.

מתרץ ה"פנים יפות": לפי פשוטו נראה שהוא דמי בשתו של בנימין שחשד אותו בגניבה ורצה ליקח אותו לעבד. והוא דקיי"ל המבייש ת"ח נותן לו ליטרא דהבא, וכתב הסמ"ע [פרישה חו"מ ת"כ סק"ל]: שהוא ל"ו דינרי זהב, ודינר זהב כ"ה דינרי כסף, עולה תשעה מאות דינרי כסף. ואיתא בבכורות [ג]. דכל כסף האמור בתורה הוא סלעים, וסלע דאורייתא הוא ג' דינרין ושליש, נמצא ששלש מאות כסף עולה אלף דינרין, היינו ט' מאות דינרים דמי בושתו, וק' דינרים שהם שלשים שקל של דמי עבד, כי שלשים שקלים שהם כל שקל ג' דינרין ושליש מכון מאה דינרין.

ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתונות נושאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך: (מה כג)

אומר המהר"ל בגבורות ה' פ": "כזאת" זו הדגשה מיוחדת על מספר עשרה. מה טעם למספר הזה? – יוסף התכוון להראות לאביו, שהשבטים אשר מכרו אותו עשרה במספר, היו כמו החמור הנושא משא ואינו יודע תכלית מעשהו, כך השבטים לא ידעו בפעולת המכירה מה הם עושים, אלא כך נגזר עליהם, דהיינו לסבב את הירידה למצרים. "נושאים מטוב מצרים" –

נרמז בזה שבסופו של דבר ינצלו את מצרים, כמצולה שאין בה דגים.

ברש"י: כזאת - כחשבון הזה. מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, ומדרש אגדה, גריסין של פול.

שואל הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע: יש להבין מה מחדש לנו רש"י ששלח כחשבון הזה, הלא הפסוק מפורש באר היטב והולך ומבאר כל מה ששלח לו, א"כ מהו "כחשבון הזה"?

ותירץ, הנה ידוע [שער הכוונות תפ' השחר דר' א'] שהשם הממונה על הפרנסה הוא **חת"ך** היוצא מס"ת של פות ח א ת יד י, והוא גימטריא כזא"ת. וזה ששלח יוסף ליעקב, מכיון שעתה עת רעבון רצה בזה לעורר ליעקב שיכוון בשם חת"ך ועי"ז יסולק הרעב וירווח להם. לכן הוסיף על תיבת "כזאת" כחשבון הזה. דהיה קשה לו מאחר שהכתוב מפרש הכל, למה לו למכתב "כזאת", ע"ז אומר רש"י דיש רמז בדבר, דשלח לו כחשבון הזה של כזאת שהוא בגימטריא חת"ך.

הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע מבאר: דיין ישן מרמז על המתקת הגבורות, ולכן דעת זקנים נוחה הימנו, ופול המצרי – יש לו קליפה סביב. ורמז לו שאל יירא מרדת מצרים מפני ריבוי הקליפות, כי אפשר להעלות משם ניצו"ק, ולהמתיק הגבורות ע"י עבודת קודש זו, ולכן 'רדה אלי אל תעמוד'.

במצודות דוד בשם כנסת ישראל מפרש עפי"מ דאיתא בגמרא וכנען שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים, אפשר שיבנה לבנו הקטן קודם לבנו הגדול, אלא שנבנתה ז' פעמים מיופה מצוען, כלומר כל הפירות ומשקים ומאכלים דארץ כנען היה ז' פעמים מעולה מפירות ומאכלי מצרים. ולפי זה קשה, יוסף היה במצרים ויעקב בארץ כנען ושלח לו מטוב מצרים, והרי כנען הכל משובח ממצרים. אולם איתא במפורשים דפעם אחת לשבעים שנה יורדין גשמים שמכלין כל היינות שבעולם, ובאחשוורוש כתוב 'והשתיה כדת' שנתן לכל אחד יין שישן ממנו שהיא טוב לבריאות לשותה יין ישן ממנו, וא"כ יעקב היה באותו פעם בן ק"ל שנים ולע' שנים נתכלו כל היינות א"כ לא היה ליעקב יין שיהיה ישן ממנו, אבל במצרים אין יורדין גשמים לעולם א"כ יוכל להיות במצרים יין שיהיה ישן

יותר מיעקב, וז"ש יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, וזה לא היה בכנען רק במצרים, וזה מטוב מצרים ע"ש.

כותב הרה"ח ר' אלכסנדר זושא פרידמן ז"ל – הי"ד: מצינו במשנה 'יש קנקן חדש מלא ישן' [אבות פ"ד מ"ד], ביקש יוסף לומר לאביו, כי על אף מראהו החיצוני החדש, כשליט מצרי, בכל זאת בפנימיותו נשאר כמקודם. הדרך הישנה אשר למד אצל יעקב, נשארה שלימה בפנים לבו. הוא ידע, כי בכך יניח את דעתו של אביו הזקן, הדואג מאד על אודות גופו הרוחני. וזוהי הכוונה שבדבר: 'שלח לו יין ישן' – שלח להגיד לו, כי היין בפנים נשאר אותו יין ישן כמקודם, ללא כל שינוי – 'שדעת זקנים נוחה הימנו', שכן זה יניח את דעתו של האב הזקן.

המהר"ל שואל: מה כוונת רש"י בזה דהוא מיותר לגמרי. ועוד קשה למה לו לשלוח עשרה חמורים ועשרה אתונות, דהיה לו לטעון הכל על העגלות כי העגלות מספיקין להוליך שבעים נפשות – יספיקו להוליך משא י' חמורים וי' אתונות?

ומתירץ: שאין הכי נמי שלא שלח לו חמורים ואתונות, וקרא הכי קאמר: ששלח לאביו על העגלות כזא"ת, כלומר כחשבון משא עשר חמורים ועשר אתונות, וזהו כוונת רש"י – כחשבון הזה.

הגמרא במס' מגילה [טז] אומרת 'מטוב מצרים' – יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. בשם בעל ה"טיב גיטין" אומרים: בפשטות אפשר לומר, מפני שיין הוא מן הדברים היחידים שהישן בהם טוב מן החדש. לכן דעת זקנים נוחה מיין ישן, כי הוא מראה על היתרון של הישן על החדש.

שואל הגאון רבי אברהם אבלי פוסבילר זצ"ל מוילנא: לא מצינו שנשתבחה מצרים ביין. אדרבה, ארץ ישראל השתבחה בגפן, אשר אינה מצויה בארצות אחרות. וכי התכוון יוסף להכניס תבן לעפרים?

ופירש, שבידוע היו המצרים בעלי גאווה, וכמו שמצאנו כי הנביא ישעיה מכנה את מצרים בכינוי 'רהב' – 'ומצרים הכל ריק יעזרו לכן קראתי לזאת רהב הם שבת' [ישעיה לז]. מטעם זה שלח יוסף דוקא יין ישן, יין שאינו נמצא במצרים, שכן אמרו חז"ל [ב"ב צח:] כי כל המתייהר יינו מחמיץ. הרי, איפוא, שהיה יינם של

אנשי מצרים מחמיץ, וודאי שלא היה בידם להעמיד יין זמן רב ולשמר אותו כדי שיהיה ישן נושן, שכן מתוך יהירותם היה היין מחמיץ.

כאשר שלח יוסף לאביו יין ישן, התכוון בזה לומר, כי לא למד ממידת גאוותם של אנשי מצרים היהירים. ולראיה שלח את יינו המשומר זה זמן רב, יין אשר שמר על טעמו ולא החמיץ.

ומטעם זה כינה הכתוב את אותו יין בשם 'טוב מצרים' – שכן יין כזה היה יקר המציאות במצרים ונחשב כטוב מצרים.

וישלח את אחיו וילכו ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך: (מה כד)

בספר "יפה דעת" מהגאון רבי יצחק פייגנבוים זצ"ל [תלמיד ה"חידושי הרי"ם" זי"ע]: שמעתי בשם אדמו"ר הגאון הקדוש האלקי זי"ע מקצק לפרש במה שדרשו חז"ל [תענית י:]: אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר. ואמר הוא ז"ל שיוסף סבר שברצון השבטים למהר להודיע ליעקב שהוא חי כי יעקב מתאבל עליו כבר כ"ב שנים. לכן אמר להם שאל ימהרו וידחקו את השעה, כי זה היה השגחה פרטית מאתו ית' מתי יוודע להם שהוא חי ומתי שיוודע ליעקב, ויעקב צריך להתבשר אחר הזמן שימשך הליכתם מבית יוסף לבית יעקב אביהם, ולכן שלא יעשו פעולות לפסוע פסיעה גסה וילך גם בלילה, כי רצון הש"י מוכרח להתקיים, וע"י שידחקו את השעה יוכל שיהיה להם מניעות ורגזים בדרך שיעכבו הליכתם.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע דקדק: דמקודם הוה ליה למימר 'ויאמר לאחיו אל תרגזו בדרך', ואח"כ 'וישלח אותם' וגו', ואמר שפירוש 'וישלח' הוא לשון לוויה, שיוסף לוויה אותם מחוץ לעיר, וילכו, גם יוסף הלך עמהם, וקודם ששב אמר להם 'אל תרגזו' וגו'.

ברש"י: אל תתעסקו בדבר הלכה.

במסכת תענית א"ל יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגז עליכם הדרך. ופירש"י תתעו בדרך. והקשה ב"יערות דבש": דאמאי לא ציום יעקב כן, ותירץ דבקיודשין איתא לעולם ישלים אדם שנותיו שליש בתלמוד שליש במקרא שליש במשנה, ופריך הש"ס מי ידע כמה חי, ומשני ליומא, וכתב התוס' דבכל יום ישליש.

ולפי"ז בעת ששלחם יעקב היה סבור שמת יוסף והבטחתו שלא ימותו בניו בחייו סבר דנתבטלה, א"כ לא יוכל לצוות לבניו שלא יתעסקו בדבר הלכה דמוכרחים המה בכל יום להתעסק בדבר הלכה, דמי ידע האדם כמה חייו, אכן בהתוודע יוסף אל אחיו דהוברר דעדיין הבטחת ה' ליעקב קיים שלא ימותו בניו בחייו, לזה ציום שאל יתעסקו בדבר הלכה, דיכולים אחר כך להתעסק בהלכה בשעה שיגיעו לשוב ע"ש.

לכאורה למה לא ציווה כן גם יעקב כשירדו למצרים? עוד קשה, מנין ידע יוסף שלא ציווה להם כן יעקב? ואם ידע שיעקב לא ציווה – מנין למד יוסף לומר להם שלא יעסקו בדבר הלכה בדרך?

החיד"א בספרו "פתח עינים" מביא תירוץ בשם מוהר"ר יהונתן: הגמ' בקידושין אומרת: לעולם ישליש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. ומקשה הגמ' וכי יודע אדם כמה יחיה? ומתרכת – ליומי, ופירש"י: ב' ימים מקרא, ב' ימים משנה, ב' ימים תלמוד. והקשו בתוס' שעדיין יש להקשות: וכי יודע כמה יחיה? אלא שבכל יום ישליש תלמודו שליש במקרא שליש במשנה ושלש בתלמוד. ואם כן, כאשר שלח יעקב אבינו את בניו למצרים, היה סבור שמת יוסף והתבטל מה שהבטח לו שלא ימותו בניו בחייו, ואם כך הרי השבטים הם ככל האדם ויש לחשוש שימותו, ולכן אפילו בדרך צריך לקרוא בכל יום הלכה ולשלש כדברי התוספות. לכן לא ציווה יעקב שלא יתעסקו בדבר הלכה.

אבל לאחר שיוסף התוודע אל אחיו, התברר שההבטחה עדיין במקומה, ובניו של יעקב לא ימותו בחי' אביהם. ולכן ציווה עליהם יוסף שלא יעסקו בדבר הלכה בדרך, שכיון שאביהם קיים – יוכלו להשלים את חלק ההלכה כאשר יגיעו לשוב.

אומרים בשם קדמונים, כי יעקב רצה באמת שילמדו בדרך, כדי שהתורה תגן עליהם מסכנות הדרכים. ואת הליכתם בפקודת אביהם כשלחי מצוה לא חשב יעקב לשמירה מעולה והראיה, הרי הוא שלח את יוסף ובכל זאת אירע לו אסון.

אולם יוסף הרי ידע שלא אירע בהליכתו כל אסון, שהכל נסתבב לטובה, וכי הוכח אמנם ש"שלוחי מצוה אינם ניזוקין", ומצוות כיבוד אב שהם עתידים עכשיו לקיים דיה להצילם מכל סכנה, לכן הזהירם "אל

תתעסקו בדבר הלכה", שלא תתעכבו בדרך בגלל זה, אלא מהרו ועלו אל אביכם.

הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע מביא את דברי הגמרא [תענית י:] אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך. ומקשים העולם מדוע לא אמר להם זאת יעקב בפעם הראשונה שיצאו לארץ מצרים. וי"ל, דבודאי בתחילה ידעו השבטים שצריך להיזהר שלא תרגז עליהם הדרך, וחששו מסכנה שכל הדרכים בחזקת סכנה, ובפרט מפני שלא ידעו את גורל אחיהם יוסף, בודאי היו מתירים מפחד הדרך, הואיל שראו שכבר שלטה מידת הדין בבני יעקב. אמנם עתה שראו שאחיהם יוסף נהיה מלך, הרי שלא שלטה מידת הדין בבני יעקב, וא"כ שמא לא יחששו כבר ממידת הדין ומהמקטרגים, לכך דוקא עכשיו הוצרך יוסף לומר להם 'אל תרגזו בדרך' – מפני דשכיח הזיקא, וכל הדרכים בחזקת סכנה.

ה"כתב סופר" זצ"ל מתרץ: משום שכשהלכו למצרים זה היה מחוסר קמח ומחיה, ואם אין קמח אין תורה, ולכן ידע יעקב שלא יתעסקו בדבר הלכה, אבל בשום טעונים בר וכל טוב, הוצרך יוסף להזהירם שלא יעסקו בדבר הלכה.

הרה"ק ה"דברי ישראל" זי"ע מביא בשם זקינו הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע שפירש: 'אל תרגזו בדרך' – ר"ל בדרכי החסידות, היינו כשאתה עובד להבורא ית' עפ"י איזה דרך, וכשאתה רואה שחבירך אינו עובד על דרך זו שאתה הולך, אל תרגזו עליו, כי הרבה דרכים יש בעבודת הבורא ית"ש. עכדה"ק.

ומבאר ה'דברי ישראל': והענין מה שראה על ככה שהזהיר אותם ע"ז יש לומר, כי מחלוקת השבטים עם יוסף עד שמכרוהו בוודאי לא היתה המחלוקת בדברים גשמיים, רק בדרכי החסידות כמובן, לפיכך הזהיר אותם עכשיו שאל ירגזו עוד בדרכי החסידות שלהם, רק שיבינו שיש הרבה דרכים בעבודת הבורא והכל עולה בקנה אחד.

ברש"י: ד"א אל תפסיעו פסיעה גסה. הכנסו בחמה לעיר – שלא ילכו בלילה.

אומר ה"הפלאה": חז"ל אמרו במס' שבת: פסיעה גסה נוטלת אחת מת"ק ממאור עיניו של אדם. הפירוש הוא,

שהאדם צריך להתעלות במדרגות השלימות לאט לאט, בהדרגה, לא בקפיצות, כי בעשותו פסיעה גסה לבוא בפעם אחת לשלב העליון ניטל ממנו מאור עיניו.

מפרש המהרי"ל דיסקין זצ"ל: שב' הדברים; שלא יפסעו פסיעה גסה, ושיכנסו בחמה לעיר, דבר אחד הוא. והכי פירושו: דאיתא בחז"ל שפסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם, נמצא שאם יפסיעו פסיעה גסה יהיו עיניהם כהות, וממילא יסברו ששקעה חמה או שתיכף תשקע החמה, ויזדרזו להיכנס לעיר משום שצריך להיכנס בבי טוב, ונמצא שלא ירויחו מכך שילכו מהר, מפני שע"י שילכו בפסיעה גסה יכנסו לעיר קודם החשיכה.

ויש לדקדק למה לא ציוה להם יעקב אביהם את זה – שואל ה"ברוך מבנים אשר": ונ"ל דאי' בגמ': שפסיעה גסה נוטלת מאור עיניו של אדם, וחוזרת ע"י ששותה יין קידוש והבדלה.

בפסוק 'וישתו וישכרו עמו' אמרינן בגמ': שעד שבאו ליוסף היו נזירים ולא שתו יין, ועוד איתא בגמ' שנזירות חל גם על קידוש והבדלה.

ולפי זה אתי שפיר, שיעקב לא היה צריך להזהיר להם על פסיעה גסה, משום שלא היה להם במה להחזיר את מאור עיניהם משום שהיו נזירים, משא"כ כשבאו אל יוסף 'וישתו וישכרו עמו', כבר לא היו נזירים, ע"כ הזהירים שלא יפסעו פסיעה גסה על סמך קידוש והבדלה.

הרבי מקאצק זי"ע אומר: שיוסף הבין שהאחים ירצו להחיש את פסיעותיהם, ואף בלילה לא ינוחו, כדי למהר ולבשר לאביהם את הבשורה הטובה שעודנו חי. על כן אמר להם יוסף: מן השמים נקצבה שעת בואכם לביתכם, ואם תמהרו בהליכה סופכם שתתעכבו בדרך בגלל סיבה אחרת – "אל תרגזו בדרך".

בספר ה"דרש והעיון" כותב: אל תעשו צעדים נחפזים, אל תהיו קלי דעת בהכרעותיכם כמו אז במכירת יוסף.

ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל וגו' ויפג לבו כי לא האמין להם: (מה נו)

שואל הרה"ק המגיד מקוז'ניץ זי"ע: הייתכן שחשד יעקב בבניו שהם משקרים?

וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם. (מה כז)

בשם הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: שהקשה למה כשסיפרו אחי יוסף לאביהם "עוד יוסף חי", אזי תחילה "ויפג לבו", ורק אח"כ כתיב "ותחי רוח יעקב אביהם". והרמז בזה, שזה ידוע אשר אדון נקרא, מי שבני המדינה קבלו אותו לאדון ברצונם הטוב, ומושל נקרא מי שמושל בעל כרחו. כמ"ש 'כי לה' המלוכה ומושל בגוים', וענין ממשלה בע"כ זה שייך לומר רק על הקב"ה, אבל לא על אדם בשר ודם. ויוסף הצדיק ידע מזה, אשר אביו ידקדק בדבריו, וצויה בלשונו הזהב לאחיו לומר לאביו: 'וישימיני וגו' ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים'. ולמה לא אמר "ולמושל", כי הצדיק הזה שמר את עצמו בדבריו הק' "ולמושל" – היינו כי הממשלה לחי עולמים, ורק הקב"ה הוא המושל, כך היתה כוונתו.

אבל אחי יוסף לא הרגישו בזה, לכן כשבאו אל אביהם אמרו "וכי הוא מושל", היינו יוסה"צ הוא המושל, לכן "ויפג לבו" ולא האמין להם, כי יע"א ידע בצדקת יוסף, שלא יאמר כזאת, אבל כאשר "וידברו אליו את כל דברי יוסף" כל הלשון "ולמושל", שרצה לומר שהקב"ה הוא המושל, אז "ותחי רוח יעקב אביהם".

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע מבאר: נראה דכל ענין העגלות רמז יש בדבר, כי אופני העגלה הסובבים בעיגול, מורים שזה שלמעלה בתכלית כרגע יורד למטה, וזה שבתכלית הירידה למטה משם מתחיל לעלות למעלה. והוא רמז לאדם שאפילו במצבו בתכלית הירידה אל יתיימש, אדרבה יתן אל לבו אולי זו העת האחרונה של הירידה, ומעתה תתחיל העליה, וכן הפוך כשהוא בתכלית העליה יתן אל לבו אולי הגיע לתכלית העליה ומעתה יתחיל לרדת כי גלגל הוא שחוזר.

וזה הרמז ששלח יוסף ליעקב עגלות, שכל יצטער הרבה על ירידתו למצרים, שזו הירידה עליה תהיה לו, וזה 'לשאת אתו' – שהוא לשון עליה ולא הזכיר לשון ירידה כלל.

שואל החיד"א ז"ל: מה היה המיוחד בעגלות. ומפרש: כשנפרד יוסף מיעקב אביו, ראה שאביו נוטע ארזים.

אלא יעקב אבינו האמין להם שהוא חי, אבל לא האמין שהוא מושל בכל מצרים ונשאר בצדקתו, כי יהודי המושל בארץ נכריה, אפילו הוא בנו של יעקב קשה שלא יכפור ביהדות.

אומר הרבי מקאצק זי"ע: איש חי – זה צדיק, ולא האמין יעקב שיוסף הוא גם מושל וגם צדיק – מעין תרתי דסתרי.

בפסוק אחר כך כתוב: 'וידברו אליו את כל דברי יוסף וגו' ותחי רוח יעקב אביהם'. מדוע תחילה לא האמין ואחר כך – כן?

ההסבר הוא: לאחר שאמרו לו 'וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים', אמר יעקב אין אלה דברי יוסף, שאינו משתף שם שמים בעלייתו לגדולה. אבל כשאמרו לו "את כל דברי יוסף" היינו: 'וישימיני אלקים' – לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו, 'ושמיני אלקים לאדון לכל מצרים', הבין שאלה הם דברי יוסף – 'ותחי רוח יעקב אביהם'.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע בספרו "תורתך שעשועי" מביא את דברי הרמב"ם בדין "היתר שבועות" שאין אדם יכול להתיר שבועת עצמו.

המשנה למלך מביא את תשובת הריב"ש בשם הראשונים ליישב את הקושיא כיצד יכולים בי"ד להתיר חרמי ציבור לבני עירם הא אין אדם יכול להתיר לעצמו, וז"ל: הנה סרה הסכנה ההיא אשר בעבורה נעשית ההסכמת ודומה לחרם השבטים על מכירת יוסף שהתירו הם עצמם כשמצאוהו חי ושרתה על יעקב אבינו ע"ה רוח הקודש שנסתלקה ממנו כמו שמוזכר בהגדה.

ותמה המשנה למלך על דבריו דמנין לו שהשבטים התירו לעצמם החרם הרי הם רק גילו לו "עוד יוסף חי" ואילו החרם היה על דבר המכירה ודבר זה לא גילו לו ולא התירו כלל החרם.

והפנ"מ מפלפל בדבריו, ומסיים: אלא, אי קשיא בדברי הריב"ש הא קשיא, דא' [פרקי דר"א פ' לח] שכך היה דבר החרם: "שאין אחד ממנו מגיד הדבר ליעקב אבינו עד שיהיה ברשות כולנו", ומינה, דאם יהיה ברשות כולם, וכפי שאכן היה כשגילו אין כל חרם ואיסור לגלות ולפי זה לא מצינו כלל שהתירו לעצמם החרם.

שאלו: "למי אלה?" אמר לו: "דע לך שבני בני עתידים לעשות משכן לה' במדבר מארזים אלו, ויביאו אותם בעגלות". לפיכך, שלח לו יוסף עגלות לסימן זה, רמז לשש עגלות צב שהיו נושאות את הקרשים של המשכן במדבר, וכשראה אותן 'ותחי רוח יעקב אביהם', שמח, ומיד: 'ויסע ישראל באר שבע' – לקצוץ אותם ארזים כדאי' במדרש [ב"ר צד] ולהביאם מצרימה בעגלות.

ברש"י: סימן מסר להם במה שהיה עוסק כשפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה.

בספר "מסורת הברית" מביא ששמע מהדרשן הגדול מהר"ם פוזנר זצ"ל: שאמר הטעם שפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה, על פי מה שכתב התרגום יונתן, שהעגלה אחרי שנערפה נעשית תולעים, והן הולכים על הרוצח ומפרסמין אותו.

ולכן פירש יעקב מיוסף בפרשת עגלה ערופה, כדי שיאמר להם ענין זה ועי"כ לא יהרגוהו. ע"כ שמעתי ודפח"ח.

ויש להבין מפני מה למדו אז פרשה זו דייקא?

אומר הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל: ונראה כי בפרשת עגלה ערופה הזהירה תורה שצריכין כפרה אם מוצאים הרוג אשר לא נודע מי הכהו, והנה כמעט אי אפשר שאדון ומושל לא יגרום לצער איזה איש ולשפוך דמו ע"י גזירותיו ומפעלותיו, ולפעמים מתוך שמגביה ומרומם את אחד מהאנשים הוא מוריד ומשפיל בלא יודעים איש אחר, וזהו בבחינת 'ולא נודע מי הכהו', שאינו יודע כלל שהוא גרם בדבריו להכות איזה איש. אבל באה פרשת עגלה ערופה וכתבה שגם על זה צריך כפרה.

ולכן בטרם נפרדו יעקב מיוסף למד יעקב עמו פ' עגלה ערופה, בכדי לכשיזכה ויתקיים חלומו והוא יאחוז ברסן השלטון ישמר ויזהר לבלתי שפוך דם נקי בקרב עמו. אלא ישגיח בשבע עיניים לחוס על כל יחיד ויחיד לבל לצערם. וכשראה יעקב שיוסף זוכר את פרשת עגלה ערופה ובאופן זה הוא מושל בכל ארץ מצרים, "ותחי רוח" כי שמח שיוסף חס על בריותיו של הקב"ה בחמלה רבה.

הרה"ק ה"זרע קודש" זי"ע כתב, דהנה בעגלה ערופה יוצאים הזקנים הקרובים אל החלל, ומבאר הטעם לזה למה יוצאים דווקא הזקנים הקרובים, דהוא כמו שמצינו

שההורג בשוגג צריך לישב בערי מקלט עד מות הכהן הגדול, ואיתא בגמ' הטעם משום שהכה"ג היה צריך לבקש רחמים על החוטאים שלא ימותו, ואם נהרגו החוטאים הרי הוא בגלל הכה"ג והוא אשם בכך, כיון שלא עשה מה שמוטל עליו לבקש עליהם רחמים, ולכן כיון שאירע שנהרג אדם מישראל בשוגג ואין מיתה בלא חטא, תלה הכתוב חירות ההורג במיתת הכהן, כדי שירצו השוגגים במיתת הכהן, כיון שהכהן אשם בכך שהם נעשו להורגי נפש בשוגג.

ולכן מהאי טעמא בעגלה ערופה יוצאים הזקנים הקרובים אל החלל, כדי להתפלל ולהתכפר על הדבר שאירע סמוך למקומם שנהרג האיש הזה, כי עליהם הוא האשמה, כיון שלא התפללו ככל הראוי שלא יארע בסביבותם כדבר הזה.

ומהאי טעמא כשחשב יעקב שנהרג יוסף תלה האשמה בעצמו שלא התפלל עליו, ועל זאת היצר ליעקב מאד במשך כל השנים הללו, כי סבר שהוא אשם בכך שלא התפלל על יוסף, ועל כן שלח לו יוסף עגלות שהוא רמז לפרשת עגלה ערופה, להראות לאביו דעפ"י פרשת עגלה ערופה ידע שאינו חייב כלל, שהרי באמת הוא חי.

עוד כותב לבאר: דאיתא בגמרא סוטה [לח:]: עגלה ערופה אינה באה אלא בשביל צרי העין וכו'. על כן הקב"ה רצה שיוסף יפרוש מאביו דוקא כשהיה עוסק בפרשת עגלה, דהואיל שיוסף היה תחילת גלות מצרים תהיה לו תמיד לזכרון פרשת עגלה ערופה שאינה באה אלא בשביל צרי העין, ובזה ישמרו ישראל את עצמם שלא ליהנות מלחם המצרים שהוא רע עין, דאיתא בזוה"ק פרשת שמות וז"ל: דאי כד נחתו ישראל למצרים לא יטעמון נהמא דמצרים לא אשתבוקו בגלותא ולא יעיקון לון מצראי עב"ל.

ולכן יוסף כשרצה שאביו ירד אליו למצרים והיה מתיירא פן לא ירצה לבוא מחמת יראת הגלות שכבר היה נודע להם, שלח לו סימן זה של עגלה ערופה, כלומר הגלות של מצרים אינו הכרחי ודבר נגזר מן השמים, רק הוא מחמת רע עין, וישראל יכולים להיזהר שלא לאכול מלחמם, ולכן אמר לו, 'וכלכלתי אותך שם' – דהיינו אני משלי אזור אותך ולא תאכל משל מצרים כלום.

הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע כתב רמז בשילוח העגלות,

דעגלה הוא מלשון עיגול, ועיגול רומז לסיבה הנסבב מן השמים, והכוונה דהנה הסיבה שיעקב אבינו לא היה רוצה לירד למצרים היה מחמת הצרות שיהיה לבני ישראל בהיותם במצרים, על כן שלח לו יוסף עגלו"ת שיראה ויתבונן בהסיבה ראשונה לכל הגלות הזה שהכל הוא לטובה, ועל ידי זה ינוח דעתו בירידתו למצרים.

אומר הגאון ה"דעת סופר" זצ"ל: במדרש רבה [צד ד], ויאמר ישראל רב, רב כוחו של יוסף בני שכמה צרות הגיעוהו והוא עומד בצדקו.

ותמוה, איך ידע זאת ממה שראה את העגלות, ונראה לפרש עפ"י"ם שאמרו בגמרא [שבת לא]. יראת ה' היא אוצרו [ישעיה לג ו] שיראת ה' דומה לקב של חומטין המקיים את התבואה, וגם אמרו [מגילה ו:]: לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא.

והנה רש"י כתב שיוסף שלח לאביו סימן ע"י העגלות שלמד אצלו פרשת עגלה ערופה, ואם כן כשראה יעקב שיוסף עוד זוכר מה שלמד היה בטוח שירא אלקים הוא והאמין שהוא עומד בצדקו.

ושמעתי אומרים בשם הרה"ק רבי משה מסאווראן זי"ע: שזה מרומז בפסוק ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו' למען תזכרו וגו', שע"י זהירות מחטא זוכים לזכירת התורה.

ה"עברא דדשא" מאריך קצת בענין זה וז"ל: וי"ל העומק בזה, שפרשת עגלה ערופה שלמד יעקב אבינו ע"ה עם יוסף הצדיק כשפירש ממנו, היה בזה הוראת דרך באיזה כוחות להחזיק מעמד בארץ מצרים – ערות הארץ.

דהנה מדין דעגלה ערופה ילפינן לכל התורה דאזלינן בתר קרוב, ואף דאיתא בגמ' דכל זה היינו דוקא בדליתא רוב כנגד קרוב, אבל אי איכא רוב כנגד קרוב אמר רבי חנינא שהולכין אחר הרוב. מ"מ כתב הרמב"ן דקרוב אלימתא אזלינן בתרה אף כנגד רוב וכו' עיי"ש, וטעמא דלאו קרוב בלחוד הוא, אלא מקומו ממש הוא, ומוכח טפי דחזקה כאן נמצאו וכאן היו, וכיון דמקום הוא מקומן ומצוי ליכא מאן דאמר רוב עדיף.

ומהאי הלכתא יש ללמוד רמזי דחכמתא בנוגע לעבודת ה' בהאי עלמא. שהרי הקב"ה שלח אותנו לעולם הזה, שהוא מקום ש"רובא דעלמא" מרחיקים אותנו מעבודת ה', וכלשון המסילת ישרים "והנה שמו הקב"ה לאדם

במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם הם התאוות החומריות, אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן הטוב האמיתי, ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל עניני העולם, בין לטוב בין לרע, הנה הם נסיונות לאדם".

אמנם יש לכל איש ישראל מעלת הקורבא שעל ידה יכול לגבור על הרוב, כי הקב"ה קרוב ומצוי לכל איש ישראל, וכדכתיב: 'כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו', והיא קורבא אלימתא, כי מקומו של השראת השכינה הוא בלב כל אחד ואחד, רק הדבר תלוי עד כמה האדם מכין את לבו שיהיה מקומו של הקב"ה, ועד כמה הוא מקיים "בכל קראנו אליו" להיות קרוב לה', אך צריך שתהיה קריאתו באמת כדכתיב: 'קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת', כי קרבת ה' תלויה בקריאת האדם באמת מפנימיות לבו, וכמאמר הרה"ק מקאצק זי"ע שהקב"ה נמצא היכן שנותנים לו מקום להיות, וכשהאדם יעורר רצון בלבו לקרבת ה', וירגיש את ה'קרבת ה' לי טוב', יוכל לדחות כל הרובא דעלמא, כי האי קורבא עדיפא מרוב הנסיונות והטרדות.

וזו היתה כוונת יוסף הצדיק בשלחו את העגלות, דהיינו שלמד היטב את הלימוד שנלמד מעגלה ערופה, שע"י ה"קרוב" שבמקומו ממש, התגבר על "רוב" הנסיונות בארץ מצרים, ומכח קורבא זו החזיק מעמד בכל המצבים, בנסיון, בבית האסורים, ובנסיון העושר כשהיה שר ומושל. ואכן כשרמזו ידיעה זו בשליחת העגלות – אזי "ותחי רוח יעקב אביהם". ודפח"ח.

ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות: (מה כח)

מפרשי התורה מתקשים, בפסוקים הקודמים נאמר "כי לא האמין להם", יעקב פקפק בדבריהם, מה אירע שלפתע דיבר יעקב בוודאות כזאת "עוד יוסף בני חי"? מענין הפירוש של דעת זקנים מבעלי התוס' על הפסוק הנ"ל: "רב עוד יוסף בני חי" פירוש: יעקב קרא למביא העגלות "רב": כמו "רב החובל" ושאל אצלו עוד יוסף בני חי? כי לך אני מאמין יותר מאשר להם...

ה"תרומת הדשן" בספרו "ביאורי מהרא"י" כותב: יש לומר ש"רב" הכתוב כאן רוצה לומר עשו, שנקרא רב "ורב יעבוד צעיר". כשאבד יוסף והיו הכל סבורים שנטרף שמח עשו הרבה, כי יוסף היה שטנו של עשו,

כמו שפירש רש"י עה"פ: כאשר ילדה רחל את יוסף, משנולד שטנו של עשו שנאמר 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש', אש בלא להבה אינו שולט למרחוק. וכשנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב. עכשיו כששמע יעקב שיוסף קיים אמר: "רב – היינו עשו – עוד יוסף בני חי" ויש להבה לאש, ואל תשמח שכלתה הלהבה.

האלשיך הק' מפרש: כוח ראייה מיוחד היה לאבות הקדושים, להתבונן בפניו של אדם ולדעת אם צדיק הוא, או רשע. כאשר שמע יעקב כי יוסף בנו מחזיק בצדק, וכי לא ירד מדרגתו, אמר כמי שאינו מאמין: 'רב עוד יוסף בני חי', כלומר, קשה להאמין שיוסף עדיין חי, מחזיק בצדק, וכל זאת במקום מצרים, מקום זימה ותועבה, ולכן, 'אלכה ואראנו' – אלך ואכיר בפרצופו אם הוא צדיק או לא ...

בספה"ק "אמרי נועם" מפרש עפי"מ"ש חז"ל [פסחים ח:]: הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור. הרי דגם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אבל מצות צדקה גם בהאי עלמא משלמים שכרה, ורב מעשהו אפילו בעושה שלא לשמה, גם כשנותן בשביל שיחיה בני הוא צדיק גמור. וידוע מפסק [משלי יא כד] 'יש מפזר ונוסף עוד', ע"כ יש לכנות מצות צדקה בשם 'עוד יוסף', כי הוא 'נוסף עוד', במה שמפזר מעותיו לצדקה כך מקבל עוד שפע מן השמים. וזהו 'רב עוד יוסף', היינו גדול ורב כח מעשה הצדקה, אפילו עושה צדקה בשביל 'בני חי' היינו שיחיה בני, 'אלכה ואראנו בטרם אמות', היינו שכר הצדקה נראה אפילו בטרם אמות, כבר בזה העולם בחיים חיותו נתגלה כבר פעולת הצדקה לטובה.

ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק: (מו א)

אומר ה"מלוא הרועים": בכל מקום שהצדיק הולך הוא מלקט ולוקח עמו כל הניצוצות הקדושים השייכים לשורש נשמתו. וזה "וכל אשר לו" – ליקט כל ניצוצות הקדושה שלו.

רש"י והרמב"ן בשם חז"ל מתקשים למה נזכר יצחק ולא אברהם?

אומר הרה"ק ה"סדורו של שבת": ויש לומר, הנה הדין לפי חז"ל: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. ויש שני סוגי הודיות: א. כשיש לו צרה וניצל ממנה מודה לה' על מה שניצל. אבל יותר טוב היה לו לא היה קורה כלל המקרה המעציב, כי בכל אופן היה לו צער ממנו. ב. אוהבי ה' אינם מרגישים בצערם, ומודים לה' שעל ידי הצלתם נתגדל שמו של הקב"ה, כמו הצלת אברהם מאור כשדים ודניאל מגוב אריות, כי לא יוכל להתקדש שם ה' אם לא תהיה מקודם סכנת הרעה.

ולכן, אחרי הניסים שקרו את יוסף ונתקדש שם שמים בפתרון החלומות, היו חביבות בעיניו של יעקב הצרות – "ויזבח לאלקי אביו יצחק". כי מדתו של יצחק דין, וזבח תודה החיוב עפ"י דין על הצרה שהיתה לו עד עתה.

עו"א: שיעקב היה ירא, שהואיל והשם לא אמר לו אם לרדת אם לא, ולא היה יודע אם ינהוג כאברהם שירד למצרים, או כיצחק שהזהירו הקב"ה "אל תרד מצרימה" – לכן: "ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק" – שיתגלה השם אליו כמו שנתגלה לאביו, ויצוהו אם ליסע אם לא, וה' אמר לו: "אנכי הא-ל אלקי אביך" – כלומר: אני הוא שצויתי לאביך שאל ירד למצרים, אבל לך אני אומר: "אל תירא מרדה מצרימה".

ה"משך חכמה" עונה על השאלה הנ"ל: כי אמרו במגילה שיעקב נענש על שלא כיבד את אביו כ"ב שנה, והיה ירא שמא ייענש מידה כנגד מידה, שיוסף לא יכבד אותו. לכן זבח זבחים לעורר רחמים על שלא היה אצל אביו יצחק לכבדו.

במדרש: אמר מה אבא להוט אחר גרונו אף אני להוט אחר גרוני. והמאמר תמוה.

אמר הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: דיש לפרש, דאי' בגמ' נדרים: אמר רמי בר אבא השטן בחושבניה תלת מאה שתין וארבעה, ופירשו הר"ן והרא"ש דשס"ד ימים יש רשות לשטן להשטין, אבל ביום הכפורים אין לו רשות.

והנה האבות הק' רצו לפעול בעבודתם דגם כל השנה לא יוכל להשטין, והנה אותיות שהם אחר "גרן" הם שס"ד.

וזהו כוונת המדרש: "אמר מה אבא היה להוט אחר

גרונ"ה, היינו שהוא היה להוט אחר אותיות שהם אחר אותיות גר"ן, שהם שס"ד, לפעול שהשטן לא יוכל להשטין גם בשס"ד ימי השנה, "אף אני להוט אחר גרונ"ה, לפעול כך.

ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה: (מו ב)

דורש ה"משך חכמה": אצל אברהם ויצחק לא מצא שבהא אליהם התגלות אלוהית בלילה, רק ביעקב ובפ' ויצא 'ויחלום וגו' והנה וגו' והנה ה' נצב עליו', היינו מפני שהוא היה מוכן לצאת לחו"ל לגור, לכן באה לו התגלות אלוהית בלילה, להראות שאף "בלילות" בחשכת הגלות, שורה שכינה בישראל, כמאמרם ז"ל גלו לבבל שכינה עמהם וז"ש אברהם תקן תפלת שחרית, יצחק מנחה, ויעקב ערבית, והן כנגד אברים ופדרים שקרבו בין ביום ובין בלילה. והנה ארז"ל שאין השכינה שורה על נביא בחו"ל רק למי שנתנבא כבר בא"י, עמ"ש על הנביא יחזקאל, לכן סוף עבודה כמו הקטרת אברים, שכבר נשחט ונזרק ביום, נהוג אף בלילה, ולזה אמר: 'יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב' – שבזמן שהם בצרה ובחשכת לילה, ישגבך שם 'אלקי יעקב' שנגלה אליו בלילה ודו"ק.

וממשיך ה"משך חכמה": ומזה יצא לנו מוסר השכל, שכאשר ישראל אוחזים אל הקבלה הנאותה, והולכים בדרכי ולמודי אבותיהם, אז הישראלי הוא גוי איתן עתיק יומין, אשר נגלו אליו האלקים בהיות המקדש על מכונם, אז שורה השכינה עמהם גם בחו"ל – גם בלילה. אבל בזמן ששכחו ברית אבותיהם, ואינם הולכים בדרכיהם, אז כשהם בפני עצמן הלא אין שכינה שורה בחו"ל ונסתלקה שכינה מהם, ונתונים למשיסה ולבז, כי אינו חושב עצמו לגוי עתיק שכבר ראה, והיה דבר ה' אליו.

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה אומר: "שבלי ספק נכתבו הדברים ברוח הקודש שהופיע בבית מדרשו של הגרמ"ש זצ"ל".

אומר הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמר זי"ע: אפשר לומר, דהטעם של ירידת אבותינו למצרים היה כדי לסבול עול הגלות ולקיים גזירת 'ידע תדע'. וידוע שצדיקים כל חיותם הוא לקיים מצות השי"ת, נמצא שאם היה הקב"ה מצוה ליעקאע"ה בפירוש לירד למצרים, לא היה יע"א מרגיש טעם גלות כלל, אדרבה זה היה כל רצונו וחיותו לקיים ציווי הקב"ה. אמנם היה

ההכרח שיטעם טעם הגלות, ולכן לא אמר לו הקב"ה בפירוש לירד למצרים רק סיבב הדבר על ידי מכירת יוסף, ולכן אמר לו רק 'אל תירא' – ולא ציוה אותו.

ויאמר אנכי אלקי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם: (מו ג)

אומר ה"ספורנו": שאם היו בניך יושבים פה היו מתחתנים בגויי הארץ ומתערבים עמהם. אבל במצרים לא יהיה כן, 'כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם', לכן יהיו לגוי נבדל, ובחז"ל 'ויהי שם לגוי' – למלמד שהיו מצוינים שם.

אומר ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע: **א ל ת ירא מ** רדה מצרימה ר"ת אמ"ת. 'אמת מארץ תצמח', 'תתן אמת ליעקב', מי שרוצה להשיג מדת האמת, העצה היא שישפיל את עצמו עד ארץ, ואז 'אמת מארץ תצמח', במי שמשפיל עד ארץ. וזהו 'אל תירא מרדה' – לעבוד את ה' במדה זו של הכנעה יתירה, 'כי לגוי גדול אשימך שם' – עי"ז שמשפיל את עצמו כדי לעשות נח"ר להבורא ית', זוכה שהקב"ה מרימו למעלה למעלה.

אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עינך: (מו ד)

אומרים בשם הרמ"א: שנים העומדים אצל הבור העמוק לרדת לתוכו, לעולם יורד המאומן והרגיל תחילה, ואחריו השני, המפחד. וזה הפירוש 'אנכי ארד' – תחילה ואתה תלך אחרי ואהיה עמך. ובעלותם מן הבור, מרוב שמחה מניחו לעלות תחילה. זה 'אעלך' – אחר כך – 'גם עלה' – אני אחריו.

אומר הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: הודיע לו הקב"ה, שתכלית ירידת מצרים היא לתת את התורה לישראל ולשמוע מפי הגבורה, 'אנכי ה' אלקיך'. והבטיחו גם "אנכי אעלך גם עלה", שישראל יגאלו ממצרים ויזכו לשמוע ממנו "אנכי" שיחקק בלבם עד עולם.

עו"א: 'ואני אעלך' – אעלה אותך אסייע בעלייתך, - 'גם עלה' – אפילו כשתעלה מעלה מעלה, האדם צריך כל ימיו לשאוף לעלות גם בשעה שהוא במדרגות העליונות. תכלית הכוונה היא – לא השגת המטרה כי אם העליה אליה ...

ב"אור יצחק" מפרש שיוסף רומז על הצדיק שנקרא יוסף ועל ענין קדושת יוסף, יד – רומז על עניני הרשות, ומי שרוצה שעניני הקדושה וגם דברי הרשות שלו יהיה כדבעי, איך יכול לבוא לזה להיות צדיק ונשמר אפילו בעניני הרשות, על זה אמרה תורה 'על עיניך', הוא על ידי ששומרים העינים ונזהרים שלא לראות בהם דבר רע, דבלא זה אי אפשר לעבוד השי"ת בעניני הקדושה ובעניני הרשות.

הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע אומר: אם שומר את עצמו מהסתכלויות אסורות, בבחי' ויוסף ישית ידו על עיניך – עי"ז זוכה ל"אנכי ארד עמך מצרימה", שיש לו שמירה מיוחדת, שלא יפול ממדרגתו אפילו במצרים. 'ואנכי אעלך גם עלה' – וזוכה עי"ז לעליה אחרי עליה.

כ"ק האדמו"ר מצאנז שליט"א אמר ששמע פ"א מאביו הרה"ק ה"שפע חיים" זי"ע: כי גאולתם של ישראל לעת"ל תהא בזכותו דיוסף צדיקא, דמצינו שיוסף הצדיק וויתר לאחיו ולא נקם ולא נטר להם שום שנאה או טינה עבור שהרעו עמו ומכרוהו לעבד במצרים, וכן לעת"ל אף כי יקטרג המקטרג כי אין ישראל ראויים לגאולה, מ"מ בזכותו של יוסף שויתר לאחיו, כך יוותר הקב"ה לישראל באחרית הימים לעת הגאולה עכתדה"ק.

מבאר ה"משך חכמה": שהקב"ה אמר ליעקב 'אל תירא מרדה מצרימה' – אל תחקור ותחשוש מירידתך למצרים – לחשכת הגלות, כי 'ויוסף ישית ידו על עיניך' – היינו, עצם מצבו של יוסף יישב לך את כל תמיהותיך, כי מי פילל ומי מילל שהצער הגדול שהיה ליוסף במכירתו היה הכנה למנותו לשליט על מצרים – שיפרסם את שם ה' בכל מצרים. וזה 'ישית ידו על עיניך' – יכסה ויישב את כל תמיהותיו, להבין שהכל משמים בחשבון.

ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני ישראל את יעקב אביהם וגו' בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו: (מו ה)

כתב הש"ך על התורה: לפי שאמר פרעה 'ועינכם אל תחוס על כליכם' [מה ב], אולי יש לכם הרבה מטלטלים ואין מספיקין העגלות לשאת, לזה אמר: 'וישאו בני ישראל' הוא חשב שהולכים בדרך הטבע,

ובאמת 'וישאו בני ישראל'... בעגלות שנשאו נושאי, 'אשר שלח לשאת' – ולא נשאו, אלא שקפצה להם הארץ, ומשום כבוד מלכות לקחום, ולזה אמר: 'אשר שלח פרעה לשאת אותו' וגו', ואותם עגלות ששלח פרעה, שרפם יהודה [בר"ר צד ג], ופירוש 'אשר שלח', רצ"ל שבאו בעגלות ולא בחמורים, כדי לחלוק כבוד למלכות ולכבודו של יעקב.

וב"מדרש הגדול" מבואר שהשבטים נשאו את יעקב על זרועותיהם, וז"ל: 'וישאו בני ישראל את יעקב', רבי אלעזר אומר, בשכר מעשיהם שעשו בביאתן למצרים זכו ועלו ממצרים, ומה מעשים עשו, אע"פ שנתן להם עגלות לשאת את אביהן כדי שלא יצטער, מה עשו, נתחלקו לשלש כתות, ונשאו אותו על זרועותיהם, והיו אלו נכנסין ואלו יוצאין".

וכך מפורש בפירוש הטור הארוך עה"ת שכתב: "כאן פרעו לו - השבטים ליעקב - מה שעשה עמהם, דכתיב 'ויקחם ויעבירם את הנחל'".

שואל ה"דברי מהרי"א": תיבות 'לשאת אותו' הן לכאורה כמיותרות. ונראה לפרש, דאי' בגמ' שאין מקבלין צדקה מן הנכרים, ולפי זה תמוה איך קיבל יעקב את העגלות מפרעה, וי"ל דהנה עיקר הטעם שאין מקבלין מתנות מן הנכרי הוא כדי שלא ירבה לו זכויות, אמנם אם הנכרי אינו מכוון לשם מצוה כי אם כדי להתפאר, מותר לקבל ממנו, כי אז אין לו זכות בזה, כדאי' בגמ' כל צדקה וחסד שאוה"ע עושין חטא הוא להן, לפי שאין עושין אלא כדי להתגדל בו.

וז"ש 'וישאו בני' את יעקב וגו' בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אותו' – ר"ל, שלכך קיבלו את העגלות מפרעה, כי ידעו ששלחם רק בכדי 'לשאת אותו' – את עצמו, שיתנשא ויתגדל בזה, ולא היה מכוון למצוה, וממילא מותר לקבל ממנו מתנות.

על הפסוק "וישאו יעקב רגליו" אומר רש"י: משנתבשר בשורה טובה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת. – ונשאלת השאלה, הרי גם כאן נתבשר בשורה טובה שיוסף חי, ונוסע בשעה טובה לראות אותו, מדוע אין כאן רמז על קלות רגליו?

ב"אוצר חיים" מביא בשם ספרים: כאן ירד יעקב מצרימה לגלות ארוכה, לכן נאמר "ויקם יעקב מבאר

שבע" – בעל כרחו שלא בטובתו, בשארית כוחותיו היה זז מקומו, "וישאו בני ישראל את יעקב אביהם בעגלות" – אף רגליו מתרשלות וכושלות להגרר לגלות ואינן נשמעות לו לילך, לכן צריך היה לעגלות שישאו אותו.

בני ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו וכל זרעו הביא אתו מצרימה: (מו ז)

הרה"ק ה"אור פני משה" מפשעווארסק זי"ע מדייק שיש להבין שינוי הלשון, מדוע אצל הבנים נאמר סתם "אתו" ואצל הבנות נאמר "הביא אתו".

ומבאר ע"ד מוסר, כי הבנים היו יושבים בסמוך לו ממש וקרובים אליו בשעת נסיעתו בדרך, על כן נאמר בהם "אתו". משא"כ הבנות לא היו ממש קרובים אליו כי אם קצת רחוק ממנו, על כן נאמר בהן "הביא אתו", כיון שלא ישבו אתו ביחד ממש, אך עכ"פ הביאם כלם אתו למצרים.

ובני יששכר תולע ופוח ויוב ושמרון: (מו יג)

אומר החיד"א: בפר' פנחס כתוב "ישוב" ופירש"י הוא יוב. כתב בספר דבק טוב בפר' פנחס, שבימים קדמונים נקרא אליל אחד בשם יוב, ובשביל כך התרעם יוב לפני יששכר אביו על שכינה שמו בשם עבודה זרה. ונתן לו יששכר אות משמו והוא ה"שין" ונקרא "ישוב". ויען כן נקרא יששכר כאילו נכתב בשין אחד ישכר.

ה"כלבו" אומר שהנה הדין בתולעים כשיצאו לחוץ, כלומר שפרשו וחזרו, אסורים. והראשונים נתנו את הפסוק הזה "תולע ופוח ויוב ושמרון" לסימן. כלומר: תולע שעשה פה וישוב, השמרו מלאכלו.

ובני בנימין בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מופים וחופים וארד: (מו כא)

ברצוני להביא כאן קטע מדברי הרבי ה"פני מנחם זי"ע, שהוא לדעתי יסוד גדול לחסידות ולחיים בקו"ט: אי' בגמ' שכל עשרה בנים הללו היו צריכים לצאת מיוסף הצדיק אלא שיצאו מבנימין, ועם כל זה נקראו כולם על שמו של יוסף. איתא מ"החידושי הרי"ם" ז"ל שכל איש ישראל צריך שיהיה לו חבר נאמן שיפתח בפניו סתרי לבו ויוכל לסייעו בעבודת הש"י, ולפיכך נכתב בתורה ענין יהודה ורעהו העדולמי, ובילדותי שמעתי שכאשר שמעו זאת אברכי קאצק מהחידושי

הרי"ם ז"ל אמרו שכאשר ירד יוסף הצדיק למצרים היה חסר הוא מאד לבנימין, שהיה חברו הנאמן, ולפיכך קרא בנימין לכל בניו על שמו של יוסף, כדאיתא בגמ' שם 'בלע' - שנבלע בין האומות, ו'בכר' - בכור לאמו היה, 'ואשבל' - ששבאו א-ל, 'גרא' - שגר באכסניות, 'ונעמן' - שנעים ביותר, 'אחי וראש' - אחי הוא וראשי הוא, היינו שהיה אחיו ומדריכו להועיל, שהיה משיאו עצה הוגנת בעת הצורך, 'מופים וחפים' - הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתי, כשהאדם בשנות הבחרות, בעת החופה, ולאחר מכן בשנים הראשונות באברכותו, צריך הוא לקבל הדרכה, ועל דבר זה התאונן בנימין, הוא לא ראה בחופתי, שלא היה כאן להדריכני, ואיתא ברש"י שכאשר אמר זאת בנימין ליוסף מיד נכמרו רחמיו, שהתגלגלו רחמי יוסף עליו על ידי זה. והגם שהיה לו לבנימין את יעקב אביו, שהיה לו רבי בתוך ביתו, ובנימין היה בן הזקונים האמיתי, נקי לגמרי, וכדכתיב בו 'וילד זקונים קטן', עם כל זאת יש תועלת גדולה כאשר מקבלים מאח וריע קרוב, וזאת ללמד דרך לכל אחד מישראל.

ברש"י: 'בלע ובכר' - 'בלע' - שנבלע בין האומות. 'בכר' - שהיה בכור.

שואל הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע: הלא זה שהיה בכור היה משעת לידה, ואח"כ נבלע לבין האומות והיה לו לקרוא לראשון בכר והשני בלע?

אך יש לתרץ, מפני שהראשון היה בכור של בנימין לא היה ניכר שקראו על שם אחיו יוסף, לכך קרא להשני בכר ואז מוכח שזה על אחיו.

בגמרא [סוטה לו]: מופים וחופים נקראו על שם כך – הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתי.

היה הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל אומר: אני מבין את הצער של הוא לא ראה בחופתי, פחות מובן, לכאורה הוא הצד של ואני לא ראיתי בחופתי.

אלא, כשאי אפשר להשתתף בשמחת השני זו צרה ראויה להנציחה בשם של בן...

כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש וגו': (מו כו)

ברש"י: מצאתי בויקרא רבה, עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן "נפשות ביתו", לשון רבים – לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה. יעקב שבעים נפשות היו

לו והכתוב קורא אותן "נפש" – לפי שהיו עובדים לאל אחד.

סיפור כ"ק האדמו"ר ה"דברי יואל" מסאטמאר זי"ע:

בכפר אחד ליד סיגעט, היו אחינו בני ישראל מתפרנסים מעשיית יי"ש ומכירתו לאנשי הכפר הערלים. ויהי היום והכומר התחיל לדרוש נגד היהודים, וגזר על הערלים לבל לקנות עוד יין שרף, וכל מחשבות לבו רק רע לקפח פרנסתם של היהודים. וכאשר ראו היהודים את הצרה אשר הגיע אליהם שנשאר בלי טרף חקם, עמדו ונסעו אל מרן ה"יטב לב" זי"ע לסיגעט, ויהי כאשר שמע הייט"ל את דבריהם נענה ואמר:

הן אנו אומרים: בורא נפשות רבות וכו'. וי"ל הכוונה עפ"י מה שכתב רש"י ז"ל שאצל בני יעקב כתיב 'שבעים נפש', כי עובדים לה' אחד, משא"כ אצל עשו נאמר 'נפשות' לשון רבים, כי עובדים לאלהות הרבה, וזה שאמרו בורא נפשות רבות, היינו הגויים הנקראים נפשות רבות, וחסרונן, שברא הקב"ה גם חסרונם מה שיחסר להם להצטרכותם, על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי, ר"ל שכל זה ברא הקב"ה כדי להחיות את בני"י הנקראים נפש, שע"י שיבואו הגויים לקנות את חסרונותיהם והצטרכותם אצל היהודים – יהיה להם פרנסה להחיות את נפשם. נמצא לפי זה כי אם אינם רוצים ליתן פרנסה ליהודים שוב אין צורך בחיותם. כן אמר ה"יטב לב" לתושבי הכפר.

ויהי אחר הדברים האלה, פתאום פרצה מגיפה קשה אצל הערלים, ומושלי המחוז התחילו לחקור ולדרוש בסיבת המגיפה, ובאו לידי מסקנא, כי כל זה הגיע להם מחמת שהם מטונפים ומלוכלכים, אמנם אם היו שותים יי"ש היה היי"ש מטהר ומנקה את החולי מקרבם. וחקרו לדעת מדוע אכן חדלו לשתות יי"ש, עד שנודע להם שהכומר אסר עליהם שתיית היי"ש, תפסו את הכומר וערכו נגדו משפט קשה והאשימוהו בגרם מיתת אנשי המגיפה, ונחרץ עליו עונש חמור כן יאבדו כל אויביו ה'.

בשם מו' רה"י שליט"א: שחסר א' להשלים למנין שבעים וכתב רש"י זו יוכבד שנולדה בין החומות. ובמדרש [ב"ר צד ט] איתא שהקב"ה השלים עמהם את המנין לשבעים. אך הא בהא תליא, שכדי שהשי"ת יצרף עצמו וישלים למנין, צריך להיות שמירה על הבית

והילדים שיהיו בבחינת "בין החומות" – שמורים מכל רע.

ואת יהודה שלח אל יוסף להורות לפניו גשנה: (מו כח)

הרה"ק ה"בית אהרן" מקרלין זי"ע אומר: הרמז בזה 'להורות לפניו גשנה' – ללמד את בני ישראל איך לגשת אל השי"ת.

ברש"י: ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה.

ולמה לא המתין עד שיבואו כולם?

כתוב בספר "מטעמים": הורה לנו יעקב אבינו בזה לדורות, שהדבר הראשון עם יסוד יישוב יהודי צריך להיות מקום תורה. כי אי אפשר להתקיים אף רגע בלא תורה, ולא יתכן מושב יהודי בלי בית תלמוד שממנו תצא הוראה.

שואל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: והלא כתוב פעמיים "לפניו"?

ואולי הרמז לפניו, ששם יהודה הוא שמו של הקב"ה שם הוי', יהודה נקרא ע"ש של הקב"ה וזאת שלח לפניו, קודם הבית תלמוד, כדאי' תלמיד חכם יושב ושונה הקב"ה שונה כנגדו, שונה עמו, וזאת תיקן יעקב, ששלח הכח הזה לפניו ענין לימוד התורה כדאי' 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. ושיהיה התורה בדחילו ורחימו. ואולי עוד לרמז ענין לפניו, שם יהודה הוא שם הוי' – דאי' בספרים מצדיקים קדמונים שהלכו לדרך ולא ידעו הדרך אז ראו שם הוי' לפניו וידעו לאן ללכת, וגם כאן כתיב מקודם שבאו למצרים שהקדים להם את השם הוי' להראות להם הדרך ושלא יזיק להם הגלות. שיהיה כח השם עמהם לשמרם 'ד' לי ולא אירא'. וכן כתוב בגאולת מצרים 'וד' הולך לפניו', שנתקיימה עצת יעקב.

וזה 'להורות לפניו' לפני כל הדורות שיתחזקו בהשי"ת ותמיד יהיה השם עמהם, וזה ענין הוראה לדורות, ובזה יחזיקו מעמד עד שיגאלו. וזה נמסר ליהודה ויוסף, שני עמודי הדור כדכתיב "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף" – נזכרו שניהם בענין זה.

עו"א: אולי הרמז 'לפניו', כי בזה היה לפני כולם,

שחידש זאת שע"י בית תלמוד יזכו לגאולת מצרים ע"י כח התורה, וכן אי' בגמרא היו במצרים ישיבה עמהם וזאת חידש יהודה. ואולי הרמז 'להורות לפניו', להורות לדורות שגאולת בני ישראל בכל הדורות יהיה ע"י כח התורה שלא יפסק ישיבה מהם ובזכות התורה יגאלו בגאולה השלימה.

[א"ה: אולי י"ל על מה שהקשו האחרונים מדוע שלח יעקב את יהודה ולא ביקש זאת מיוסף שהיה לו אמצעים יותר בהיותו המשנה למלך, שבא לרמז ליהודה – שזה מלכות, שמלכות תתקיים רק עם מבוסס על התורה הק', ולכן שלח דייקא את יהודה].

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע מביא בשם אביו הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע שאמר בשם ה"עבודת ישראל" זי"ע שיהודה הוא מלשון הודאה, וביאר הענין על פי דאיתא מה"חידושי הרי"ם" זי"ע שהסברא נותנת לברך ברכת המצוות לאחר המצוה אלא שבני ישראל עוברים על הסדר ומקדימים לברך לפניה, וזהו דכתיב 'ואת יהודה שלח לפניו' וגו' להורות לפניו – שמקדימים ההודאה קודם המצוה.

הרה"ק רבי יצחק מאמשינוב נ"י. זי"ע שואל: הרי יוסף כבר היה שם, ומה לנו עוד לשלוח את יהודה לעשות ההכנה להבאת כלל ישראל, אלא הביאור הוא, שיוסף עמד בנסיון קשה שעל פי הטבע א"א לעמוד בו, ויעקב אבינו אמר לנפשו שעבודה כזו של מסי"נ אי אפשר למסור לכל ישראל, כי הוא דרך השייך ליחידי סגולה, שהם במדרגה גבוהה, ולכן שלח את יהודה לעשות ישיבה ללימוד התורה, שזה דבר השווה לכל נפש.

ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד: (מו כט)

הרמב"ן דקדק לשון 'וירא אליו', וכתב שהסיר את מצנפתו שהיה לו על פניו כמו שיש למלכי מצרים, ויוסף הסירה כדי שיתראה אל יעקב.

כותב ה"חתם סופר" צ"ל [וכן כתב מעין זה ה"עבודת ישראל" בשם האלשיך הק']: ויראה לי שעשה כן כדי שיביט תואר פניו ומשם יביט יעקב כי לא חטא יוסף במצרים. כי לדקי הראות ניכר כן בצורת פני חבריהם. וז"ש 'אחרי ראותי את פניך כי עודך חי' – פירוש ע"י ראית פניך ניכר לי כי עודך חי בצדקות.

ברש"י: אבל יעקב לא נפל על צוארו ולא נשקו, ואמר רבותינו שהיה קורא את שמע.

המהרש"א בח"א מבאר, שמטעם זה אמרו חז"ל [יומא יט:]: כי כל הקורא קריאת שמע ומרמז בעיניו או מקרץ בשפתותיו, עליו הכתוב אומר 'ולא אותי קראת יעקב'. – שכן ביעקב מצאנו כי נזהר שלא לרמז ושלל להגיב תגובה כלשהי בשעה שקרא את שמע. נמצא כי הרומז או הקורץ באמצע קריאתו אינו עושה כמעשה יעקב, ולכן מוכיח הפסוק את העושה כך דוקא בכינוי יעקב.

אומר המהר"ל: אחרי כל הגעגועים והכסופים לראות את בנו חביבו, כשראה את יוסף ואהבתו הגיעה אל מרום פסגתה, חשש שמא תעלה אהבה עזה זו על אהבת ה', והתחזק דווקא באותו רגע באהבת ה' וקרא שמע "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך". ואילו יוסף לא היה צריך לכך, כי אהבתו לאביו קשורה במצות ה' – מצוות כיבוד אב.

בשם היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע ששאל: ויוסף כלום לא היה צריך לקרוא אז ק"ש? אלא שאצל יוסף הרי לא היתה אהבה גשמית פשוטה, כי אם אהבה של מצווה בגלל כיבוד אב, ולפיכך לא היה צריך לכונן את אהבתו כלפי השם יתברך, שכן עצם דבר זה הנהו אהבת השם, והעוסק במצווה פטור מן המצווה.

ה"שפת אמת" זי"ע אומר: כך הוא דרכו של יעקב, לצאת ולהתעלות מעל הטבע, מפני אהבת ה' הסיח דעתו כליל מאהבת יוסף. ואילו דרכו של יוסף היתה להיות דבוק בה' בשעת עיסוק בענינים טבעיים, ולכן יכול היה לקרוא ק"ש אפילו בעת שנשק ליעקב.

שואל הרה"ק רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע: למה בחר לו יעקב בזמן כזה לקרוא ק"ש? גם מה זה שאמר יעקב "אמותה הפעם", דייקא עכשיו שזכה לפגוש את בנו האהוב שהתאבל עליו כ"ב שנה ולא היה יכול לקבל תנחומין, מדברים עכשיו ממיתה?

ויבאר עפ"י מה דאמרו חז"ל: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו יעסוק בתורה, נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש, נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה.

יעקב אבינו ע"ה שהיה ירא מאד לירד למצרים הטמאה וערות הארץ, הכין עצמו בג' העצות שיעצו חז"ל עליהם. (א) יעסוק בתורה – וזהו מ"ש "ואת יהודה

שלח לפניו אל יוסף להורות", ואחז"ל ומובא ברש"י לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה. (ב) יקרא ק"ש וכנ"ל. (ג) יזכיר לו יום המיתה.

אומרים המפרשים [וכן אי' בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל]: הדין הוא שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכשאמר הקב"ה ליעקב לרדת למצרים זו מצות עשה, והיה יעקב פטור מכל המצוות, ורק כשהגיע למצרים נגמרה קיום מצות עשה זו וחלה עליו חובת קריאת שמע.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע אמר: לא מצינו ששאל יעקב את יוסף היכן היה כ"ב שנים ומה עשה, וגם יוסף לא מצינו שסיפר לאביו מאומה, וי"ל בדרך צחות ששניהם לא אהבו לדבר יותר מדאי, והבן.

בספר ליקוטי יהודה" כתב: נראה לומר, משום שהיה אז כבר זקן וחלוש והיה חושש שמא מגודל השמחה תצא נפשו, לכן קרא אז קריאת שמע. כי מאושר הוא האיש שתצא נשמתו עם קבלת עול מלכות שמים. וכן מובא להלכה, שצריך הגוסס כשמרגיש שמיתתו קרובה, לומר שמע ישראל.

במדרש [ילקוט"ש קנ"ג]: מלמד שאביו של אדם במלכו. מפרש ה"פנים יפות": לפי שאותה שעה היה זמן ק"ש כפרש"י שיעקב לא נפל על צואריו לפי שקרא ק"ש, ומסתמא גם יוסף היה נזהר לקרות ק"ש בזמנו, אלא שהפסיק מפני היראה כדאיתא [ברכות יג.]. שואל מפני היראה – פרש"י שלא יהרגנו, וכתב הרא"ש [סי' ה'] דהיינו מורא אביו, והיינו דאמר ללמדך שאביו של אדם במלכו, והיינו כמו שצריך להפסיק מפני יראה של מלך שלא יהרגנו, כך צריך להפסיק מפני מורא אביו.

ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי: (מו ל)

אומר השל"ה הק' בדרך צחות: כשהאב צריך לעת זקנתו להיות סמוך על שולחן בניו הוא טועם טעם מיתה.

בשם המהרי"ל דיסקין זצ"ל: כיצד אמר יעקב 'אמותה הפעם' – ולא חשש למה שאמרו חז"ל [ברכות ס.] כי אל יפתח אדם את פיו לשטן.

אלא שאמרו חז"ל, כי באותה שעה היה קורא את קר"ש, עד אז לא היה יכול לקרוא את שמע בכוונה הראויה לפי דרגתו, שכן כאשר היה צריך לכוון כי הוא רוצה למסור את נפשו כדת וכדין, לא היה יכול להגיע את כוונה שלימה, לפי רום מעלתו ודרגתו, שכן היה בצער על שחסר היה לו שבט אחד משנים עשר השבטים שהבטיחו הקב"ה, צערו הגדול מנע ממנו את שלימותה של הכוונה.

ברם, לאחר שראה כי יוסף חי, פג צערו והוא נוכח לראות כי ביכולתו לקרוא את שמע בתכלית הכוונה הנרצית, לייחד את כל כוחותיו ורצונותיו למחשבה על מסירת עצמו למען השי"ת. מטעם זה ראה לנכון לקרוא דווקא עתה קרי"ש, שכן עתה יכול היה לקיים את המצוה כפי שלא קיימה עידן ועידנים.

ז"ש 'אמותה הפעם' אחרי ראותי את פניך – רק עתה אוכל להמית ולמסור את נפשי בשעה שאקרא את שמע, שכן ראיתי את פניך, הונח לי מצערי והרי יכול אני לקרוא בכוונה הראויה.

ה"כלי יקר" מסביר: אדם החי חיי צער תמידים הרי זה כאילו מת כמה מיתות ביום. כאלה היו חיי יעקב, אחר הלקח ממנו יוסף. ולכן אחרי שמצא אותו חי, אמר: 'אמותה הפעם' – מעכשיו אמות רק פעם אחת, בהגיע זמני למות, ולא כמה מיתות ביום...

ה"חוות דעת" שואל: למה דווקא אז קרא יעקב אביו ק"ש?

ומסביר, כי נודע דענין ק"ש הוא קבלת מסירות נפש, ומובן דהאיש המדוכא ביסורים דבר קל הוא אצלו למסור נפשו, כי חייו אינם חיי נחת, לא כן איש המלא ברכת ה' ואפ"ה מוסר נפשו לה' הוא חשיבות גדולה. א"כ כל זמן שהיה יוסף נעלם מעיני אביו, והיה לו ליעקב אביו חיי צער אז לא נחשב אצלו מסירות נפש, והיה מצפה שיעזור לו השי"ת לחיי נחת, שיהיה יכול גם אז למסור נפשו לה', על כן כאשר זכה לראות את בנו החביב והיה שמחתו לאין קץ, אז אמר הגיע הזמן למסור נפשי לה', ולכן היה קורא את שמע ודפח"ח.

והאנשים רועי צאן כי אנשי מקנה היו וגו': (מו לב)

אומרים בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: יוסף הורה דרך לבני ישראל בכל הדורות - אל תשתדלו למצוא חן בעיני המלכויות והגוים. אל תחקו את מעשיהם ואל תתערבו

בחייהם, יוסף ידע, כי כל רועה צאן הוא תועבת מצרים – והוא סיפר בגלוי לפרעה, כי אחיו הם רועי צאן, כדי להבדילם מן המצרים, וכדי שיתיישבו בארץ מיוחדת – בגושן.

בפסיקתא זוטרתא: הקל אותם בעיניהם כדי שלא יפול עליהם טורח החיילות.

כי רועי צאן אינם מסוגלים להיות אנשי חיל, מובא במדרשים אומר ה"כתב סופר" זצ"ל: שלכן בחר ה' את משה ואת דוד להיות מנהיגיהם של ישראל, בעת שהיו עסוקים לרעות את הצאן, משום שכרגיל רועי צאן הם בעלי רחמים, כי להיות רועה נאמן יכול רק זה שנחון במידה רבה של רחמנות. ורצה הקב"ה שמנהיג ישראל יהיה נוהג אותם ברחמים. ולכן אינם ראויים להיות בעלי מלחמה, כי אלה צריכים להיות נוקשים, אכזרים ומוכשרים לשפוך דם ברוח קרה.

היה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם: (מו לג)

ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך: (מו לד)

שואל הגרדח"א: הדברים תמוהים, וכי תינוקות היו שצריכים לאמן אותם איך לענות לפרעה, די היה לומר להם: 'אמרו לפרעה כי הינכם אנשי מקנה', לשם מה התירגול הזה? ועוד יותר מוקשה אמירתו של פרעה ליוסף: 'אביך ואחיך באו אליך', וכי היה אדם אחד בכל ארץ מצרים שלא הגיעה עדיו השמועה אודות ביקור אחי יוסף ופגישתם לאחר שנים רבות כל כך, שפרעה צריך לחדש לו בה דבר?

אלא, שיוסף הצדיק בא כאן להדריך את אחיו וללמדם כי לפרעה יש לקסיקון משלו, כשהוא שואל 'מה מעשיכם' – לא עונים לו שאנו עובדים כעת לשבר מידה פלונית, או איזה כוונה נתחדשה להם בתפילה לאחרונה, שכן לא לכך כוונתו, לפרעה מדברים בשפתו שלו, אומרים לו 'אנשי מקנה היו עבדיך'. אך למרות התרגולים, עדיין היתה שפתם טהורה ומזוככת מדי בשביל פרעה, ולכששמע את תשובתם, הוא הפנה אותם אל יוסף באמרו: דומני כי 'אביך ואחיך באו אליך' – הם משוחחים בשפה שלך, לא אלי באו...

ויאמר אל פרעה ועתה ישבו נא עבדיך וגו': (מז ד)

דייק הרה"ק מסאטמר זי"ע: מדוע בתחילה כתוב 'לגור' ואחר כך אמר הכתוב 'ישבו'?

אלא הפירוש הוא, כי הנה אמרו חז"ל מימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם וכו', שראוי להבין למה כינו חז"ל למקום תורה בשם "ישיבה", הלא ישנם גם יושבי קרנות.

וביאור הדבר נראה, דלשון 'ישיבה' משמעותה נצחי וקיים לעד, וע"כ לא מקרי ישיבה רק מקום שיש בו הרבצת תורה שהיא נצחית כמ"ש דוהמע"ה 'אגורה בעולמך אהלים'.

וזה פירוש הפסוק: שאמר יעקב לפרעה 'לגור בארץ באנו' – כי לגבי מצרים הנני בבחינת גרים, 'ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן' – ששם היה בבחינת 'ישיבה' שנקבע שם מקום תורה שהיא נצחית, ע"כ נקרא בית שמגדלים בו תורה בשם "ישיבה".

ויאמר פרעה אל יוסף לאמר אביך ואחיך באו אליך: (מז ה)

המפרשים נתקשו דלכאורה מה צריך פרעה לומר ליוסף שבאו אליו, הלא ידע יוסף כל זה, והוא עצמו אמר לו כן, וגם מהו "לאמר", למי צוה פרעה לומר כן? אומר ה"עברא דדשא": דיש לבאר שפרעה התכוון לומר ליוסף, שאביך ואחיך באו "רק" אליך, מצרים הוא ערוות הארץ, מקום של טומאות מגונות ותועבות, וחשש פרעה שכמו שיוסף מל את המצרים וגיירם והיה מקרבן לה' – וי"ל שזה היה כדי להכניס קצת קדושה בארץ מצרים, שיוכלו בני ישראל לחיות שם על אף הטומאה השורה בה, - כמו כן יעקב ובניו ינסו להשפיע קדושה על כל ארץ מצרים, לכן אמר פרעה ליוסף, אביך ואחיך באו "אליך" – אליך בלבד, "לאמר" פירוש שתאמר להם בשמי, שביאתם הוא רק אליך, ולכן אמר לתת להם את ארץ גושן, מקום משלהם.

ארץ מצרים הוא לפניך וגו' ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמעתם שרי מקנה וגו': (מז ו)

ב' במסורה, ושמעתם שרי מקנה כאן, ושמעתם בארון. מה כוונת המסורה?

בשו"ת "כנף רננה" יו"ד ח"ב סי' ק': לכאורה קשה, הרי לשרי מקנה אין צורך באנשי חיל, כי הרי יוסף לא העמיד לפניו גבורים שלא יקחום לאנשי מלחמה אלא הביא לפניו את החלשים שיאמרו רועי צאן הם?

והתירוץ הוא, שהכוונה לאנשי חיל בתורה ובמצוות, שתועיל זכותם לנצח במלחמה גם כשישבו בביתם,

הוא שאמר 'ושמתם שרי מקנה', כמו הלוחות שכתוב בהם 'ושמתם בארון', ומכל מקום ינצחו במלחמה.

ויבא יוסף את יעקב ויעמדהו לפני פרעה ויברך יעקב את פרעה: (מז ז)

אומר הרבי מקאצק זי"ע: כיון שקיבל פרעה טובת הנאה מיעקב שוב לא יוכל לשלוט עליו.

ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חיך: (מז ח)

אומר הרבי ה"פני מנחם" זי"ע: כ"ק אאז"ל אמר בשם ספר "צאינה וראינה", - וענין זה היה הדבר היחידי שאמר בשמו, - הטעם ששאל פרעה את יעקב אבינו 'כמה ימי שני חיך', מפני שפתח ביתו של פרעה היה נמוך ביותר, ובתוך הבית עמדה עבודה זרה, וכל הנכנס היה מוכרח לכוף ראשו מפני הפתח הנמוך ונמצא משתחוה לעבודה זרה. וכשנכנס אברהם אבינו לפרעה הוגבה הפתח על פי נס, והיה זה לפלא ונרשם לזכרון בספרים, וכשבא יעקב אבינו למצרים שוב הוגבה הפתח, ולפיכך שאלו פרעה 'כמה ימי שני חיך', האם אתה אותו זקן שנתפרסם שהוגבה הפתח בעבורו לפני שנים רבות.

ויתכן שזוהי הכוונה 'ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמידהו לפני פרעה', ויעמידהו דייקא, שנעשה לו נס והוגבה הפתח עבורו ולא היה צריך לכפוף גופו.

ובזה מיושב מה שהשיב יעקב אבינו 'מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי' וגו', והקשה הרמב"ן לא ידעתי טעם הזקן אבינו מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך, אלא שיעקב אבינו אמר לפרעה שאינו אותו זקן שחשב, ומה שנראה זקן הוא מפני הצרות.

ויתכן טעם נוסף שהיה הפתח נמוך, דאיתא בגמרא שפרעה שבימי משה הוא אמה וכו', שכל גובהו לא היה אלא אמה, ואם זהו אכן פרעה שהיה כאן אפשר לומר שלכן עשה הפתח נמוך, בכדי שהבאים למלך לא יהיו גבוהים יותר ממנו.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע אמר בשם כ"ק אאמוז"ל שדקדק מה מקום יש לשאלה כזו, אלא שפרעה ראה יהודי זקן שנוסע מארץ ישראל, ע"ז תמה וכי לעת זקנה נוסעים מארץ ישראל, השיב לו יעקב אבינו ע"ה אני איני זקן כל כך, 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה', רק 'מעט ורעים היו', שנים קשות, ובזה נכון קו' הרמב"ן

מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך וכו', כי באמת זו היתה תשובה לשאלת פרעה כנ"ל.

במלבי"ם ועוד מפרשים מוסבר, שכאשר בא יעקב לענות לפרעה על שאלתו 'כמה ימי שני חיך' - נתקל בבעיה מרוב ענוותנותו. כי אצל יהודי ישנם שני חישובים לגיל, יש חישוב שמתחיל מיום הלידה עד היום הנוכחי, סופרים את השנים, ומגיעים לגיל. אך יש חישוב של ניצול השנים, כאן זה כבר לא פשוט לערוך חשבון, ישנם לפעמים שנים שלמים שבוטלו מלימוד ועבודת ה', אותם אי אפשר לחשב. לכן אומר יעקב לפרעה: אם כוונתך לשאול כמה שנים אני נמצא בעולם, הרי תשובתי, שבלעה"ר זקנתי ושבתתי, ימי שני חיי מאה ושלושים שנה. אך אם כוונתך לדעת כמה שנים מתוכם ניצלתי לתורה ועבודת ה', דע לך שאיני כאבותי, לא השיגו ימי שני חיי את ימי שני אבותי. כי סבי אברהם חי קע"ה שנים מתוך קע"ה. אבי יצחק גם ניצל את ימיו, כך שמתוך ק"פ שנים הוא חי מאה שמונים שנה. אך אני - אומר יעקב אבינו בענוות צדקו, - לא ניצלתי את שנותי כהוגן. לכן יתכן שצריך למעט קצת ממנין שנותי. ודפח"ח.

מובא ב"דעת זקנים" מבעלי התוס': לפי שראהו ששערות ראשו לבנות שאל בן את יעקב וענהו: 'מעט ורעים' הם שנותי, אלא מתוך שהיו רעות קפצו עלי זקנה. והביא את דברי המדרש: בשעה שאמר יעקב 'מעט ורעים היו ימי שני חיי' וגו', א"ל הקב"ה אני מלטתיך מעשו ומלבן והחזרתי לך את דינה גם יוסף, ואתה מתרעם על חיך שהם מעט ורעים, חיך שמנין התיבות שיש מן "ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חיך" עד "בימי מגורי" כך יחסרו משנותיך. שלא תחיה כחיי יצחק אביך, והם ל"ג תיבות, וכמנין זה נחסרו מחייו, שהרי יצחק חי ק"פ שנה, ויעקב לא חי אלא קמ"ד.

הקשה הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל: שמוכן הדבר מדוע נענש יעקב על דבריו אל פרעה 'מעט ורעים', אולם מדוע נענש על שאלת פרעה "כמה ימי שני חיך", הרי מילים אלו אינן שייכות כלל ליעקב? ותירץ, ששאלת פרעה היתה מפני שיעקב היה נראה כזקן מאד, והבין פרעה שהוא זקן מופלג, ע"כ שאל אותו "כמה ימי שני חיך", ענה לו יעקב: "מעט ורעים

גם אני – סיים הרב – כל שנתי נרדף הייתי, נודד וגולה, ולכן קפצה עלי הזקנה יותר מדי, אני מבטיחכם, כי לפחות עוד עשרים שנה אשב אי"ה על כסא הרבנות במיץ.

הרה"ק ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע שואל: איך ידע יעקב שלא יהיו שנתי כשנתי אבותיו ואיך אמר בעודנו חי 'ולא השיגו', אולי עוד ישיגו. אלא הפי' הוא שלא השיג בעבודת ה' כמו שהשיגו אבותיו, וזהו 'מעט ורעים היו ימי שני חיי'.

שואל הרה"ק ה"שפע חיים" זי"ע: למה סיפר לו יעקב מה שפרעה לא שאל אותו כלל, ועיין בדעת זקנים לבעלי התוס' בשם מדרש שנענש יעקב על זה שאמר כן וצ"ב.

ונראה לבאר: לפימש"כ ה"חתם סופר" זצ"ל עה"פ 'הנה אביך ואחייך באו אליך' – דלכאורה מנא ידע פרעה שרצונם לאחוז אחוזה בארץ הלא לא באו אלא משום שהיה עתה רעב בארצם, אמנם לפרעה היה קשה למה לא ביקש יוסף רשות מפרעה בשנות השבע ללכת להקביל פני אביו, ע"כ חשב פרעה כי אם יראה יעקב את יוסף לזמן מועט וישוב מפניו יהיה גדול הצער מההנאה שהיה לו, וא"כ ודאי שעתה כשבא אל יוסף, דעתו לאחוז אחוזה עכתו"ד. ע"ש.

ולפי"ז יש לבאר דהכי קאמר ליה, דמעט ורעים היו שנתי, כיון שהיה בלא יוסף. ור"ל בזה דעתה רצונו לאחוז אחוזה ולהתיישב במצרים, דלזמן קצר הא אדרבה גורם לו צער וכנ"ל, ולכן נענש יעקב על זה, כיון שגילה דעתו שרצונו להאחז ולהשתקע במצרים. והבן.

ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה: (מז י)

בפעם הראשונה [פסוק ז'] פירש רש"י 'ויברך יעקב' – היא שאלת שלום וכו', ובפעם השניה פירש"י: 'ויברך יעקב' – כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם וכו', ומה ברכה ברכו שיעלה נילוס לרגליו וכו'. שואל ה"מעדני מלך": מדוע לא ברכו תיכף בבואו לביתו בברכותיו הקדושות והמתין לכך רק אחר שיצא מביתו?

ונראה, כי ידע שארץ מצרים היתה מלאה גילולים, אשר על פי דין אסור היה להתפלל תפילה במקום שכזה, כי דינו כצואה, ע"כ שפיר פירש"י ז"ל שבפעם הראשונה היתה 'ויברך יעקב' רק שאילת שלום, ורק אחר כך,

היו ימי שני חיי", כלומר מעטים היו שנתי, אלא מתוך הרעות שהיו לי קפצה עלי זקנה, נמצא שגם שאלת פרעה נגרמה מחמת יעקב, כיון שהצרות ניכרו על חיצוניותו, לכן נענש גם על תיבות אלו, אילו היה יעקב מקבל בשלימות שהכל לטובה, לא היה מזקין כלל, ושערותיו לא היו מלבינות.

כמובן שיעקב"א נתבע לפי דרגתו העצומה, שאפילו שעבר יסורים קשים שאין בכח בן אנוש לתפוס ולהבין, מ"מ בדרגתו הגדולה היתה עליו תביעה.

ואם כן יש להתחזק באמונה הפשוטה והברורה שכל מה שמביא הקב"ה עלינו הוא לטובתנו, באהבתו הגדולה וברחמיו המרובים, וידיעה זו בכחה להרחיק מלבנו הדאגות, שאין מסייעות אלא רק מזיקות לבריאות הגוף והנפש.

ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בארץ מגוריהם: (מז ט)

כשבעל ה"שאגת אריה" בא לעיר מיץ להתמנות בה לרב, עשה רושם גדול על חכמי התורה, ראשי הקהל ופרנסיו במיץ, בחריפותו ובקיאותו הגדולה, בישרו ובתבונתו, אלא ששמחתם היתה מהולה בצער, שהגאון היה כבר כבן שבעים, הרגיש בזה ה"שאגת אריה", ואמר לראשי הקהל: בתורה מסופר, כי בבוא יעקב לפני פרעה שאלהו פרעה: 'כמה ימי שני חייך?' ועל זה השיב לו יעקב: 'ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני אבותי'.

לכאורה שאלה כפולה כאן: מדוע רצה פרעה לדעת את גילו של יעקב, ולמה לא הסתפק יעקב בתשובה קצרה: ימי שני חיי מגורי שלשים ומאת שנה, למה הוסיף ששני חיי מעט ורעים היו ולא השיגו את ימי שני חיי אבותיו?

אלא חז"ל אמרו כי עם בואו של יעקב למצרים נתברכה הארץ לרגליו ונפסק הרעב. וכשראה פרעה את יעקב שקפצה עליו הזקנה, חשש פן חלילה לא יאריך ימים ובמותו תפסק הברכה, ומשום כך רצה לדעת את גילו. יעקב הבין את כוונת השאלה והשיבו בחכמה, כי אם אמנם שני חיי מעט ורעים, הרי הם מעט לעומת ימי שני חיי אבותיו, כי הרי אביו חי מאה ושמונים שנה, ורק מפני ששנות חיי היו רעים על כן הוא נראה כזקן ושבע ימים.

בפסוק 'ויברך יעקב את פרעה ויצא מעם פרעה', היינו כשיצא מביתו של פרעה שהיה מלא גילולים, או אז היה יכול להתפלל תפילה לפני השי"ת עבורו, אבל לא מקודם כשנכנס לביתו, והבן.

ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף: (מז יב)

ברש"י: לפי הצריך לכל בני ביתם.

אומר השל"ה הק': כלומר, ההכרחי, ולא יותר מן ההכרח, כי לא יבקש אדם מותרות אלא כדי חייו. וכן יעקב אמר, "לכו שברו רעבון" שלא יאכל אדם אלא לשבור הרעב ולא למלא בטנו.

והגרי"ש נטאנזאן זצ"ל בספרו "דברי שאול" כותב: שההדגשה של "לפי הטף" באה להורות על רגש המוסר של יוסף, שלא נתן לאחיו ולאביו יותר מלשאר אנשים, אלא לחם לפי הטף, לפי מספר העוללים והילדים, כפי מספר הגולגלות נתן להם. באשר היה אז רעב ולא רצה לתת לאחיו יותר מלאחרים, פן ייגרע חלק האחרים.

מבאר הרה"ק ה"דברי ישראל" זי"ע ממוזדז'ץ: אמר אא"ז צוק"ל, פירוש 'טף' – הוא בלשון חז"ל לשון הסתכלות [עי' מגילה יד: ועיננה מיטייף], והענין הוא, כי העיקר לפרנסה שיהיה האדם צופה ומצפה באמונה ובטחון לשמים. וזהו 'לחם לפי הטף' – לפי ההסתכלות לשמים, ומי שיותר מצפה לשמים יש לו יותר, כי עי"ז יש לו כלי יותר מוכן לקבל השפע.

עוד נראה לומר לפי הפי' הפשוט בתיבת 'טף' – כמשמעו. והוא, דהנה כתיב 'השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך' – היינו כמו התינוק שאינו דואג כלל על מזונותיו, רק משליך כל יהבו ומשאו על אביו ואמו, כך 'השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך'.

וזהו 'ויכלכל וגו' לחם לפי הטף' – הינו לפי הנהגת הטף, היינו לפי הערך שהוא משליך יהבו על אביו בשמים, כך 'והוא יכלכלך'.

הרה"ק ה"בית אברהם" זי"ע אומר: שמרומז בזה, שעל ידי 'פי הטף' – הוא הבל פיהם של תינוקות של בית רבן, נמשך השפעה של פרנסה וכלכלה.

וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים וגו' בשבר אשר הם שוברים ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה: (מז יד)

בספר "דברי חכמים" מבאר, דמהפסוק נראה שרק עכשיו הביא יוסף את הכסף ביתה פרעה. ויש להבין, הלא גם לפני כן זרמו אליו סכומים עצומים מכל העולם תמורת התבואה שמכר, ומדוע לא הביא את הכסף עד עכשיו לבית פרעה.

ונראה, שאחרי שהושיב יוסף את אביו ואת אחיו במצרים וסיפק להם את צרכיהם, לא רצה עוד להיות ממונה על אוצר המלוכה, כדי שלא יחשדו בו שמועל בכספי המדינה לצורך כלכלת בית אביו ואחיו, ולכן, כדי לקיים 'והייתם נקיים' – ולהסיר מעליו לזות שפתיים, הביא יוסף עכשיו את הכסף ביתה פרעה.

בבעל הטורים: ב' במסורה הכא ואידך ערוב כבד ביתה פרעה [שמות ח כט] ועי"ש בדבריו.

מו' רא"י שליט"א אמר לפרש בדרך הפשט, כי אמרו חז"ל שאחרי מכת הערוב נעלמו הבע"ח ממצרים ולא מתו שם כדי שלא יהנו המצרים מן העורות. וכן היה גם הכסף שהביא יוסף 'ביתה פרעה', שהרי לבסוף לא נשאר כלום במצרים ככתוב 'וינצלו את מצרים' ואמרו בגמ' כמצולה שאין בה דגים ומצודה שאין בה דגן.

עו"ל: כי יש תועלת בחיות רעות כאשר הם נמצאים במקומם ושולט עליהם, כי אז אפשר להתפעל מהם ולברך "משנה הבריות" וכיו"ב, אך כשהם יוצאים משליטתו ח"ו הרי זה סכנת נפשות ממש, וכמו"כ כאשר האדם שולט לטובה בכספו הרי הוא דבר טוב, אך אם הכסף שליט עליו בבחינת 'עצביהם כסף וזהב' אזי הוא מסוכן מאד.

עוד דרש [ס"ג תשפ"א]: האופן שיוספה"צ החזיק עצמו כראוי בבית פרעה, היה ע"י שתמיד עורר בקרבו כיסופים השתוקקות וגעגועים לקדושה, וזהו 'ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה' – שהכניס ועורר בעצמו כיסופים להשי"ת למרות היותו בבית פרעה.

אחיו הגריד"א שליט"א אמר לפרש דברי הבעה"ט: עפ"י דא"י בגמ' פסחים: ג' מטמוניות הטמין יוסף הצדיק. וכן הכספים אין להם שמירה אלא בקרקע ולכך הטמין אותם, ורמז לזה שבערוב כתיב 'ומלאו בתי

מצרים את הערוב ואת האדמה אשר הם עליה' והיינו שהערוב הגיעו לעומק האדמה היכן שהכסף נמצא.

ויביאו את מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההיא: (מז יז)

אומר ה"פרדס יוסף": ולא הזכיר חזירים, והרי ידוע שמצרים מצטיינת בגידול חזירים. – מכאן ראייה שמן התורה אסור לסחור בחזירים.

ה"אזנים לתורה" מדייק: שלעיל כתוב: 'ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו'. וכן להלן אמר יוסף לאחיו: 'אנכי אכלכל אתכם'. ואצל המצרים שינה הכתוב: "וינהלם בלחם"?

אלא ההסבר הוא: כי בני ישראל לא ימכרו את נשמתם ותורתם בעד מזיד עדשים, או אפילו בלחם בימי רעב, את היהודי הרעב אפשר רק "לכלכל", אבל לא "לנהל" על ידי מתנת לחם. אבל את המצרים הרעבים, אפשר "לנהל" בקצבת לחם. והרי עשו מכר את הבכורה בניד עדשים, וההולכים בדרכיו תמיד מוכנים למכור את מצפונם בעד פרוסת לחם ובייחוד בשנות רעבון. ובאמת "ניהל" אותם יוסף, שציוה עליהם להימול וקיימו דבריו.

למה נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו וגו' קנה אותנו ואת אדמתנו בלחם וגו': (מז יט)

שואל ה"ישמח ישראל" זי"ע: מה משמעותה של "מיתה" לגבי אדמה?

אלא ללמד, שכל דבר, אף הדומם, כשאינו ממלא את תפקידו שלשמו נברא נקרא מת. לפיכך כשהאדמה אינה מוציאה את יבולה הראוי לה מתה היא, וכשהיא נותנת את יבולה כראוי – היא חיה. קל וחומר לאדם שאינו קרוי חי אלא אם כן ממלא יעודו כראוי – שאם לאו אע"פ שהוא הולך ואוכל ושותה, אינו חי אלא מת. והוא שאמרו: רשעים בחייהם קרויים מתים, ולהיפך – צדיקים נקראים חיים.

מבאר ה"משך חכמה": שיוסף הצדיק שנא את קנין העבדות להיות שליט אדם באדם לרע לו. לכן אמר 'ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה', אבל לא אותם לעבדים, רק הארץ תהיה קנויה לפרעה והם יהיו קנויים

לשעה להיות עובדים עבור לחם ולהיות שכירי ימים לעבודת שדה.

ולכן אמר יוסף: 'קניתי אותם היום' – פירוש לזמן, ואת אדמתכם לעולם לפרעה, ולכך העביר אותם בערים שבל יהיו כמחזיקים באדמתם, ובמה יוכר שקנה את אדמתם – אם הם לא נמכרו ויושבים על אדמתם.

רק אדמת הכהנים לא קנה: (מז כב)

שואל הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע: תמוה להבין למאי נפקא מינה אם קנה אדמתם או לא?

ואולי מה שאמרו חז"ל כשבא יעקב למצרים חזל הרעב, היינו בהאדמה אשר קנה יוסף ונתן להם תבואה לזרוע. משא"כ אדמת הכהנים עדיין לא היה חריש וקציר. ולכן מדויק "ואכלו את חקם", שרק לאכול היו יכולין מהתבואה שנתן להם. משא"כ לזרוע לא יכלו שלא צמח להם. וגם היה ניכר בזה שבזכותו של יעקב ויוסף בא הישועה.

בספר "אמונת עתיך" כותב: י"ל דהפסוק מדבר בליצנותא דע"ז, שהרי להבדיל בכהני השי"ת כתיב: לא יהיה לכהנים חלק ונחלה וגו' ה' הוא נחלתם. פירוש הואיל והם המורים לעם עבדות ה' צריכים להיות במדרגה גבוהה ולבטוח שהקב"ה יזמין להם פרנסתם אע"פ שהם אינם בעלי נחלה.

אבל לא כן להבדיל כהני ע"ז הם בעלי אדמה ובעלי נחלה יותר משאר העם כי הם בקיאים בענינים של עצביהם ויודעים שאין לבטוח עליהם כלום ולכן מסבבים שיהיה להם נחלת שדה וכרם שיובטח להם פרנסתם.

הן קניתי אתכם ואת אדמתכם הא לכם זרע וזרעתם את האדמה: (מז כג)

הגה"צ הרב מווערשוב רש"מ זצ"ל בספרו "פרדס שאול" מביא מש"כ ה"אור החיים" הק' שהקשה על מה שאמר 'ואת אדמתכם' דמשמע שעשה קנין אחר באדמתם, ומה הוצרך לזה, הא קיי"ל דמה שקנה עבד קנה רבו [פסחים פח:], וא"כ כיון שקנה אותם לעבדים, ממילא קנה כל מה שהיה להם, דהא מה שקנה עבד וכו'.

וי"ל לפימש"כ בקצות החושן סי' רמ"ט לפלפל בהא דאמרינן מה שקנה וכו', אי היינו דוקא באותן דברים

שקנה העבד אחר שנעשה עבדו, אבל מה שהיה לו קודם לכן לא קנה רבו, או דאין חילוק, ע"ש. ולפי"ז י"ל שחשש יוסף פן יבואו בטענה שאדמתם היה להם מקודם. ולא אמרין ביה מה שקנה עבד וכו', ולכן עשה באדמתם קנין מיוחד, שלא יהיה להם שום טענה על זה.

וכותב שיש להסתפק אם גם בעכו"ם אמרין מה שקנה עבד כו', די"ל דדוקא בעבד של ישראל אמרין כן, אבל לא בעבד של עכו"ם, וא"כ לא קשה, דהא יוסף קנה אותם עבור פרעה, ושפיר הוצרך לעשות בהם קנין אחר, דהא פרעה לא קנה את אדמתם במה שקנה אותן, דבעכו"ם לא אמרין כן דמה שקנה עבד קנה רבו.

אך אם נימא דהאבות היה להם דין בני נח קודם מתן תורה, א"כ יש להוכיח מדברי יצחק אבינו שאמר לעשו 'הן גביר שמתיו לך', ופירש"י [מחז"ל ב"ר סז ה] משום דמה שקנה עבד וכו', א"כ מוכח דגם בעכו"ם אמרין כן. ועיין ב"בנאות דשא" ויגש תשפ"א שהאריך בזה.

בשם הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: 'הא לכם זרע' – "הא" ר"ת ה כנסת א ורחים, על ידי זה זוכה להיות לו 'זרע' וכל טוב.

שואל הרה"ק ה"מאור ושמש" זי"ע: והרי יוסף פתר את החלום שיהיה שבע שני רעב, ועכשיו לא עברו רק שתי שנים משני הרעב, ולמה נתן להם זרע לזרוע. ועיין ברש"י ז"ל.

ונראה דרך פשוט, דאיתא [זוה"ק ח"א קצו] דכל הרעב שהיה, היה סיבות וגלגולים שיבוא כל הכסף מכל המדינות לארץ מצרים, כדי למלאת דבר ה' אשר דיבר לאאע"ה 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'.

והנה בשנה הראשונה ליקט יוסף הצדיק כל הכסף כדכתי' 'וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען'. וראה יוסף הצדיק שכבר יש די והותר למלאות דבר ה' 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' – ואם כן למה לי הרעב בחינם? וביטל בתפילתו את ימי הרעב, ואמר 'הא לכם זרע וזרעתם את האדמה', כנ"ל וק"ל.

מבאר ה"משך חכמה": שהתורה סיפרה לנו זאת, מפני דהתורה אמרה 'ושאלה אשה משכנתה וכו' כלי כסף וזהב ושמלות', וכבר צעקו אנשי מצרים לפני אלכסנדר מוקדון תנו לנו כסף וזהב ששאלתם, והשיב להם

גביהה בן פסיסא כדאי' בסנהדרין [צא] תנו לנו שכר עבודה של ס' רבוא שעבדו עמהם במצרים רד"ו שנה יעו"ש, והרי עבודה עבדו למלך מצרים כמ"ש ויבנו את פיתום וכו' לפרעה', ואיך נטלו מאת העם כלי כסף וזהב, אלא כיון שפרעה קנה אותם והמה וכל מה שלהם שייך למלך מצרים והכל שלו, אז שפיר נטלו דמי עבודתם מהם ודו"ק.

ונתתם חמישית לפרעה: (מז כד)

בספר "נחל אליהו" כותב: בפרשת בא נאמר כי במשך ארבע אמות ושלישים שנה ישבו בני ישראל בארץ מצרים. כבר ביארו חז"ל כי למעשה אין מנין זה אלא משעת ברית בין הבתרים, אך למעשה לא ישבו במצרים יותר ממאתים ועשר שנים. יתירה מזאת: גם את אותן מאתיים ועשר שנים לא עשו בני ישראל בשעבוד ובעבדות, ורק שמונים ושש שנים נמשך השעבוד.

סכום זה הוא חמישית מן הסכום הנזכר בפרשת בא, ארבע מאות ושלישים. על כך רמזה התורה באומרה: 'ונתתם חמישית לפרעה' ...

ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד: (מז כז)

אומר הרה"ק מברדיטשוב זי"ע: למרות ישיבתם של בני"י במקום טומאה בארץ מצרים, העלו הכל אל הקדושה, ויפרו וירבו מאד, כך שהקדושה הייתה רבה והולכת.

אמרות טהורות שנאמרו ע"י צדיקים זי"ע בענינים שונים

בגליון "נעימים אמריה" כותב הגה"ח רבי מיכאל אריה ראנד שליט"א:

בשבת חנוכה תשנ"ה, זכיתי לסעוד על שולחן הטהור של חו"ז אדמו"ר הגה"ק הפני מנחם זי"ע בסעודת יום ש"ק. ויהי באמצע הסעודה החל לדדת שלג בחוץ, ואחד מהנוכחים החווה בידו החוצה והראה שיווד שלג.

כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע הסיט לרגע את מבטו החוצה, ותוך כדי הסטת פניו אמר "נר חנכה" בגימטריא

הלפרין – נכדו של הגה"צ מנארול, עפ"י בקשת כ"ק האדמו"ר מבעלזא שליט"א:

באחד משבתות החורף בו קראו התורה בפרשת ויגש, התאספו ובאו בצל קורתו של הרה"ק המגיד מטריסק זי"ע קהל מכובד מאוד, ובראשם קרוב לג' מנינים של רביים ורבנים יושבים על מדין ומנהיגים. בין אלו האחרונים נמנה אחד אשר רננו אחריו שיש פגם וספק כל שהוא בהתנהגותו ופקפוק בשלמות דעותיו.

בעת אמירת התורה בשב"ק פתח הצדיק ואמר: בפרשתנו נאמר [מט יד] 'אדוני שאל את עבדיו לאמר', 'אדוני' – הכוונה להשי"ת – שהינו שואל את עבדיו – שהם הרביים והרבנים, שהם עבדי ה', 'לאמר', שיאמרו לפניו 'היש לכם אב' – מלשון רצון, כמ"ש 'ולא אבה יבמי', האם יש ברצונכם להתקרב אלי – 'או אח' – מיסוד "אהבת אחים", להתאסף בחבורה בכדי להתחזק בעבודת ה'.

אז, 'ונאמר אל אדוני' – מה אנו משיבים לפניו ית"ש – 'יש לנו אב זקן' – הרצון שלנו הזדקן התיישן – 'וילד זקנים' – ואת אותו הרצון שהתיישן להחזיר לילדותו – לצעירותו – 'קטן', הרי שכוחנו קטן ודל מדי – 'ואחיו' – ואותה בחינה של אהבת אחים – מת – גם זה גווע ואינו – ואם יורדים לדיוטא כזאת – 'ויותר הוא לבדו' – אזי חלילה יכולים להגיע למצב שגם – הוא לבדו – האמונה באחד יחיד ומיוחד – 'לאמו' – מלשון ספק, 'אם', וכאן התחזק הצדיק בדבריו וסיים: אך עם כל זאת ועל אף הכל – 'ואביו אהבו' – אבינו שבשמים אוהב אותו ונותן לו אפשרות להתקרב ולהתחזק.

בעת שהגיע הרה"ק מרוזין זי"ע לעיר סדיגורה אחר שברח ממדינת רוסיה, היתה העיר בבחינת פרוץ מרובה על העומד, ואין יראת ה' במקום הזה, והיו שם רשעים גדולים ואלו חיפשו תמיד עלילות שוא על הס"ק, וב"ה שלא עלתה בידם. והצדיק תמיד נחלץ מידי רשעים, והללו תמהו מאד ובהזדמנות באו אליו ושאלוהו, הן ידענו כי איש אלקים אתם ואינו מזיק לכם שום דבר, א"כ נפלאה היא בעינינו שהייתם חייבים

"שלג". ושוב הוסיף כמלחש לעצמו [שכן היתה דרכו של אותו צדיק, שפעמים רבות היה מלחש לעצמו מאמרים וענינים שונים בתוך האכילה, ורק המטה אזנו היה שומע את דיבוריו]: "איינציגע מאהל אין זוהר!" [פעם יחידה בזה"ק]. אמר ולא יסף.

מכיוון שלא הבנתי את כוונתו, הנחתי שלא שמעתי היטב, והשארתי הדברים סתומים וחתומים במוחי, בלא שאדע פשרם.

לימים למדתי בספר הק' "בני יששכר" במאמרי חנוכה ומצאתי שם [מ"ב אות כד] שכתב בהאי לישנא: "בזוהר ויחי דף רח"ל ע"ב: אמר רבי יהודה כתיב [משלי לא כא] לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, האי קרא רבי חזקיה חברנא אוקים ביה, דאמר: דינא דחייב דגיהנמ תריסר ירחין, פלגא מינייהו בחמה ופלגא מינייהו בתלגא וכו', והיכן משתלמי נפשיהו – בשלג וכו' [דין הרשעים בגיהנום י"ב חודשים, מחצית מהם בחמה, ומחציתו מהם בשלג, והיכן נשלמים נפשותם? בגיהנום של שלג]. יכול אף ישראל כן, ת"ל לא תירא לביתה משלג, מאי טעמא בגין דכל ביתה לבוש שנים, אל תיקרי שנים אלא שנים, כגון: מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה". ומוסיף שם ה"בני יששכר" בסוגריים: "הוא פעם האחד מוזכר בזוהר מן נר חנוכה – ויותר מזה לא ידעתי!".

ובראותי הדברים קפצתי ממקומי, והבנתי רמיזותיו ושגב מחשבותיו של כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע, שמיד בראותו שלג יורד בימי החנוכה, ברגע כמימריה עלה בדעתו גימטריא לזה, וברגע כמימריה עלה בדעתו שבזוה"ק נזכר שייכות שלג עם נר חנוכה, ועוד זאת שהיא הפעם היחידה שנזכר ענין חנוכה בזוה"ק.

פוק חזי כמה גבהו מחשבותיו ודיבוריו של אותו צדיק קדוש וטהור, זי"ע ועב"א.

ד"ת וסיפור מהמגיד הרה"ק מטריסק זי"ע, שהיה מספר הגה"צ מנארול צוק"ל ששמע אותם בגלות רוסיא מאחד הנוכחים – כפי שכתב הרה"צ רבי אהרן

לברוח מארץ רוסיה, ולא יכלתם להשאר שם?

והשיב להם הרה"ק: הנה כתיב אצל יוסף בעת שהתוודע אל אחיו, שאמר 'מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלקים לאדון לכל מצרים'. ולכאורה מה זה ששלח לבשר לאביו כי הוא אדון במצרים, מה הגדלות בזה, שכן מצרים אדמה טמאה ואומה בזויה ופחותה כמותה, [הער קעניגט אויף די ציעגינרס – הודיעו שהוא מלך על צוענים]. ולמה מבשר לאביו יע"א ע"ה בחיר שבאבות בבשורה כזאת.

אלא האמת היא שבסיבת ממשלת יוסף במצרים ומלכותו עליהם, נתפרסם ונודע על ידו כי יש אלקים בארץ, והוא אלקים אמת ומלכותו בכל משלה, וזה שאמר יוסף לאביו: 'כה אמר' – היא השכינה הקדושה הנקראת 'כה', [זוה"ק ח"ג רסט:], כלומר השכינה אומרת 'בנך יוסף שמני אלקים אדון לכל מצרים', שע"י שמלך יוסף במצרים שם אותו לאלקים ולאדון, שנודע ונתפרסם אלהותו ואדנותו במצרים על ידו ובסיבתו.

וז"ש עוד 'ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם', ורק אח"כ נאמר 'וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו', ויש להבין מה הוסיפו בדבריהם שכעת האמין להם, אלא שבתחילה אמרו רק שהוא מושל בכל ארץ מצרים, ובזה לא היה ליעצא"ה כל רבותא, ורק כשאמרו לו 'את כל דברי יוסף', והיינו שאמרו כנ"ל 'שמני אלקים לאדון בכל ארץ מצרים', בזה 'ותחי רוח יעקב אביהם'.

וסיים ואמר לאותם רשעים: בארץ רוסיה כבר יודעים ומכירים שיש אלקות בעולם וכאן עוד אין אתם יודעים שיש אלקים בעולם, ולכן באתי לכאן לפרסם ולהודיע שיש אלקים בעולם אשר מלכותו בכל משלה.

סיפר כב"ק אדמו"ר מסדיגורה שליט"א לכ"ק האדמו"ר מסאטמר שליט"א בעת ביקורו אצלו:
[בגליון פונעם רעבינ'ס הויף מחצה"ק סאדיגורה, ות"ח להגה"ח ר' יחזקאל טירהויז הי"ו]:

מקובל אצלנו אימרה מזקני מרן הסב"ק מרוז'ין זי"ע, ולאחרונה שמעתי שאמר זאת בהרחבת דברים להרה"ק ה"ייטב לב" זי"ע.

בגמ' איתא [תענית כד:]: אמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחינא בני דיו בקב חרובים מע"ש לע"ש. ביאר בזה זקני הסב"ק זי"ע דלכאורה יש להבין מדוע נקטה הגמ' לשון מזונות 'כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני' ולא לשון פרנסה. הרי בשו"ע נפסק [חו"מ סי' ס' סעי' ג] שהמבטיח לחבירו ליתן לו מזונות אין צריך לתת אלא אכילה ושתייה בלבד, משא"כ אם הבטיחו פרנסה חייב ליתן לו גם מלבושים וכדו'.

וביאר: שזהו משום שצדיק הוא המשפיע לכל העולם, ומאחר שחנינא בני היה דיו בקב חרובים כדי חיותו, ע"כ השפיע לעולם רק מזונות ולא פרנסה.

ולאחרונה שמעתי ההוספה – שאימרה זו אמר להרה"ק ה"ייטב לב" זי"ע כאשר בא לראשונה לחלות פני קדשו, וכשנכנס לביהמ"ד ומצא שם את מרן הסב"ק זי"ע לבוש בבגדי מלכות כדרכו בקודש, לא הכיר שזה הרבי, וסבר שהוא א' מן החסידים הנגידים ושאלו מתי יכולים להיכנס אל הרבי, הרים מרן הסב"ק זי"ע את עיניו הק' והביט בו ואמר לו את האימרה הנ"ל. בכך הבין שזהו הסב"ק זי"ע, ובזה רמז לו על דרך עבודתו הק' להמשיך שפע על בני ישראל.

כ"ק האדמו"ר מסאטמר שליט"א סיפר באותו מעמד:

שמעתי מאבי זי"ע [כקש"ת האדמו"ר ה"ברך משה מסאטמר זי"ע]: שלאחר הסתלקותו של הרה"ק ה"עטרת צבי" מזידיטשוב זי"ע [י"א תמוז תקצ"א], תחילה מילא את מקומו חתנו הרה"ק רבי נפתלי הירץ לאבין זי"ע, וכיהן כזידיטשובער רבי, וכשהיו באים החסידים נסיעות לזידיטשוב הוא היה רבם בתחילה. משא"כ הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע שהיה בן אחיו של בעל ה"עטרת צבי" זי"ע לא כיהן באדמו"ר'ת והיה אצלו עניות גדולה.

שם, היה מעורר את הקהל לתת את תרומת ה' לאותו מקדש מעט. התורמים שרכשו מקומות ישיבה בביהכ"נ, זכו לבוא אל הקודש פנימה לקבל פרוסת "לעקיף" ולהתברך מברכות פיו. עד שבסופו של דבר, חפץ ה' בידם יצלח והם בירכו על המוגמר.

לרגל חנוכת הבית, נעתר המוהרי"ד זי"ע להזמנת קהל היבניב לבוא לעירם, לפאר בראש מעמד חנוכת הבית, ואף לשבות אצלם בשבת הסמוכה. אלפי חסידים נקבצו ובאו מכל קצווי ארץ להשתתף באותה שבת דריגלא, שנחוגה ברוב פאר והדר, ובכבוד מלכים רב ועצום, כראוי לצדיק הדור.

בליל ש"ק, בעת עריכת השולחן הטהור, פתח הרה"ק המוהרי"ד וסיפר:

"פעם אחת, בנסוע זקני הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע לבקר באחת הערים, יצאו כל בני העיר, זקנים ונערים, לקבל את פני צדיק הדור במעמד נכבד, גדול ומרומם, שנערך ברחובה של עיר. הרה"ק מאפטא שישב על המרכבה, לא יכול היה, מרוב ענוותנותו, לסבול את הכבוד העצום שמנחילים לו, והיה ניכר על פניו הקדושות שהדבר מסב לו צער רב.

משראה זאת בנו, הרה"ק רבי יצחק מאיר מזינקוב זי"ע, שישב לצד אביו הקדוש במרכבה, ביקש לנחמו, פנה אפוא ואמר לו: "אבא רחימא, הכבוד הגדול לא נועד כלל עבורך, אלא לכבודי עושים את כל זאת!"...

נחה דעתו של הרה"ק מאפטא לשמע דבריו.

לאחר שהגיעו לבית האכסניה, שאל הרה"ק מאפטא את בנו: "מה לך ולתושבי העיר, ומדוע קבלוך בכבוד גדול שכזה?"

"פשיטא" נענה רבי יצחק מאיר, "הם מכבדים אותי שהרי בנך אני"...

נהנה הרה"ק מאפטא מחכמת בנו הקדוש, ופירש בכך את דבריו של יוסף הצדיק שאמר לאחיו [בפרשתנו מה יג'] 'והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים' – כלומר, יוסף ביקש מאחיו שיאמרו לאביו, כי כל הכבוד שהוא זוכה

לאחר תקופה התכונן הרה"ק רבי נפתלי הירץ זי"ע לנסוע לסדיגורה להקביל את פניו של מרן הסב"ק מרוז'ין זי"ע. כששמע זאת בן דודו הרה"ק רבי אייזיק'ל מזידיטשוב זי"ע ביקש שיצרפו למרכבתו כי לא היה תחת ידו כסף להוצאות הנסיעה. בתחילה לא היה להרה"ק רבי נפתלי הירץ חשק כל כך לצרפו, עד שאמר לו הרה"ק רבי אייזיק'ל זי"ע – שממילא יצטרך לקחת עמו גבאי שימשו בכל ימי הנסיעה, ועל כן מוכן ומזומן הוא להיות הגבאי ולשמש אותו בכדי שיצרף אותו בנסיעתו לסדיגורה. שאל אותו הרה"ק רבי נפתלי הירץ האם יכול לשמש בגבאות, וענה רבי אייזיק'ל שמוכן לעמוד לשרתו בכל מה שצריך, וכן הוה והסכים לצרף אותו למרכבתו.

[העיר כבו"ק מסדיגורה שליט"א: הנראה מזה שלהרה"ק רבי נפתלי הירץ זי"ע גם כן לא היה הרחבה גדולה אם היה צריך שיבוא הרה"ק רבי אייזיק'ל זי"ע לשמשו...]

בהגיעם לסדיגורה, היה זמן וסדר מסויים שיכלו להיכנס, ועמד שם גבאי אחד שהיה מתאר לפני מרן הסב"ק מרוז'ין זי"ע את הבאים לפניו. הראשון נכנס הרה"ק רבי נפתלי הירץ זי"ע ואחריו נכנס הרה"ק רבי אייזיק'ל זי"ע, כאשר נכנס הראשון שאל הסב"ק מרוז'ין זי"ע "מי זה?" ענה המשמש "זהו הזידיטשובער רבי", אח"כ שאל על השני "ומי זה?" ענה המשמש: "זהו הגבאי". הרים מרן הסב"ק מרוז'ין זי"ע את עיניו הק' והביט בהם והתבטא: "מיר געפעלט בעסער די גבאי ווי דער רבי"...

היה זה ביום ערב שבת רגיל, כאשר רחובות העיר היבניב נדמו יותר לשל ערב חג. העיר שהיתה מעוז של חסידים המסתופפים בצל אדמור"י בעלזא, קיבלה בחמימות רבה את פני הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע, שבא לעשות בה את השבת, וכולם התעוררו כי בא אורח, כי גדול בקרבם קדוש ישראל.

מה שמועה שמע הצדיק ובא?

במשך שנים רבות התעסקו אנשי הבניב בבניית בית הכנסת לעיר, וכשהיה אותו צדיק מופיע לעיתים לבקר

לו בארץ מצרים, אך ורק בזכותו של יעקב אבינו הוא, והיינו 'לאבי', בזכות אבי הוא 'כל כבודי במצרים'.

סיים הרה"ק המוהרי"ד את הסיפור ואמר: "ואני אומר, שיוספה צ' רצה להודיע ליעקב אבינו ע"ה, כי את כל הכבוד שיש לו במצרים הרי הוא מיוחד לאביו שבשמים, וז"ש שיגידו לו: 'לאבי', דהיינו לאבי שבשמים, 'את כל כבודי במצרים' – לו הנני מיוחד את כל הכבוד.

ותוך כדי דיבור נאחז הרה"ק המוהרי"ד בשתי ידות הכסא, פניו הקדושות החווירו כסיד, והפטיר ברתת ובזיע: "אין בין נישט מקנא, דעם וואס מיינט זעך איין מינוט!" [=אינני מקנא בזה שמכוון אף לרגע לכבוד עצמו] - - -

פעם אחת היה הרה"ק מזידיטשוב זי"ע ישן בלילה, וראה בחלום שנכנס להיכל של רבינו ה"בית יוסף" זלה"ה. וראה שם שיושבים הרבה ת"ח במתיבתא זו אצל רבינו "בית יוסף". וכמה מגדולי חכמים שהכיר אותם מזה העולם, וכמה מהם אשר לא נודע לו מי הם, ומיד כשבא הרה"ק זלה"ה למתיבתא זו, עמד רבינו ה"בית יוסף" מהכסא ואמר: ברוך הבא ר' הרשלי זידיטשובער. וביקש מרן הב"י מהרה"ק, שיאמר לו איזה דבר תורה.

והשיב לו הרה"ק: כאן יושבים גדולי ת"ח, שעוסקים בנגלות התורה, ואני כל עסקי בסודות התורה, אעפ"כ אומר לכם חידוש אחד מנגלות התורה שראיתי בפר' זו, בשבוע זה, כתיב וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שוברים, וארז"ל כל הכסף והזהב שנמצא בעולם ליקט יוסף והביאו למצרים, עד שלא היה להם ליתן ליוסף אלא הצלמים עבודה זרה שלהם שהיו של כסף וזהב, והביאו ליוסף עבור אכילתם.

וא"ת האיך הותר ליוסף ליקח מהם ע"ז שלהם כיון שאסור ליהנות מע"ז. לזה השיב הכתוב בשבר אשר הם שוברים, היינו לשון שבירה וכתיתה מכמו שהיה והרי ההלכה היא כשהגוי מבטל בעצמו ע"ז שלו מכל

וכל אז מותר לישראל ליהנות ממנו. ע"כ. והשיב רבינו "בית יוסף" להרה"ק מזידיטשוב: טוב דברתם וחדשתם בתורה הקדושה.

סיפר פעם הרה"ק רבי ברוך מקוידנוב זי"ע: כי אביו הרה"ק רבי שלמה חיים זי"ע הוכיחו וייסרו קשות על מידת העצבות והמרה שחורה שבו. שאל רבי ברוך מרדכי את אביו: "מדוע מייסר אתה אותי דווקא על העצבות, והרי לקוי אני במידות מגונות יותר ממנה?" ואביו השיב לו: "בטוחני, שעל מדותיך המגונות תשוב בתשובה שלימה, אולם חושש אני שמא לא תשוב על העצבות שבך, ואמר: "דבר זה רמז יוסף הצדיק לאחיו באומרו 'ועתה אל תעצבו', אין ועתה אלא לשון תשובה כדברי חז"ל, והתכוין לומר להם, תחילה עליכם לשוב על העצבות שלכם".

אחד מחסידיו של הרה"ק רבי יצחק זעליג מסוקולוב זי"ע נכנס אליו, דמעות רותחות בעיניו. החסיד, שהיה קודם לכן עשיר מופלג, סיפר על עושרו שהתפוגג ועל הגלגל שהתהפך עליו וכיום הוא עני מרוד ובעל חוב.

"אם לא די בכך – בכה החסיד – הרי שמלבד צרת העוני ופשיטת הרגל, יש לי גם צער רוחני, כאשר מרוב צער וטרדת המוח אינו מסוגל להתפלל מתוך ישוב הדעת".

רבו הקדוש השיבו במאמר ממאמרי זקנו הרה"ק רבי מנחם מנדל מקאצק זי"ע: ששאל על מאמר הגמרא [סנהדרין צב:] שלאחר שהצליח נבוכדנצר מלך בבל הרשע לכבוש את ארץ הקודש ולבזז את כלי המקדש, ביקש אותו רשע לומר שירה לפני הקב"ה ורצה לומר שירה נאה כל כך, עד שהיתה שירתו מגנה את שירת דוד המלך בתהילים! בא מלאך וסטרו על פיו, והפסיק את שירתו. ותמוה, הלא לכל אדם ניתנה בחירה לבחור בין טוב לרע ואיך יתכן שמלאך יסטור על פי נבוכדנצר כשביקש לומר שירה לפני המקום?

השיב הרבי מקאצק זי"ע בחריפות:

זאת רמז מן שמיא לאותו רשע – לומר שירה מתוך הצלחה ורחבות הדעת, אין בכך חכמה, הבה נראה אם תהיה מסוגל לומר שירה לאחר שסטרו על פיק ונתנוך במיצר. לזאת לא היה הרשע נבוכדנצר מסוגל.

פנה הרה"ק מסוקולוב אל חסידו הנאמן ולימדו אורחות דעת:

"בשמים שמעו ממך עד הנה שוב ושוב שירה ותפילה מתוך הרחבת הדעת, מתוך אושר ועושר, כעת חפצים מן שמיא לשמוע את שירתך שאתה שר מתוך הדחק, לאחר שסטרו על פיק, משמים העמידו אותך בנסיון ורוצים לראות איכה תתנהג ומה תהיה תגובתך?"

אותו חסיד לקח את הדברים אל ליבו והחל להתפלל ולשבח את בוראו מתוך מצבו הדחוק. אמרו חסידים – לא חלפו חודשים ארוכים עד שהגלגל החל שוב מתהפך לטובה ואותו חסיד השיג שוב עשירות ורחבות הדעת והנפש כבראשונה.

כשהיה ה"חזון איש" זצ"ל רואה תלמידי ישיבה מתווכחים ביניהם, היה אומר: המחלוקת הזו צריכה להיות בדברי תורה, וככל שתרבו להתווכח תצליחו יותר. והיה מזכיר הפסוק [מה כד] 'אל תרגזו בדרך', ומפרש רש"י 'אל תתעסקו בדבר הלכה'. ומנין יודע רש"י לפרש כן? מפני שיוסף אמר להם 'אל תרגזו בדרך' – משמע, אבל כשתבואו הביתה צריכים להתווכח עד שתבקע תקרת הבית! ואם כן מוכח שהכוונה היתה על מחלוקת בדבר הלכה.

בליל ש"ק פרשת וישלח תשט"ו, אמר הרה"ק ה"אמרי חיים" מוויז'ניץ זי"ע להגה"צ בעל ה"שבט הלוי" זצ"ל שבא להשתתף בטיש בליל ש"ק, אנו נוהגין לזמר ולטפוח בידים ולרקד בשב"ק, והנה לכאורה עפ"י שו"ע זה אסור, והוא חילול שבת, אך באמת זה הוא שמירת שבת, וכן נהגו כל רבותינו זצוק"ל, ויש לרמז זאת ברמז 'כל מקדש': 'כל שומר שבת כדת מחללו', שאף במעשים כאלו אשר 'כדת' – היינו מפשטות השו"ע,

נראה – 'מחללו', שהוא חילול שבת, ברם בזה גופא הוא 'שומר שבת', ועליו נאמר 'שכרו הרבה מאד' וכו'. ואכן, ישנם כמה דברים שעפ"י הלכה אין לנו תשובה, אך כך צריכים לנהוג, וכדברי רבן גמליאל בברכות [טז]. שאמרו לו תלמידיו 'למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש, אמר להם איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפילו שעה אחת'. והנה ר"ג לא השיב להם כלום על שאלתם, אלא השיב: 'מה אעשה? – איך קען נישט!'.

בעת שבתו של הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל ר"י סלבודקה בבית הכלא ברוסיה, החליטו רבני מוסקבה להוסיף לו את השם יוסף, לשם סגולה, שכמו יוסף הצדיק יזכה להיגאל מבור כלאו, ואמנם כן רגיל היה רבי יחזקאל לדרוש בנוגע לשחרורו את הפסוק 'וירצוהו מן הבור', לפי הביאור מרבי עובדיה ספורנו "כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע", בהטעימו שכאשר הוצא מן הכלא בעיו"כ לא היה סיפק בידו אף לנעול מנעליו.

מספרים שהרה"ק רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצה זי"ע, בישיבתו פעם בסגל חבורת קודשו, ומסר בפניהם את שיעורו הקבוע, הקשו התלמידים – שהיו אריות אבירים גאוני תורה – קושיה עצומה, שככל שעמלו וטרח ולמצוא את פתרונה, נשארה בידם בגדר "צריך עיון גדול"!

הרבי הקדוש, כשומעו הקושיה העצומה, עצם את עיניו הקדושות, וישב כך דומם משך חמש דקות תמימות, לאחר מכן פתח את עיניו והחל להרצות את תירוצו בגאונות וחריונות, כיד ה' הטובה עליו ויישב את הקושיה באופן הטוב ביותר.

אחד התלמידים, שהתלהב מן החריונות והגאונות שבתירוץ נפלא זה, לחש באוזן חבירו שישב על ידו בהשתוממות: "תוך חמש דקות תרוץ כזה!".

הדברים הגיעו לאוזנו של הרבי הקדוש, הוא פנה לאותו תלמיד ואמר: "לא כן! אלא ארבע דקות שהתפללתי והתחננתי לפני השי"ת להאיר עיני בתורתו הקדושה,

ואח"כ חשבתי את התירוץ בדקה אחת!!!

סיפורי השבוע

סיפר הגאון ר' ישעיה וולף פולמן מפיטרכוב זצ"ל:
[בקונטרס התולדות של הגאון מקוטנא זצ"ל
בהקדמה לספרו "ישועות מלכו" שנדפס בא"י].

הגאון רבי יהושע'לה מקוטנא זצ"ל נהג לבקר מדי פעם אצל הרה"ק ה"חידושי הרי"ם" זי"ע, בהיותו גר עדיין בוורשה [בהמשך עבר לעיירה גור] והשתעשע עמו בדברי תורה.

פעם התנצחו שני הגאונים יום שלם עד שעות הלילה המאוחרות שהגיעו, ועדיין שני האריות נלחמים בחירוף נפש והכרע אין. עד שלבסוף נכנע ה"חידושי הרי"ם" ואז נפרדו שני הגאונים בלבביות ור' יהושע'לה הלך לנוח לאכסנייתו בלוויית מלווה ר' יהודה מאיר קוטנר [מיקירי וחשובי וחסיד קוטנה]. באמצע הלילה עורר הגאון את מלווה הנ"ל, וביקש ממנו שיתלווה אתו אל הרי"ם מכיון שתוך כדי עיון מחדש בהלכה נתברר לו שצדק הרי"ם, על כן מוכרח הוא ללכת אליו ולקבל נזיפה כדין החולק על רבו. נדהם ר' יהודה מאיר על ענוותנותו ותמימותו של ר' יהושע'לה ואמר במחילה מכבודכם רבה של קוטנה, וכי מוכרחים אתם לעשות זאת דוקא עכשיו בלילה, וכי מה בעצם הנפ"מ אם תפייסו את הרי"ם בבוקר. התרגז ר' יהושע'לה ואמר: מה אתה סח יהודה מאיר, האיך אפשר להלין דבר חמור שכזה. אני הולך תיכף ומיד אתך או בלעדיך. כמובן שהנ"ל התלווה אליו. בהגיעם לפרוזדור של הרי"ם חלץ ר' יהושע'לה נעליו כדין נזוף וכך נכנס לחדרו של הרי"ם באמרו באתי לקבל נזיפה כדין החולק על רבו. נתרגש הרי"ם וקרא לעברו אינני מדבר אתכם רבה של קוטנה עד שתנעלו את הנעליים, וכי מה זה עלה על דעתכם שאני ח"ו אקפיד עליכם שר וגאון בישראל כמותכם, אמנם לא הסכמתי לדבריהם וידעתי שההלכה היא כדברי, אולם בראותי עד כמה שאתם עומדים על דבריהם לא רציתי לגרום לכם צער ועשיתי עצמי כאילו נוטה לדבריהם...

ליל שבת קודש פרשת ויגש, שנת תר"ג, הס"ק רבי יששכר דב מרדושיץ זי"ע נסער כולו. זה שנים אחדות שיהדות רוסיה כולה נמצאת במשבר ובפחד מפני הבאות, שכן באותה העת החלו להתפרסם דברים אודות החוק החדש שהממשלה הרוסית מבקשת להטיל, ולפיה יגויסו לצבא הרוסי כל הצעירים מגיל עשרים ואחת ומעלה. קדמה לכך המבוכה שנוצרה לאחר שנת ת"ר, שהיתה עת פקידה כפי שצדיקים רבים קיוו, אלא שמעשה שטן הצליח ובעטיין של כמה מחלוקות גדולות שהסעירו את העולם היהודי דאז, נטרפה השעה ועדיין לא נושענו והשטן מרקד בינינו.

הס"ק נזעק להילחם מלחמת חורמה נגד החוק המאיים, ואף הצליח לבטלה לפי שעה, אלא שהסתלק בעקבות כך, והגזירה החלה לאחר פטירתו. כשהגיעה דבר השמועה על הגזירה, שהה הס"ק בפשעדרבו' הסמוכה לרדושיץ, שגם בה כיהן ברבנות, ותכופות היה מבקר בה ונושא את משא הקהילה. הבשורה הקשה גרמה לו לעצב רב, והוא מיהר לשלוח משלחת של מנין עשרה יהודים, אל העיר פשיסחא הסמוכה, ובידיהם ספר תורה. הללו נצטוו על ידו להשתטח על קברו של היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע, בהתאם להבטחתו לתלמידיו כי יעמוד לימינם בכל עת צרה לישראל, אם יעלו במנין על קברו עם ספר תורה. הוראתו של הס"ק נתקלה בתמיהה מצד מקורביו, שכן ידעו היטב את פסק דינו של ה"נודע ביהודה" שכתב שאין לעשות כן, שמא ימצא פסול בס"ת, והדבר יביא לידי נזק גדול חלילה, אולם הס"ק טען שעת צרה היא ליעקב, ואם היהודי הק' ציוה כן לדורות, הרי שבזכותו לא יארע שום פסול בספר התורה ובזכותו יוכלו לפעול ישועות גדולות לעם ישראל.

באותו ליל שבת, טרם החל הקהל בתפילת קבלת שבת, פרץ הס"ק בבכי מר. לאחר מכן עשה עצמו כמוחק דברים מתוך הכתב, וקרא: "הם כותבים ואני אמחק, ולחוקם אין שום תוקף", לאחר התפילה, כשהסב לסעודת השבת וסביבו ישבו נכבדי החסידים, פרץ שוב ושוב בבכיות סוערות, ולבסוף קרא בנהימה: "מבטיח אני לכם, שכל זמן שזקני הלבן יהיה קיים בעולם, לא תהיה ולא תקום גזירה זו". לאחר מכן, שבה רוחו אליו, והוא פתח בדברי תורה על פרשת השבוע

פרשת ויגש: בדבריו החל בפסוק הראשון שבפרשה, 'ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני, ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה', ודרשו על ענין הגזירה הממשמשת לבוא חלילה, 'ויגש' – אין גישה אלא תפילה, 'יהודה' – רמז לכנסת ישראל כולה, דהיינו שבנ"י ניגשים בתפילה ובתחינה, כפי שיהודה ניגש אל מושל מצרים, ומבקשים, 'בי אדני' – אל תגזור גזירות רעות על ישראל, ואף אם תגזור דע לך, שצדיק גוזר והקב"ה מקיים, 'כי כמוך כפרעה' – מה פרעה גוזר ואינו מקיים, אף אתה תגזור וגזירותיך לא יתקיימו. "ואף עתה, סיים הס"ק ואמר לכל הנאספים: "לא תתקיים הגזירה, והקב"ה יבטל אותה בטרם תתחיל". באישון לילה של מוצאי אותה שבת, הגיע שליח מהיר מהעיר ורשה הגדולה, ובפיו בשורה טובה לבשר לס"ק, כי הגזירה הנוראה בוטלה.

ביום ראשון שלמחרת, ח' טבת תר"ג, נערכה ברית מילה לאחד ממעריציו של הס"ק והוא כובד בסנדקאות לרך הנימול. הס"ק היה שרוי בשמחה עצומה לרגל הבשורה על ביטול הגזירה, ויחד עם תלמידיו קרא לאחר הברית את ההלל הגדול פסוק בפסוק, בשמחה ובהתלהבות גדולה, וכולם החרו החזיקו אחריו. שמחתו היתה כה גדולה, עד שביקש לקבוע את יום ז' בטבת, בו בוטלה הגזירה, ליום הלל ושמחה לדורות, אלא שלא הספיק לעשות כן. מחצית השנה לאחר מכן, בח"י סיון תר"ג, הסתלק הס"ק לבית עולמו, וצדיקים אמרו, 'כי מפני הרעה נאסף הצדיק', שכן בשמים נגזר כי החוק יצא אל הפועל, ומפני שהצדיק גזר שלא תתקיים, לכן נפסק שיסתלק מהעולם טרם תחול. ומספרים, כי בנו של הס"ק התחנך בפניו לחדול מלהתעצם לביטול הגזירה, וביקש: "הרף נא מללחום בענין זה, שכן העולם זקוק לך", אולם הוא לא היה מסוגל לעמוד מנגד, ולראות בעני עמו.

עדי ראייה סיפרו, כי בערב אותה שבת, בעת שהס"ק סימן בידו כאחד המוחק מתוך הכתב, ואמר "הם כותבים ואני אמחק", נראתה דמות דיוקנו כשהיא נוסעת על עגלה מפוארת אל עבר דירתו של המושל הרוסי שבוורשה. כמה מאלו שראו את הס"ק על המרכבה, חשבו לתומם כי הס"ק באמת שוהה בורשה, והשמועה התפשטה בעיר כאש בשדה קוצים. רבים מחסידיו ומעריציו התאספו בבית הכנסת של

חסידי רדושיץ שבעיר, כדי לשמוע מפי הס"ק על תוצאות שיחתו עם המושל הרוסי, ולהתפלל יחד עמו קבלת שבת וערבית. אולם לפליאתם לא הופיע הס"ק בביהח"ס כל אותה שבת. משעברה השבת, שלחו בני ורשה משלחת דחופה אל הס"ק בפשדבז', כדי לשאול את פיו מדוע לא בא לשהות עמם ולבקרם, אלא שהס"ק אמנם קיבל אותם בסבר פנים יפות, אך לא השיב מאומה על תמיהתם. כשיצאו חברי המשלחת הורשאת מחדרו של הרבי, ובאו בדברים עם החסידים ששהו שם, התברר להם למרבה הפליאה, כי הס"ק שבת אז בפשדבז' יחד עם מאות מחסידיו, וכלל לא שהה בורשה. הפליאה התעצמה אפוא שבעתיים, אולם הס"ק סירב להתייחס לענין והדבר נותר בגדר תעלומה.

הגזירה הקשה של הגיוס, נוספה על גזירת הקנטוניסטים שכבר החלה שנים רבות לפני כן, ומהן סבלו יהודי רוסיה במשך שנים ארוכות ורבים קדשו שם שמים בסרבם להתגייס גם במחיר חייהם, עד שהגזירה בוטלה באופן חלקי בשנת תרט"ו.

זכותם תגן עלינו

ידידי חביבי

שפתינו עדיין מרחשי מימי החנוכה

אשר בה נגמרת החתימה

והאורחים מחו"ל חזרו וראינו נחת דקדושה

ה' יתברך יעזור שהתפילות שנאמרו בכוונה

יתקבלו וניוושע בכל הברכות שבתורה

ונזכה לראות באור המוכן מראשית הבריאה

בביאת משיח צדקינו אמן במהרה

ידידכם אוהבכם